

FOLKMAGAZIN

Hímes templomok
Halmos Béla vándordíj
Kubinyi Júlia: Magam járom
A miskolci táncház négy évtizede

Kubinyi Júlia
Hidasi, 1930. július

Csengeri Andrei „Árpi”, (Magyarszovát, Mezőség, Erdély) • Horváth András (Tizsakóród, Szatmár) • fotó: Farkas József

A TARTALOMBÓL:

7. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
Értékmentők – II. rész
Kóka Rozália
12. Enyhébb vagy erősebb elhajlás
Rácz Mihály
14. Emlékezés Karsai Zsigmondra
Lukács Péter
15. Iskola másként
Németh Nóra
16. KESERÉDES DERŰ
Péter László székely „panoptikuma”
Kóka Rozália rovata
18. Dudán innen, dudán túl...
Grozdits Károly
24. A miskolci táncház négy évtizede
Boncsér Gábor
25. Bartók Béla kiadatlan öröksége
Kiss Eszter Veronika
26. Dél-Dunántúl hímes templomai
Zentai Tünde; Szirtes Gábor
34. A huszonötödik tavasz
Antal László
36. TALLÓZÓ
Eötvös Károly: *A Balaton*
38. Ötven éves a Villő...
Takács András
39. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Félelmetes idők
Kocsis Rózsai – Juhos Kiss Sándor
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Žurek, borcs, cibere és társaik
Juhász Katalin
46. MAGTÁR
Kakuk Timika: *Rögzítve 3.*
50. A Csángó Fesztivál huszonöt éve
Péterbenca Anikó
53. A „néptáncgözet” jubileuma
Hortobágyi Gyöngyvér
54. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Népzene gyűjtés a Fonóban – I.

A Hagyományok Háza a Magyar Holokauszt Emlékvé keretében 2014 őszén tíz alkalmas népzenei gyűjtés- és koncertsorozatot valósított meg a Fonó Budai Zeneházban, ahol szeptember 10. és december 20. között kéthetente egy-egy zenekart láttunk vendégül a Kárpát-medence különböző területeiről. A sorozatban elsősorban az 1997 és 2001 között lezajlott Utolsó Óra gyűjtőprogramra érkezett cigányzenészekből válogattunk, és olyanokat igyekeztünk bemutatni, akiknek munkásságában jelen van a zsidó és cigány népzenei hagyomány, illetve akiknek repertoárjában fellelhetőek a cigánysághoz vagy a zsidósághoz kötődő énekek, hangszeres dallamok. Emellett olyanok is érkeztek, akik korábban nem jártak a Fonóban.

Az előkészítés során a helyi szervezők otthonaikban keresték fel a kiválasztott cigányzenészeket, egyeztettek velük az utazás és az itt tartózkodás időpontját, feltételeit. Az ideutazás mindig keddi napon, a hazautazás pedig csütörtökön történt. A szerdai gyűjtéseket olyan tapasztalt népzene kutatók vezették, mint Agócs Gergely, Kelemen László, Pál Lajos és Pávai István, valamint jómagam, Árendás Péter. A gyűjtések során az énekes és hangszeres dallamok mellett a zsidósággal és a cigányokkal kapcsolatos számtalan visszaemlékezés, történet is rögzítésre került. Az egész napos gyűjtés utáni esti táncházban egy közel órás koncert során a nagyközönség is megismerhette a zenészeket és a legérdekesebb dallamokat. Ezek a gyűjtő által szerkesztett és vezetett koncertek olyan szakmai előadások voltak, amelyeken a nyolcvan-száz fős közönség nemcsak a dallamokat hallgatta meg, hanem gazdag háttér-információt is kapott hozzájuk. A gyűjtések során mintegy hetven órányi hang- és filmfelvételt, hozzávetőlegesen hatszáz dallamot rögzítettünk, ezek a Hagyományok Háza Folklor-dokumentációs Archivumába kerültek. Feldolgozásuk után a Hagyományok Háza Folklor Adatbázisban (folkloredb.hu) teszi hozzáférhetővé és kutathatóvá az anyagot.

*

ÁLTALÁNOS TAPASZTALATOK

Az *Utolsó Óra* gyűjtések óta eltelt másfél évtized sajnos igazolta a program elnevezésének jogosságát. Az akkor Budapesten járt

zenészek, énekesek többsége már eltávozott közülünk, és a hagyományos zenei tudás csak alig néhány helyen öröklődött tovább. A legtöbb településen már nem működik teljes zenekar, a hozzánk érkező bandák muzikusait több faluból kellett összehozni.

A gyűjtések során eddig fel nem vett, ismeretlen dallamot – egy-két kivételtől eltekintve – nem találtunk, de annál több értékes szóbeli közléssel, információkkal sikerült kiegészíteni korábbi ismereteinket. Adatközlőink érdekes történeteket meséltek az idősebb falusi muzikusokról, sokat megtudtunk a rokoni kapcsolatokról, a primások repertoárjának alakulásáról, a dallamok használatáról, a helyi szokásokról.

Elsősorban a cigány és a zsidó repertoár-ról kérdeztünk, ez persze nem annak eredetére vonatkozott, hanem arra, hogy melyik etnikum használta az adott dallamot. A cigányok mulatónótái, virrasztóénekei között például számtalan magyaroktól átvett dallam található, ezeket több helyen csak ők őrizték meg, és sajátjuknak tekintik (például a *Nincsen rózsá...* vagy az *Én az éjjel nem aludtam egy órát...* szövegkezdetű dallamokat). Erdélyben a cigányoknak játszott repertoár igen egységes, ugyanannak a dallamnak számtalan variánsát megtaláljuk Kalotaszegtől Háromszékgig majd minden banda repertoárjában. Mivel a Fonóba érkező muzikusok szinte kivétel nélkül a II. világháború után születtek, zsidóknak már nem zenéltek. Az általuk játszott ilyen dal-

A programsorozat keretében a következő zenekarokkal készült hangfelvétel:

2014. szeptember 10. – Jozsif Csernyavec és zenekara (Técső, Kárpátalja), valamint Mihai Emil és zenekara (Buza, Mezőség, Erdély)

2014. szeptember 24. – Berki Pál, Tamás János és zenekara (Feled, Felsővály, Gömör, Felvidék)

2014. október 8. – Csengeri Andrei „Arpi” és zenekara (Magyarszovát, Mezőség, Erdély)

2014. október 22. – Horváth András és zenekara (Tiszakőröd, Szatmár)

2014. november 5. – Lantosz Niculae és zenekara (Nagybánya, Mánamaros)

2014. november 19. – Moldovan Remus, Moldovan Giani és zenekara (Mezőörményes, Nagysármás, Mezőség, Erdély)

2014. december 3. – Macingo Nați „Kicsi Náci” és zenekara (Magyarpalatka, Mezőség, Erdély)

2014. december 17. – Sztojka György és zenekara (Kolozs, Erdőalja, Erdély)

2014. december 20. – Jámbor István és zenekara (Szászcsovás, Vízmeleg, Erdély)

Címlap: Hidas, a templombelső részlete. Csete Balázs festménye, 1930., Néprajzi Múzeum

lamok egy részét a náluk idősebb, azóta már elhunyt zenészekről tanulták, egy részük rádióból megtanult műdal, de zsidónak tekintették például akár a falu egyetlen izraelita lakosa által kedvelt román dallamot is.

Azt is fontos megemlíteni, hogy a zenekar játéktípusa, harmonizálása nem változik attól, hogy zsidó, cigány vagy magyar dallamot játszanak – a stílus egységes képet mutat. A gyűjtések során azért is törekedtünk az egyes etnikumok dallamkészletének különválasztására, mert a tapasztalatok azt mutatják, hogy a városi táncházakban gyakran keverednek a magyar és cigány dallamok, pedig az adatközlők pontosan elkülönítik ezeket egymástól.

Egyetlen cikk terjedelmi okok miatt nem vállalkozhat arra, hogy mind a tíz zenekart részletesen bemutassa, így jelen írásunkban három ismertetésére kerül sor. (A folytatás a *folkMAGAZIN* következő számában lesz olvasható.) A gyűjtések során számos olyan adatra is rákérdeztünk, amelyekre korábban még nem. Jelen cikkben a szóbeli közlések legérdekesebbjei közül válogattam.

*

2014. OKTÓBER 8.

CSENGERI ANDREI „ÁRPI” ÉS ZENEKARA (MAGYARSZOVÁT, MEZŐSÉG)

Magyarszovát az erdélyi Mezőség szívében, Kolozsvártól harminchat kilométerre keletre fekszik. A község gazdag népzenei hagyományait Jagamas János, Kallós Zoltán és Demény Piroska erdélyi népzene kutatók mellett számos magyarországi folklorista is gyűjtötte.

A Budapestre érkező primás, *Csengeri Andrei „Árpi”* nem magyarszovátai származású. 1948. október 5-én született a Kis-Szamosztól nyugatra fekvő Fejérdén, és elsődleges hegedűtudását apjától, Sztojka Páltól (1918–1980) szerezte. Vele, valamint Gabor Alexandru „Albu”-val (sz. 1939.) zenélt együtt. („Albu” játéka hallható az Új Pátria sorozat 11. lemezén.) Emlékezete szerint első lakodalmát tizennégy évesen muzsikálta.

Fejérdén éltek zsidók, de a II. világháború alatt többségüket deportálták. 1990-ig mintegy húsz család maradt meg, akik viszont teljesen elmagyarosodtak: magyarul beszéltek, magyar iskolába, református templomba jártak, csak a temetkezésük volt eltérő a magyarokétól.

Árpi Szovátán id. Huszár János primás (1902–1981) fiának, ifj. Huszár Jani bőgősnek (sz. 1923.) a lányát vette feleségül. Ott 1966 és 1990 között élt. A szovátai dallamokat id. Huszár Jánostól és Szél (románul: Vintila) Marcitól tanulta, de emlegett egy idősebb, Szél (Vintila) Sándor nevű primást is. 1990 óta Kolozsváron lakik, ahol nyugdíjazásáig egy temetkezési váll-

Árendás Péter a magyarszovátai zenekarral (fotó: Farkas József)

latnál dolgozott, ennek ellenére megőrizte hagyományos repertoárját és játéktípusát. Szerinte ők az első generáció, akik már általánosan használtak brácsát és bőgőt, azelőtt G-D-A hangolású hegedűn kontráztak és C-G-D hangolású csellón játszottak Fejérdén. Ezt több más gyűjtés is alátámasztja. A szászcsávási Mezei Ferenc „Csángáló” is kezdetben g-d¹-a¹ hangolású prímkontrán kezdett játszani, és a cselló vagy a kisbőgő több hagyományos felállású zenekarban is megmaradt a nagybőgő helyett, például Halmosdon, Mérában, Gyalun, Széken, Magyarpéterlakán.

Magyarszovátán a lakodalmak nagyon komoly igénybevételt jelentettek a muzsikusoknak. Szombat délben kezdődtek és rendszerint hétfő reggelig tartottak. Ezt kellett egy bandának végigjátszani, ráadásul bármiféle hangosítás nélkül!

Az eredeti terv szerint Csengeri Árpit a nálunk kevésbé ismert, de remekül muzsikáló moci zenészek kísérték volna, ám ez sajnos meghiúsult. Végül két fiatalember érkezett vele Budapestre. A háromhúros kontrán játszó *Vintila Mircea* 1973. október 14-én született Kolozsváron, apja és Vintila Endre bőgős unokatestvérek voltak. Kilenccéves korától tanult hegedülni egy balkezes tanártól, így annak ellenére, hogy ő maga jobbkezes, fordítva fogja áthangolt hangszerét. Ő már nem zenélésből, hanem alkalmi munkából él. A csak Magyarszovátán használt régi népdalokat már nem ismeri, a jellegzetes magyar („négyes”) tánchoz játszott szimmetrikus kíséretű dallamokat is a román zenében elterjedt aszimmetrikus kontraritmussal próbálta lekísérni. Harmonizálása sem szovátias, a keservesekben („*hore de jale*”) előszeretettel használt a román városi zenekarokban hallható zárlatokat.

A bőgősként érkezett *Radac Ioan* 1972. augusztus 14-én született Magyarszovátán. Bőgőzni tizenhárom éves korában kezdett, a szovátai Mezei János „Pilu”-tól (sz. 1947.) tanult. Apja, a palatkai származású Radák János „Náci” primás (sz. 1943.), 1958-ban költözött Palatkáról Szovátra. Az 1997-es *Utolsó Óra* gyűjtésen Radák János még együtt muzsikált Csengeri Árpival, sajnos ma már beteg, nem zenél. A bőgős a dallamhoz vagy a harmóniákhoz illeszkedő helyes hangokat alig fogott, elmondása alapján csak a ritmust és a vonózást tanították neki, hangokat nem. Ebből is kitűnik, hogy a falusi bandák kíséreténél a ritmus gyakran fontosabb volt, mint a fogott hangok. Zenélésből már ő sem tud megélni, főképpen építkezéseknél dolgozik burkolóként.

Zsidó dallamokat ők már nem ismertek, viszont cigány repertoárjuk jelentős. A táncdallamokat nem csak tánc alá játszották, hanem például a három napig tartó halottvirrasztások alkalmával a keservesek mellett ezek is sorra kerültek. (Ezt személyes élménnyel is meg tudom erősíteni, éppen Magyarszovátán vettem részt cigány virrasztáson 1991-ben.)

Érdekesek Magyarszovátán a táncelnevezések. A magyarok leglassabb páros tánca a rubato *öreges cigánytánc*, amit a 4/4-es lassú dűvös kíséretű cigánytánc követ. Ők erre nem használják a csárdás kifejezést, azal inkább a magyarországi műdalokat illetik. A cigánytáncot *szásztáncnak* is nevezik, ha a férfi két nővel táncol egyszerre. Viszont *szásztáncot* („szászkát”) lehet a palatkaiaktól jól ismert, gyors dűvös kíséretű szökösre is járni, ami megerősíti azt a tényt, hogy ez ritmikailag, zeneileg nem külön táncstílus, hanem csak a táncban van formai eltérés. Amikor a tempó begyorsul, a táncot

– helyi kifejezéssel élve – „összerázzák”. Az *összerázás* tehát szintén nem egyféle tempót és ritmuskíséretet takar: ugyanúgy lehet egy gyorsabb cigánytánc, mint a szökös. Sőt, a négyest, azaz *magyar táncot* is járják lassabban, majd azt is összerázzák, ilyenkor a szaggatott kontrakíséret folyamatossá válik. A táncrend legutolsó és leggyorsabb tétele, az esztamos kíséretű *sűrű csárdás* Szováton csak későn jött divatba, a régieknek még nem játszották. A ritka magyar férfitánc helyi neve *kurácsi*, míg a gyorsabbat *sűrű legényesnek* nevezik. A románok táncrendje *de-a lungu* (más néven *joc românesc*, azaz román tánc), *țigănesc* azaz cigányos, és *hârțag* tételekből áll. A városi táncházakban korcosnak hívott táncnak a Mezőségen *târnaveana* a román neve. Ez utóbbit Szováton a magyarok csak párban játszották, szóló férfi táncként inkább a románok használták. A cigányoknál a szökös kíséretű *bătuta*-t nem csak tánchoz játsszák, hanem lassabb tempóban mulatáshoz, énekléshez is. Az esztamos gyors tánc a csingerálás, románul *cingherița*. Ember legyen a talpán, aki kiigazodik ezen kifejezések között!

*

2014. OKTÓBER 22.

HORVÁTH ANDRÁS ÉS ZENEKARA
(TISZAKÓRÓD, SZATMÁR)

A szatmári Tiszahát Magyarország egyik leldugottabb, hagyományörző területe, ahol még a XX. század végén is több autentikus cigánybanda muzsikált. Az egyik legrégebbi játéktípussal és repertoárral a tiszakóródi id. Horváth András (1912–1994) rendelkezett, aki a magyarokon kívül számos cigány és több zsidó dallamot is ismert. A mostani gyűjtésre fia, az 1940. június 4-én született ifj. Horváth András érkezett hegedülni, aki korábban brácsás volt az apja mellett. Ő is megőrizte a régies repertoárt, és alkalmanként napjainkig muzsikál a környéken.

Sokat tanult Lakatos Pál „Pubi” (1924–1995) jánkmajtisi zenésztől, aki hegedült, emellett kontrázni és cimbalmozni is tudott. Tanítói között említette még Színi Árpád tiszakóródi zenetanárt, valamint az erdélyi származású, hodászi Danó Gyula vak brácsást, aki az Erdélyben elterjedt g-d¹-a hangolású háromhúros („két g-húros”) hangszeren játszott. Ezen ifj. Horváth András is megtanult. Nyolcéves korától hegedült, első lakodalmát tizenhárom évesen muzsikálta. Érdekeség, hogy apai nagyapja, Horváth Pál, kürtös volt az I. világháborúban. Elmondása szerint negyven-ötven évvel ezelőtt még négy primás is aktívan zenélt Tiszakóródon: id. Horváth András, annak öccse, Horváth Béla, Lakatos Pál „Pubi”, valamint ő maga. Mivel a településen ma már ő az egyedüli muzsikos, a Fonóban a kísére-

A tiszakóródi zenekar (fotó: Farkas József)

tet nyírmadai cigányzenészek, Jóni Dezső és Balogh Imre biztosították.

Horváth András a zsidó anyagot apjától tanulta, egy részét ugyanúgy áthangolt hegedűn (a-cisz¹-e¹-e²) játszotta, mint ő. A jellegzetesen Szatmár vidéki cigányos díszítéssel, tagolással és harmonizálással előadott dallamok az itteni, a háború előtti zsidóság gazdag zenei kultúrájának részét, benne a terület jelentős *haszid* hagyományait képviselik. A *Szól a kakas már...* szövegkezdettől talán a legismertebb a magyar zsidó dalok közül, valószínűleg a XVIII. században, kuruc környezetben keletkezett. Néhány héber kifejezést is tartalmazó zsidó változatát, amelyet jiddisül „*Der kalever tsadik*” címmel ismernek, Nagyálló rabbijának, Itzhak Ajzik Taubnak (1751–1821) tulajdonítják. Ő indította el a XVIII. században a haszid mozgalmat Magyarországon. A dalt, amelyet közösségi és rituális ünnepeken is előadnak, a magyarországi zsidóság valóságos himnuszaként használja. Egy másik Horváth András által játszott, esztamos kíséretű, jiddisül „*Noch a bisl*” (Még egy kicsit) vagy „*Der Adeser Bulgar*” (Az odesszai dal) címmel emlegetett darabot Kelet-Európában és a Közép-Keleten gyakorlatilag valamennyi népcsoport ismerte a XX. század fordulóján. A jiddis színházakban népszerű melódia az amerikai jazz-be is bekerült, *Pa-lesteena* címmel hallható az *Original Dixieland Jazz Band* 1920-as felvételén. (A hangfelvétel a youtube.com video-megosztó oldalon is fellelhető.) Ezek használata a zsidóknál főként az ünnepekhez kapcsolódik (esküvők, közösségi alkalmak), bár a haszid dallamoknak a vallásos népénekhez hasonló szerepük is van.

Jóni Dezső nyírmadai brácsás 1948. március 28-án született. Nagyapja, Nagy József,

1890 körül született klarinétos, apja Jóni Bertalan (1913–1987) szintén brácsás volt, akinek játékát megőrizte Martin György, Halmos István, Jakab Ilona és Pesovár Ernő 1956 októberében készült nyírmadai gyűjtése. A közel hatvan évvel ezelőtti felvételen Rózsa Ferenc primással játszik együtt. Ők kísérték a helyi hagyományörző együttest is. Jóni Dezső hatéves korától tanult hegedülni nagybátyjától, Oláh Lajostól. Elmondása szerint az 1940-es, 1950-es években még három teljes zenekar működött Nyírmadán. Rózsa Ferenc mellett Nagy Gyula és Berki Jenő nevű primásokra emlékszik. Egy-egy bandában igény szerint akár hét fő is muzsikálhatott együtt, prim-segédprim-kontra-brácsa-cimbalom-klarinét-bőgő felállásban. Említést tett egy női cimbalmosról is, amire alig találunk példát a hagyományban. Jóni Dezső Nyírmadán kívül gyakran muzsikált Kisvárdán és Vásárosnaményban is.

Balogh Imre bőgős is zenész családba született Nyírmadán 1958. május 14-én. Édesapja Balogh János primás (1926–1995) volt. Az ő zenei pályája jól jellemzi a XX. század végi igényeket: tíz évig gitáros tánczenész volt Nyíregyházán, csak utána váltott át a nagybőgőre. A vidék zenészeinek rendszeres, biztos megélhetést az jelentett, ha hosszabb időre leszerződötték őket egy-egy étterembe, ahol hetente több estét is játszottak. Balogh Imre például húsz évig nyaranta Gergelyugornyán muzsikált, ahol Jóni Dezső hegedült, ő pedig gitározott.

A dallamokra való rákérdezés során elmondták, hogy a vastaghúros verbunkot már csak táncegyüttesnek muzsikálták, de az is kiderült, hogy Horváth András gyors dúvós kíséretű *oláhos* dallamait Nyírmadán sosem játszották. A cigányoknak tánc alá az oláhos mellett elsősorban cigánytáncot ját-

Kelemen László (balról a második) és a nagybányai zenekar (fotó: Farkas József)

szottak, emellett Horváth András számtalan oláh cigány nótát (*Jaj, Devla, jaj, Devla...*; *Hosszúszárú laboda...*) és beás dallamot (*Nem ittam, nem ettem...*; *Út, út, hosz-*

szú út...) is elmuzsikált. Jellegzetes cigánycsárdások az *Element a Lidi néni a vásárba...* vagy a *Csúszik, mászik...* szövegkezdetű dalok, ezeket a régebbi magyar táncdallamokkal (*Szól a fűgmadár...*; *Zúg az erdő...*; *Mit nekem egy almát kétfele vágni...* stb.) sosem keverték.

*

2014. NOVEMBER 5.

LANTOȘ NICULAE ÉS ZENEKARA
(NAGYBÁNYA, MÁRAMAROS)

Nagybánya Kolozsvarhoz hasonlóan jelentős zenészközpont volt. A széles repertoárban több környező kistáj táncdallamai is jól elkülöníthetőek. A délre eső *Kővárvidék*, a délkeletre fekvő *Lápos mente* és a keletre húzódó, román lakosságú *Máramaros* zenei hagyományait is jól ismerik. Városi cigányzenészek, akik a kevésbé használt hangnemekben is otthonosan mozognak (például B-dúr, Esz-dúr, c-moll, e-moll). A hangnemeket elsősorban az énekhang számára kényelmes fekvéshez igazították. Kiválóan beszélnek cigányul, de – bár szüleik még magyarul is tudtak – ők már a román nyelvet használják. Többségében a környéken élő románoknak és cigányoknak játszanak, a román táncdallamok mellett jelentős az énekelt cigány dallamok száma is. Ez repertoárjuk értékeesebb része, hiszen, amikor a Nagybánya környéki magyar zenét kérünk tőlük, csak közismert népies műdalokat játszottak.

A Fonóba érkezett banda kiváló balkezes hegedűse, *Lantoș Niculae „Niculița”* 1948. július 7-én született Nagybányán. Apja, *Lantoș Augustin* (1923–1972) is híres prímás volt, aki a falusi zenélési alkalmak mel-

lett városi vendéglőkben is játszott, valamint többször fellépett a szatmárnémeti és a nagybányai táncgyűtésekkel. Az apja repertoárjából eljátszott összeállításban *Niculița* egy román hallgatót (*hore de jale*), valamint táncdallamokat (*joc de început, învârțita* és *codrănesc*) muzsikált. Ezek jellemzően a szatmári Bükkalján (a kistáj román neve: *Codru*) járt táncok, a fent említett Kővárvidéken inkább *joc de araduit*, a Láposvidéken *joc în patru pași* a románok kezdőtánca. Az *invârțita* mindegyik említett kistájon felléphető.

Avasi románokhoz csak ritkán hívták őket zenélni. Az ottani lakodalomban főképpen az autentikus hegedű, *zongora* (sajátos húrozású, hangolású és tartású gitár) és dob felállás játszott. Tőlük elsősorban közismert bánáti nótákat kértek.

Lantoș Niculae zenekarában tizenöt éves kora óta játszik Erdély egyik kiemelkedő énekes-harmonikása, az ugyancsak zenész felmenőkkel rendelkező, 1967. október 25-én született *Covaci Iosif „Marcel”*. Apja, Kovács József (1944–1986) szintén harmonikás, nagyapja, az 1980 körül meghalt „Sárbu” pedig Nagybánya környéki hegedűs volt. Pávai István közlése szerint Máramarosban régen több Covaci nevű híres zenész muzsikált, például a farkasrévi Gheorghe Covaci „Cioată”, a borsai Gheorghe Covaci „Stângău”, vagy a felsővisói Gheorghe Covaci „Pepelea”. A zenészek elmondása szerint idősebb családtagjaikat közvetlenül is érintette a holokauszt. Marcel rengeteg dalt ismer, egy-egy szöveget több különböző dallammal is elénekelt (például a *Na mikh Devla te merau...* kezdetűt).

Az Utolsó Óra gyűjtéseinek szereplő gitáros és dobos zenésztársak helyett az eredetileg tervezett szemben végül *Covaci Adam* hegedűs (sz. 1976. október 20.) jött kontázni, aki különben hegedű-brácsa-harmonika-bőgő felállású saját bandájával jár zenélni.

A mostani felvételen bőgőn játszó, kolozsvári születésű *Lingurar Constantin* (sz. 1970. május 23.) elsősorban orgonista.

A kifogyhatatlan mennyiségű, hibátlanul eljátszott és elénekelt cigány dallamok mellett az egyik legérdekesebb zsidó darabot játszották el. Ez – amelyet a zsidókon kívül a környékbeli cigányok és a románok is lakodalmi szokásdallamként használtak – nem más, mint Izrael nemzeti himnuszának, a „*Hatikvah*”-nak egy változata. A proporciós gyakorlat remek példája, ahogyan ugyanazt a zenei témát más-más lüktetésben és tempóban játszották el, beleépítve a saját dallamaikhoz játszott fordulatokat, a megszokott figurákat.

Árendás Péter

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND
Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.
Tel.: (1) 266-8105

Értékmentők

Beszélgetés Raj Rozáliával és Nagy Istvánnal – II. rész

Előző számunkban úgy fejeződött be Raj Rozáliával folytatott beszélgetésem, hogy megismerkedett Nagy Istvánnal, a Nagy Istvánnal pedig úgy, hogy megismerkedett Raj Rozáliával, majd együtt kezdtek dolgozni. A továbbiakban – mivel Nagy Istvánnak el kellett mennie beteg édesapjához – az interjú csak Raj Rozáliával folytatódott, aki ezután is következetesen kettőjük nevében szolt.

*

Mint említettem, 1991-ben, a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság megalakulása idején találkoztunk Nagy Istvánnal. Ettől kezdve megváltozott az életünk, mert mind a ketten azt tapasztaltuk, hogy szinte azonos az érdeklődési körünk. Mindkettőnknek ugyanaz a célja: rögzíteni, dokumentálni, tovább éltetni, tudatosítani a magyar népi kultúrát, értéket teremteni. Igen ám, de mindezt hogyan? István számára nem volt idegen a néprajzi terepgyűjtés, mert hazai főiskolásként korábban már járt Pécsre, a „C” kategóriás néptánc-oktatói tanfolyamra, éppen ez idő tájt pedig Pesten fejezte be a „B” kategóriát. Hozzá nagyon közel állt a néprajzi irodalom, hozzám pedig az a paraszti világ, ami a szakirodalomban le van írva.

Amikor később magam is Pesten, a Felsőfokú Népi Játék- és Kismesterség Szakoktató Képző népi gyermekjátékok, gépi- és kézi hímzés, valamint viseletkészítő szakán tanultam, nagy boldogsággal lapozgattam a tankönyveimet. A leírtak nagy részét ugyanis vagy megéltem, vagy valamilyen formában részesük voltam, de legalább is hallottam róluk. Nagyon fontos volt nekem akkor, hogy megismerhettem a Kárpát-medence magyarságának táji, történeti tagolódását is. Jó volt, hogy a magam kultúráját összehasonlíthattam a tájéval, amelyikről éppen tanulunk. Beazonosíthattam egy-egy szokást, vagy dallamot. Például a bölcsőjárásról, ami nálunk is szokásban volt, megtudhattam, hol fordult még elő. Ez sokat segített nekem tanulmányaim során. Úgy éreztem, hogy a népi kultúra szinte minden területe közel áll hozzám.

Doroszlói fiatalok (1920-as évek)

Gálik Veronika esküvői képe, a doroszlói első Gyöngyösbokrétás csoportokkal

1991 táján Sárospatakon részt vettünk egy néprajzos konferencián, ahol Birinyi József felhívta a figyelmünket arra, hogy ma már a néprajzi gyűjtéshez komoly technikai lehetőségek állnak rendelkezésre, és ezeket ki kell használni. Ahogy hazajöttünk, István kezdeményezésére nagyon komoly terepgyűjtésbe kezdtünk. Ő rendelkezett videóval, az egyéb szükséges felszerelést megvásároltuk. Merem mondani, hogy ettől kezdve sok ezer órát voltunk terepen.

Doroszlón kezdtünk, ami közel állt hozzám népi vallásosságával, a Szentkúttal, a táncsal, népzenevel, öltözetrel, lakáskultúrával. Ha elmentünk egy-egy családhoz, nem csak egy témára kérdeztünk rá. A népszokásokról, hiedelmekről, legendákról sem feledkeztünk el. Doroszló után tovább folytattuk a munkát az egész Vajdaságban és a Bánátban is: Tordán, Csernyén, Magyarittabén, ez István szülőfaluja, Hertelendyfalván, később Basaidon stb. Vajdaság nyolc református közössége temetőjének sírjeleit dolgoztuk föl videofilmre. Doroszlón kívül Csantavér, Horgos, Kupuszina népi kultúrájával is foglalkoztunk, érintettük, belekóstoltunk. Azután a magyarság vajdasági búcsújáró helyeit dokumentáltuk. Figyelmet érdemel például az ökumenikus jellegű Szentkút Szabadka külvárosában. Itt egy telken van a katolikuságnak és a pravoszláv-görögkeleti vallású híveknek a kápolnája és szent kútja. Ennek a kegyhelynek a hagyományait is kutattuk, többször tízórányi anyagunk van róla, film is született belőle. Összesen tizenkét videofilmet készítettünk, amelyek közül sok rangos hazai és magyarországi fesztiválokra került bemutatásra, néhány közülük kiváló elismerésben részesült. Ebben a munkánkban a K-23 stúdió és Siffis Zoltán is segített minket. Rajta keresztül ismertük meg a Gulyás testvéreket.

Erdélyi Zsuzsi nénit jól ismertük, vallási konferenciákon többször találkoztunk vele, néhány filmünket is látta. Dr. Barna Gáborral máig jó barátságban vagyunk. Nagyon sokat segített munkánkban a magyarországi szakmai konferenciákon való részvétel, és sokat jelentett még Halász Péter és Romhányi András, illetve a magyarországi hivatásos néprajzosok támogatása. Be tudtunk menni az archívumokba, és minden témában nézhettünk filmeket, amit csak kértünk. Jó érzés volt számunkra, hogy komolyan vettek minket a szakemberek, akiktől, ha segítséget kértünk, mindig kaptunk. Fontosnak tartottuk, hogy az anyagunk mellett gyűljön a tudásunk is. A Birinyi József által ajánlott, komplex dokumentálás lett

a célunk. Jegyzeteltem, fotóztunk, ott volt a diktafon és a videokamera is. A sokórányi nyersanyag egy része a birtokunkban van és várja a sorsát. Ha elég lesz rá az életünk, akkor bízom benne, hogy még videofilmek és kiadványok is születnek ezekből a gyűjtésekből.

Egy idő után gondolatban azzal kezdünk foglalkozni, hogy itt van ez a rengeteg anyag, itt van a nagyon gazdag, a témára vonatkozó magyar szakirodalom, amiről tudunk (hazai csak kevés létezik), a Néprajzi Múzeum és egyre több intézmény nyitva áll előttünk, itt vannak a hivatásos, tapasztalt néprajzos szakemberek, a barátaink Magyarországon... Keresni kezdtük a módját, hogy valahogy mindez kerüljön be a köztudatba itthon is.

Istvánt főként a néptánc, engem a díszes textiliák kezdtek foglalkoztatni, az öltözet és persze a lakástextil. Akkoriban megjelent napilapunkban a szegedi Dél-alföldi Népművészeti Egyesület (DANE) pályázati fölhívása a Nemzetközi Népművészeti Fesztiválon való részvételle. Jellinek Márta volt akkor a szervezet vezetője. Nekiláttam és összeállítottam egy komoly válogatást Dorozslóról, főleg lakástextileket, amelyek a tisztaszobának voltak a részei, és azzal pályáztam. Ezen a fesztiválon ezüst plakettet adott át nekem Göncz Árpád köztársasági elnök! Ez az elismerés igen nagy élmény volt számomra, újból megerősítette, hogy ezzel foglalkoznom kell, ez fontos dolog a magyarság, a tudomány és a jövő nemzedékek számára. István is ott volt velem.

Akkor ismertem meg Borbély Jolánt, István egykori tanárát. Kiderült, hogy Joli néni az egyetemi évei alatt a legjobb barát-

Raj Rozália mint sebészeti műtősnő

nője az akkori dorozslói postamester lánya, Knefeli Klára volt, akit később én is megismertem. Kalocsán többször meglátogattam és nagyon jó barátságba kerültünk egymással. István megemlítette Joli néninek, hogy tanulni szeretnék. Ő azt mondta: ott van Romhányi Andráséknál Petrás Anna iskolája, iratkozzak be. Szólt is Annának rólam, Anna pedig visszajelzett, hogy a bodajki nyári táborban szívesen lát. El is mentem.

Akkor már a gyűjtéseinkből néprajzi dolgozatokat készítettünk, amelyekkel a Néprajzi Múzeumnál pályáztunk. Ezeket elvittem Annának. Segítségével később az egyik meg is jelent. Sokat beszélgettem vele a terveinkről. Úgy gondoltuk, hogy, ha a hazai népművészeti mozgalom szakmai színvonalát magasabb szintre szeretnénk hozni, akkor ahhoz tanulási, képzési lehetőségek biztosítására van szükség. Ezért indultam el én is tanulni, ezért indítottuk el később a tan-

folyamokat, és ezért vállaltam föl a hímzés szakoktatást, és persze minden egyéb munkát. Nálunk, a Vajdaságban nem volt olyan szakember, aki a szakirodalmat ismerve a megfelelő színvonalat, a kosztümöket megtervezte volna, az archaikus díszítőanyagokat felismerni, rendszerezni, a hiteles hímzésanyagot, vagy újraértelmezve, a mai használati tárgyakra tervezve, tovább éltetni tudta volna. Fontos volt, hogy valami rendszer és szakmai felügyelet álljon föl.

Közben tudtuk, hogy belátható időn belül ki kell majd nevelődnie a hazai oktatógárdának a néptánc és tárgyalkotó népművész területén is, és meg kell jelenniük a szakmát magas szinten művelő mestereknek, népi iparművészeknek, mert ebből semmi sem létezett. E kitűzött célok mára teljesültek.

Szentkúti asszonyok a varróban. Balról az első Diósi Rozália, Raj Rozália apai nagymamája.

Kamra a tájházban

Babos Rozália, a Népművészet Mestere a doroszlói tájházban

A gyakorlat, az öltéstechnika változatainak elsajátítása nem volt számomra valami ördögös dolog, hiszen én hatévesen megtanultam hímezni, de hát csak a magamét tudtam. A táji sajátosságokról

korábban nem hallottam. Boldoggá tett, hogy az iskolában megismerhettem a Kárpát-medence tájainak népművészetét. Petrás Anna jóvoltából az Alapítvány a Népművészet Oktatására támogatásával,

A doroszlói tájház. Raj Rozália édesanyjának szülőháza, ükszülei és dédszülei vásárolták 1920-táján.

díjmentesen tanulhattam. Főként Istvánnak, Joli néninek és Annának köszönhető, hogy szakemberként vállalhattam fel a munkát, és indulhatott el Vajdaságban a tárgyalkotó népművészeti mozgalom, a népi kismesterségek oktatása és kézműves képzés 1996-ban, amely máig folyamatos. Lediplomáztam, de sajnos itthon, bárhol próbálkoztam, nem tudtam honosíttatni az okleveletemet. A viseletkészítő szakoktatói tanfolyamot is végigcsináltam, de az utolsó néhány hónaphoz már nem volt sem pénzem, sem tartalékom. Fiatalabb lányom egyetemre járt, itthoni támogatásról pedig szó sem lehetett. Ha tudtam volna honosíttatni a már megszerzett okleveletemet, talán valahogy mégis megteremtettem volna a feltételeket...

Közben a háború itt volt a nyakunkon. Istvánt tartalékosként elvítették, Eszék, Vukovár közelében járta a háború poklát. Hála az égieknek, épségben hazatért! A vejem, sajnos nem. A lányom húszévesen, hatheti házasság után özvegyen maradt. Kegyetlen volt hozzá a sors!

Három-négy német márkányi dinárt kerestem egy hónapban, és tíz márkát kellett letennem minden alkalommal a határon, hogy ki tudjak menni az országból, az iskolába. A tetejében a vonatok, buszok sem jártak, üzemanyag nem volt kapható a kutakon, valahol az út szélén, itt-ott „feketén” lehetett valamennyit vásárolni. Ha nagyon kevés volt az üzemanyagunk, akkor Magyarországra, Kelebiára, olykor Röszkére valahogy áthajtottuk vagy toltuk a gépkocsikat. Iszonyatosan hosszú sorokban vergődünk át. Máskor meg – műtősnőként – ügyeletből vagy műszakból, vonatról buszra szállva, valahogy eljutottam Horgosig. Az a legutolsó település a határig, onnan még hat kilométerre volt az átkelőhely. A hátamon hátizsákkal, benne háromnapos elemőzsiámmal, a házi feladataimmal, a könyveimmel, legtöbbször gyalogosan vagy stoppal jutottam az első célig, a szegedi vasútállomásig. Így jártam Pestre tanulni. Egy ideig a lányom tanárának a nagynénjétől maradt lakásában húzódtam meg az Örs vezér térnél, majd amikor ezt eladták, dr. Horváth Terézia néprajzkutató fogadott be. Minden hónapban ott voltam náluk, csodálatos otthont nyújtottak nekem. Nemcsak lelki táplálékot, hanem szakmait is kaptam. Sokszor éjfélélig beszélgettünk a viseletekről. Nagyon sokat segített nekünk Terézia! Petrás Anna is sokszor vendégül látott. Olyan volt számomra az a világ, hogy mellette a sok szörnyűség megenyhült valamelyest, onnan mindig föltöltődve jöttem haza.

Az újvidéki Csürdöngölő néptánc együttes a Néptáncosok Országos Bemutató Színpada vajdasági rendezvényén. Kalocsai viselet-rekonstrukció – Nagy-Raj, 2011.

III. Lánchenger Szőttes Pályázat kiállítása. VMF székház, 2013.

Nagyon szerettem az iskolát! Nem csak tantárgyaink, szép előadásaink voltak, nem csak vizsgáztam, hanem mindig választ kaptam a kérdéseimre, és útbaigazítást, ha valahol megakadtam. Tanácsokat kaptam a szakirodalomra vonatkozóan is, vagy olyan emberekhez irányítottak, akiknek a szakterülete engem éppen foglalkoztatott.

Közben István folyamatosan dolgozott egy hazai szervezet létrejöttén. 1995 táján már mindkettőnket foglalkoztatott a gondolat, hogy Vajdaságban hasonlót hozunk létre, mint a Dél-alföldi Népművészeti Egyesület Szegeden, vagy mint a budapesti Néptáncosok Szakmai Háza. Akkor már jól ismertük a szegediek tevékenységét, többször is megszálltunk náluk. Láttuk, hogy jó külföldi kapcsolataik vannak, hogy képzéssel is foglalkoznak, azt is, ahogy nagyrendezvényeket szerveznek, szakkönyvtáruk van, a tagság kiváló mesterekből áll. Az a ház csodálatos volt! Annak a lelkülete, a hangulata, minden, minden a népi kultúráról szólt. Nem volt nádtetős ház ott még a környéken se, nem volt döngölt földpadló, mégis... Azt láttuk, hogy az a módszer jó, az a módszer működik. Sokat beszélgettünk dr. Felföldi Lászlóval, Andrásfalvy Bertalan professzorral – ők tanárai voltak Istvánnak – a néptánc-képzés beindításának szükségességéről a vidékünkön. Máig csodálattal hallgatom a professzor úr előadásait, mindig erőt adnak a „továbbhoz”.

Irányadók voltak ők, mint sokan mások a már említett szakemberek közül, akik segítettek minket, a kis csapatot, hogy megalakuljon a Vajdasági Magyar Folklórközpont. Segítettek, hogy hosszú távú programtervet dolgozzunk ki, hogy lépésről lépésre meg tudjunk valósítani egy-egy olyan célkitűzést, ami majd a későbbiekben eredményt hoz. Így született meg 1995. szeptember 2-án, tehát az idén húsz éve, a Vajdasági Magyar Folklórközpont.

Kezdetben aggódtam, hogy a kettőnk ügyeire, a közös gyűjtőutakra kevesebb idő jut majd, a kiadványainkból, filmjeinkből is kevesebb születik, ha egy komoly szervezet irányítását föl vállaljuk. Így is lett, de megérté! Eleinte – ahogyan István mondta – vitt bennünket az ár, alig volt időnk átgondolni, hogy mivel folytassuk a munkát. Annyi tennivaló volt körülöttünk, hogy csak kapkodtuk a fejünket, és boldogok voltunk, hogy dolgozhatunk.

István kezdeményezésére a néptánc-oktatást elsőként, még 1995-ben, a VMF indította el a vidékünkön. A mai legkiválóbb együttesek vezetői innen kerültek ki. A Vajdasági Táncszínház és Kirokódóvászár újraindítása is megtörtént. A VMF szakmai kapcsolatainak köszönhetően hazai fiataljaink számára lehetővé vált a jelentkezés a Táncművészeti Főiskola néptánc szakára, így ma már képzett néptánc-pedagógusaink vannak. Hazai népi gyermekjáték-oktatást szerveztünk óvónők, szakmai találkozást a hagyományörző csoportok vezetői számára, megmérettetést a kamara néptánc-együtteseknek. Dr. Diószegi Lászlónak és a Martin Szövetségnek köszönhető-

en kétéves rendszerességgel működik a Néptáncosok Országos Bemutató Színpada a Vajdaságban is.

Az iskolarendszeren kívüli kézműves felnőttképzés programját úgy dolgoztuk ki, hogy – amit mi a tanulmányaink során jónak találtunk, és ami abból itthon megvalósítható, ami fontos és sürgős, ami kivitelezhető a körülményekhez igazodva és hosszú távon eredményt hozhat –, az kapjon prioritást.

Kezdetben ezek a tanfolyamok (hímzők 1996, szövők 2003, fazekasok 2005) tömegesek voltak. Nagyon nehéz volt, mert a házi-zsákomban hoztam Pestről harminc ember számára a tanfolyamhoz szükséges összes nyersanyagot – a hímzőfonaltól kezdve a vászonig, mert itthon nem lehetett kapni –, a szakirodalmat, mindent.

Az asszonyok nagyon szívesen tanultak. Vajdaság egész területéről érkeztek, főként a középgeneráció. Eddig közel hatszázan vettek részt a tanfolyamainkon. Petrás Anna is fölfigyelt a munkánkra, látta a programunkat. Volt egy időszak, amikor iskolája kihelyezett tanfolyamának ismerte el a miénket. Alapképzésünkön 60 % az elmélet, 40 % a gyakorlat, összesen száznegyven óra, tíz alkalomra elosztva. A haladók csoportja második éven, ugyancsak száznegyven órás képzésen vesz részt. A program egésze a néprajztudományra épül. Előadónk magyarországi és hazai szakemberek.

Sajnos, amikor a hallgatóink visszakérültek a falujukba, több helyen nem fogadták el őket, például Óbecsén, Topolyán, Bajmokon a hímzőket. Sokan ma sem képesek megérteni, hogy a népi hímző kultúra magas szintű műveléséhez a gyakorlaton kívül elméleti tudásra is szükség van, ha azt akarjuk, hogy a termék értéket hordozzon.

Megemlíteném, hogy '92 és '99 között, Doroszlón hímző- és hagyományápoló gyermektáborokat szerveztünk a téli vakáció idején Istvánnal. Varrónak neveztük el, mert mi, Doroszlón annak idején varróba jártunk télen egymáshoz. A Vajdaság egész területén megszólítottuk az általános iskolákat, a doroszlói szülők fogadták be egy hétre a gyerekeket. Harminc-negyven gyűlt össze alkalmanként. Természetesen a helyi időseket is bevontuk a munkába. Egész nap velünk voltak. Jött a vízkereszt, mentünk a templomba, láttuk a vízszentelést. Meghívtuk a betlehemező gyerekeket, megtanultuk a karácsonyi énekeket, de a helyi leánykörtánc dallamait, a csirajánótákat is. Olyan ételeket ettünk, amit télen volt szokás készíteni: főtt kukoricát, sült tököt. Megpróbáltuk elővarázsolni azt a világot, ami a népi kultúrát jelentette valamikor.

Végigjártuk az idősek otthonait, kinyíltak a szekrények. Akkor láttam én is, hogy mennyi olyan tárgy lapul ott, amivel már nem tudnak mit kezdeni. Abban az időben volt a faluban még tizenkét tisztaszoba. Sikerült mind a tizenkettőt eredeti állapotban rögzítenünk. A tisztaszoba mindig státusszimbólum volt, így igen látványos. A két ablak között volt egy kis szekrényecske, az volt a szakrális rész. Arra helyezték a Mária szobrocskákat, oda ment gyakran az asszony imádkozni.

Teljesen egyedülálló volt a táborunk, sokak számára idegen, de mégis vonzó. Szívesen jöttek a gyerekek, dolgoztunk szorgalmasan hat napon keresztül. Azokat a mintáiró asszonyokat hívtuk meg a Varróba, akik kiszolgálták a falut azelőtt is hímzésmintákkal: Diósiné Polák Margit, Szittyainé Panni nénit, a drukkoló asszonyokat. Polák Margit a mintáit maga rajzolta, még zombori cselédsége idején. Amikor hazajött, férjhez ment, egy másik drukkoló asszony átvette a mintáit, de a sajátjaival bővítette a kínálatot. Ezekben a táborokban sokat meséltek, énekeltek az asszonyok a gyerekeknek. Imádkoztunk is együtt.

Az elkezdett munkát a táborlakók otthon befejezték, és valamikor májusban újra összejöttünk Doroszlón. Az elkészült kézimunkákból kiállítást rendeztünk. A falubeliek látták, hogy ez fontos dolog, segítettek nekünk.

*

Raj Rozália és Nagy István az ARACS Díj átvételekor, 2007-ben, Szabadkán

Rózsa mesél, mesél, mesél arról a tengernyi munkáról, amit elvégeztek, amit még szeretnének elvégezni, „ha életük lesz”. A doroszlói tájházról, amit Rózsa ük- és dédszüleinek portáján alakítottak ki, és ahol közel kétezer általuk gyűjtött tárgy kapott helyet. Ezt a munkát a kezdetektől segítette dr. Silling István, de a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre), a Néprajzi Múzeum és Művelődési Intézet (Budapest) munkatársai is. 2001-től, közel tizenegy ezer látogatót vonzott a tájház. Szóba kerül az évenkénti tájház-konferencia, amelyhez dr. Bereczky Ibolya folyamatosan nyújt szakmai segítséget.

Említi Rózsa saját, kétévenként megrendezett, „Lánchenger” szöftes-pályázati és Polák Margit emlékére rendezett hímzés-pályázati kiállításait, a viselet-rekonstrukciókat, amelyeket táncgyűttesek számára készítettek, a tanulmányutakat, szakmai konferenciákat. Szól a magyarországi és otthoni megmérettetéseken elnyert díjakról, a – minden esetben Raj-Nagy szerzőpárosként jegyzett – kiadványokról, publikációkról. Lelkesen beszél a tanítványok kiváló eredményeiről, a magyarországi Országos Népművészeti Kiállításon, Kiss Jankó Bori pályázaton, a Mesterségek Ünnepeén való részvételről, tagságukról a Népművészeti Egyesületek Szövetségében, a Martin György Néptáncszövetségben, a Magyarországi Tájházak Szövetségében, a budapesti Táncház Egyesület és számos szerbiai intézmény munkatársaival való jó kapcsolatokról. De a heroikus küzdelemről is, amit a mindent elárasztó giccs ellen folytatnak. A megtapasztalt kétarcúságról is, ami mindegyiknél, náluk is rombol.

Ők teszik a dolgukat, tisztelik és becsülik önzetlen, őszinte magyarországi, vajdasági, dél-szerbiai és többi együttműködő barátjukat, partnerüket, partnerszervezetüket.

Elutazásom előtt meglátogattam Rózsa családját. Találkoztam a nyolcvanhét éves édesanyjával, a lányával, kisunokájával. Már csak egy volt hátra: megnézni a Vajdasági Magyar Folklorközpontot, amelynek István több mandátumon keresztül elnöke, Rózsa pedig titkára volt. Mára, mint szakmai tanácsosok, koordinátorok végzik teendőiket. A szervezet székházának épületét 2006-ban, az Illyés és az Apáczai közalapítványok támogatásával sikerült megvásárolniuk. Még sok a felújítani való rajta, de nagyon örülnek neki.

Asszonyok dolgoztak a házban, szövéshez készülődtek. Kimentünk az udvarra is, ahol már folytak a nyári táborozás előkészületei.

Boldog vagyok, hogy közelről megismerhettem két álmodozó, nagyot álmodni is merő, és álmait megvalósítani is képes embert. Mielőtt elindultam volna haza, még kaptam egy köteg gyönyörű meghívót, prospektust, hírlevelet.

Raj Rozália, Nagy István! Kívánok Nektek még számos, gyönyörű, alkotó esztendő!

Kóka Rozália

Enyhébb vagy erősebb elhajlás

Tavaszi folklemezek – részlet a Lángoló Gitárok blogon megjelent recenzióból

A Fonó a tavaszi idényben elsősorban hagyományörző népzenei indíttatású lemezekkel állt elő, ami érthető, hisz az éves legnagyobb seregszemlére, a Táncháztalálkozóra időzítettek, időzítenek. Azonban az alább tárgyalt lemezek sava-borsát pont a folklórtól való enyhébb vagy erősebb elkanyarodások adják. Itt a kiadó négy új lemeze okán mindenféle tárlunk példát...

A népzenei lemezek jellemzően két fő csoportba sorolhatók. Vagy egy kiválasztott tájegységre koncentrálnak, és azt járják körül, néha egészen a szabott táncrendek végigvezetésével, vagy pedig a népzene az egész Kárpát-medencére értelmezve nyújtanak át egy csokorra valót a kedvencekből (a témát korábban már többször

tárgyaltuk a Lángolón). Ifj. Fodor Sándor „Neti” *Szegelet* című lemeze az előzőre példa; hogy egyértelmű legyen a vezérfonal, a borítóra is rákerült, itt kizárólag kalotaszegi népzene hallhatunk. Szerencsére nemcsak a tánczázás közönség lett megcélözva, hanem széles merítésben az a felhalmozott tudás és tapasztalat is, amit a híres prímás, Ne-

ti Sanyi bácsi fiaként ifj. Fodor Sándor képes megszólaltatni. Természetesen nem lehet könnyű dolga a ragyogó muzsikusapa nyomán megrengetni a világot, vagy legalább az ilyesmire érzékeny füleket és szíveket. De ne is bonyolódjunk részletekbe, mert bár aki kicsit is képben van népzenei ügyekben, nemigen ússza meg az összeha-

Góbé zenekar

sonlítottatást. És a lényeg természetesen az, hogy ifjabb Netinek sikerült-e valami érvényeset, maradandót, ne adj' isten kirobbanót alkotni. A magam részéről örömmel jelentem, a dolog jól sült el, a már középkorú ifjabb primás valóban remek formában van, és ideje is volt, hogy letegye névjegyét. Az anyag érvényességét nem a műfaj megújítása adja, ezt nem is érdemes elvárni. Azonban vitán felül beljebb vagyunk egy lehengető kalotaszegi albummal, amelyen nincsenek üresjáratok, és tényleg jó hallgatni akár otthon, ültünkben is. Ezt elsősorban nem is a pörgős meneteknek köszönhetjük, sokkal inkább a kreatív és személyes hangulatú daloknak, a *Zongorás*, a *Ketten*, vagy az *Apámnak* hallatán érezhetjük át igazán a hagyományok valódi gazdagságát, hogy általuk az adott művészek képesek mások számára is átélhetően megfogalmazni emberi érzelmeket, tapasztalatokat, mélységeket és magasságokat. A zenei környezet nem kizárólag ifj. Fodor Sándor érdeme, nagyszerű társa ezen a lenyűgöző utazáson Varga István „Kiscsipás” primás, valamint még tizenkét kipróbált muzsik, többek közt sok dalban a Buda Folk Band teljes legénysége.

Népzenei hangszerparkra és dallamkincsre alapozva épített fel egészen sajátosat és átütőt négy tapasztalt muzsik *Parasztünnep* nevű bandájával. Hasonnevű lemezükön minden hang ott van, amit folklemezokről, és táncházakból ismerhetünk, a lényeg mégis az az íz, az az egyedi válogatás a folklórból, amitől az egész rendhagyóvá válik. Részleteiben is nagyszerű ez a muzsika, a dalok életre kelnek, megérintők, néha már egészen borzongatók, de kerek egészként is működnek – simán kedvet kaptam, hogy újraindítsam a lemezt. Már csak azért is, mert nyitódalként a *Balaton* természetes tónusaival, ötletkavalkádjával és etalált rappelésével az egyik legjobb felütés, amit mostanában hallottam. Egyébként nehéz kiemelni bármelyiket is a hét dal közül, a kedvenceim mégis azok, ahol az ének is szerephez jut: a *Rabnóta* és a *Vadkacsa* azon kevés dalok közé sorolható, amelyek segítségével ki lehet lépni a hétköznapi tudatállapotból, és ebben az elemelkedettségben valami érvényeset él-

hetünk át az összeméri drámából. A lemez legfőbb érdeme a nagyszerű zenei és kompozíciós erények mellett az a természetes, minden műviségtől mentes hangzás, ami életre kelti és ritka őszintévé varázsolja ezt a vállalkozást. Brasnyó Antal brácsást a nagyközönség elsősorban Lajkó Félix gyakori partnereként ismerheti, Molnár Miklós az Ökrös együttes egykori primása volt, Mester László hegedűs és brácsás, valamint Szabó Csobán Gergő nagybögös számos népzenei produkció résztvevői (előbbi például a fenti Neti lemezen is közreműködik).

Az autentikus alapokra építő zenekarok új generációjának izgalmasabbik fele, bár a táncházas közegben is otthonosan mozog, albumait már inkább más műfajokkal vegyítve, sajátos arculatot kialakítva önti formába – az ilyesmit is jobb híján világzenének nevezzük, de ennek nincs komolyabb jelentősége. Itt a Lángolón is méltattuk már a legjobb új-folk bandákat, a Tárkány Művek, a RÉV, és a fentebb már említett Buda Folk Band is ide sorolható, most pedig a 2007-ben alakult, az *Ez van!* című második lemezével jelentkező Góbé zenekaron a sor. Náluk például a Buda Folk Banddel ellentétben a különböző műfaji oltványok egészen konkrét formát öltenek, gyakran és tetten érhetően karakteres blues, reggae, dzsessz és gitáros alter-folk zenébe szaladunk, miközben végig ott munkál a kárpát-medencei vonószené. Ez rendben is van így, ízes-színes világ az övék, tele friss megoldásokkal, de a hagyományos elemek sem hiányoznak – a dolog pedig attól működik igazán, hogy az arányérzékkel nincs probléma. Főleg egyben, albumként nézve tűnik fel, hogy jó dramaturgok, ám a dalok külön-külön is ügyesen hangszereltek és szépen íveltek. A Facebook-oldaluk egészséges és szerénytelen önképet mutat, úgy tűnik, bátran teszik a dolgukat: „*Legszívesebben ilyen zenét hallgattunk volna. Mivel nem találtunk ilyet, ezért megcsináltuk mi.*”. De azzal is tisztában vannak, hogy az uniformizáló világunkban nem könnyű őket kerek közé lőni: „*Produkciónk népzeneének nem elég autentikus, könnyűzenének folkos, a komolyzenei hatások miatt végképp besorolha-*

tatlan.” – ez a bejegyzés jól reflektál korunk abszurdítására: a kreatív és magukat vállaló alkotók bizonyos pontokon szinte mentegőtőzni kénytelenek. De az is lehet, hogy inkább ifjonti lelkesültségről van szó, semmi bevéve a skatulyákat. Inkább ez utóbbi legyen, a produkció megér még jó pár kört, és ha lehet, a következő lemezt élőben vegyék fel, vagy legalább keverjék kicsit koszosabbra, ahogy egy jó rockbandához dukál.

A nyilvánvaló tényezők mellett más út a Fokos zenekaré, nem kevésbé érvényes, és bizonyos nézőpontból meglepő lehet, de hagyományokhoz ragaszkodásuk a legkevésbé sem teszi őket idejétmúlttá. Sőt, a modern világban nagy szükség is van arra, hogy néhányan az autentikus utat járják és minél tisztábban adják vissza azt az ősi réteget, ami fontos mondanivalót hordoz a mában és a mának. A Fokos ezt nem csak ideologikusan vállalja fel, de saját egyéniségét érvényre is juttatja, így nem valami múzeumi folklóranyag született, ebben a zenében és kulturális rétegben megmerülve valahogy könnyebbnek, egyenesebbnek és tisztábbnak érezhetjük magunkat. A népzenenek valóban van egy ilyen megtisztító hatása, átmos és feltölt, remek érzés, ahogy lesorjázza a műanyag világ sallangjait. A Fokos avatott az ilyesmitben: népzenei családokban felnőtt ifjakról van szó, amelyekben ügyeltek a neveltetésükre, a zenén túl az egyéb hagyományokra és a vallásgyakorlásra éppúgy, mint a nyelv helyes használatára. A fiatalok pedig felnőttek, és első körben le is tették névjegyüket a *Kiskoromtól nagykoromig* című debütálással. Az hallatszik, hogy vonós-muzsikával kezdték, rendesen meg is bírnak szólalni, előbb Csikós zenekar néven próbálkoztak, majd a vajdasági tamburamuzsika megtalálása után némileg átalakulva jött a Fokos. A tamburamuzsika sem maradt kizárólagos, van itt még felvidéki, magyarországi és erdélyi zene, és ezzel összegezhethetjük is: ízes, ropogós anyag született, ott a helyük az élvonalban. Én magam is olyan egészségesnek éreztem magam tőle, mint utoljára kölyökkoromban. [...]

Rácz Mihály

(langoligitarak.blog.hu – 2015. május 20.)

Emlékezés Karsai Zsigmondra

„Ettem, ittam veled, láttam is táncolni” (Arany János)

Folyó év március 15-én emléktáblát avattak fel Pécelen, Karsai Zsigmond, a Népművészet Mestere egykori lakóhelyén. Halálának negyedik évfordulóján az emléktáblát a művész özvegye, Karsainé Sáfrány Magdolna leplezte le. Koszorúztak, és jelenlétükkel megtisztelték az eseményt Pécel város polgármestere, a Karsai Zsigmond Baráti Társaság tagjai, barátok, ismerősök a környékről, valamint Zsiga bácsi szülőfalujából, Lőrincrévéről.

jával, dombjaival, virágaival, embereivel, de választott új hazája is. Nem honvágy keserítette, hiszen otthon érezte magát mindenütt magyarok között, hanem az emlékek törtek fel néha benne, s próbálta megörökíteni azt a világot, ami letűnőfélben volt, s amelynek „ingóságait” szerette és érdemesnek ítélte átmenteni és örökségül hagyni nemzetének.

„Erdély az a zuga a magyar világnak, ahol nemzeti művészet és kultúra volt mindig. Ahol ez nem máról holnapra csinálódott, de ahova még valahonnan Ázsia szívéből hozták vidám lovas ösök és azután apáról-fiúra adták azt drága örökségképpen” – írta Kós Károly. Zsiga bácsi ezt érezte és tudta. Büszkén hordta az „inget-gatyát” akkor is, amikor mindenki próbálta elhajtani a harisnyát és a lajbit, s úri gúnyába öltözni, mert akkora lett a szakadék város és falu között, hogy a parasztivadékok szégyenkeztek származásuk miatt még akkor is, ha sikereket értek el, s értéket teremtettek. Akkor sem tört le, amikor a „szocialista realizmust” hiányolták falusi ihletettségű munkáiból, s eltanácsolták a Képzőművészeti Főiskoláról. Reklám nélkül jutott fel a csúcsra, életműve kultúrtörténeti tananyag. Voltak olyan idők, amikor lemezeit lopva hozták be szülőföldjére, szülőfalujáról készült monográfiája is „csempészárú” lett, és jobb árfolyama volt, mint a búzának.

Szerencsénkre – és szerencséjére – megérhette, hogy a diktatúrák eltűnte után szellemi kincsein kívül tárgyi értékeket is ajándékozhatson nagylelkűen bölcsőhelyének és egykori iskolájának.

Szobrot nem kapott még odahaza, de ő olyan ember volt, akinek lelkünkben emlékülünk szobrot, s így legendává alakulhat, mesék hőse lesz, halhatatlan mindörökké.

Ne feledjük: a kő- meg ércszobrokat ledönthetik ilyen-olyan jövevények vagy ideológiák, de a legenda túléli az időt. Túléli és kútforrása lesz az eljövendő nemzedékeknek, s ha valahol – bármikor – magyar nő-tára táncra perdül néhány csizmás láb, Zsiga bácsi szelleme mindig jelen lesz!

„Az ember akkor hal meg igazán, amikor elfelejtik” – írta Molnár Ferenc.

Aki Zsiga bácsit ismerte, táncolni látta, nem felejt el őt soha.

Lukács Péter

Az emléktábla Zsemlye Ildikó Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása

A lőrincrévi „nádas berekből” indult, s 2011-ben Pécelen fogadta őt magába az anyaföld.

Szülőháza helyén ma új épület áll: már nincs szőlővel befuttatott tornáca, nincs gendás mennyezete. Az egykor színmagyar utcában, ahol született és felnőtt, ma már idegenek is laknak. Beékelődtek a kihalt öregek helyébe, más nyelven köszönnek, s más ritmusra járnak ünnepeiken a táncot. És vetik a keresztet úton-útfélen a bádognakrisztusoknak. Kicsi a valószínűsége, hogy arra a házra valaha is felkerülhet egy emléktábla: „Itt született Karsai Zsigmond festő- és táncművész, a Népművészet Mestere 1920. október 4-én.”

Hosszú volt az út a Maros mentétől a világ színpadain keresztül a péceli temetőig, de verőfényre vezetett.

Ahogy Ady Endre, Tamási Áron, Áprily Lajos, úgy Karsai Zsiga bácsi is vitte – erejéhez mérten – Erdély kultúráját, Erdély lelkét, sóhaját Pannóniába, miután a nagyhatalmak korlátot emeltek magyar és magyar közé. Ő volt az, aki megismertette a világgal Lőrincrére nevét, a Maros mente táncát és népzenejét. Öröm és büszkeség volt hallani egyik méltatójától, dr. Bánszky Páltól: „nem túlzás, ha azt mondjuk, Magyarországon lényegében mindenki [...] tőle tanulta a pontozót.”

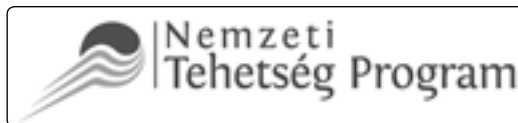
Kodály Zoltán külön népzenei tájegyiségként említette a Maros-Küküllő mentét; ebbe a kultúrába született, s ebben nőtt fel Zsiga bácsi. Ifjúkora zenéjét nem szennyezte más, a rock'n'roll nem ért el a Marosig, tán még a tangó, keringő és Beethoven sem, mert nem volt rádió, és az orgonista kántor nem hallott Bachról. A táncot sem ihlette meg a színpadias balett vagy holmi afrikai törzsek rituáléja.

Tánc- és festőművészi hajlama szerencsésen ötvöződött, bámulatosat alkotott mindkét műfajban, mintha egy középkori humanista mester lelke támadt volna fel benne, az „egyszerű, vidéki” magyarban.

Dalolt, táncolt, és festett. Eldalolta a kersergőt, eltáncolta a bánatot az öreges verbunkban, s a jókedvet a szapora legényesben. S amikor elmaradtak a szavak és a mozdulatok, vásznain kelt életre szülőföldje, színekben beszélt. A lélek szaván szólt az emberekhez. Keze, szeme, elméje egyszerre alkotott, ahogyan John Ruskin is állította a képzőművészekről. Nem akadémiai stílusban festett, s nem mesterként koreográfiával táncolt, hanem hagyta magából kitörni az őserőt, a paraszti darabosságot. Évszázadok mélyéről jött mozdulatokkal fejezte ki az örömet vagy éppen a bánatot, néha a hetykeséget, néha a levertséget. Vásznain pedig életre kelt az egyszerű otthon vidéke folyó-

Iskola másként

A Nemzeti Tehetség Program Pályázat segítségével harminchat gyermek gyarapíthatta hangszeres és énekes tudását kiváló oktatók segítségével egy ötnapos népzenei kurzus keretében Kostelken, 2015. április 8. és 15. között. Az alábbiakban a Hagyományok Háza programfelelősiének összefoglalóját olvashatjuk.

A Hagyományok Háza 2015-ben másodszor kapott meghívást a Nemzeti Tehetség Program Pályázaton való részvételre, amelynek fókuszában a néphagyomány iránt elkötelezett fiatal tehetségek számára meghirdetett projekt-elemek, valamint a tehetséggondozásban érintett pedagógusok, szakemberek továbbképzése állnak.

A projekt megvalósítása során mindenekelőtt már meglévő, az évek során kiépült szakmai kapcsolatainkra építünk, de új célcsoportok elérésére is törekszünk. Így került sor határon túli településekre, köztük a gyimesi Kostelek diákjainak bevonására.

A Bákó megyéhez tartozó gyimesi községben nincs magyar iskola és óvoda. A Csángómagyarok Szövetsége 2005-ben a Moldvai Magyar Oktatási Program keretében alkalmazott itt két magyar tanárt, Imre Évát és Ferencz Andrászt. Ennek köszönhetően indult el a magyar nyelv oktatása heti három órában iskolai keretek között, de ennél jóval több is: az elveszőben lévő magyar identitás megerősítése, a közösség összekovácsolása. Megalapították a Szellő Néptáncgyűtest ahol a gyerekek és a fiatalok megismerhetik és elsajátíthatják hagyományos táncaikat, dalaikat. A közösségi, közművelődési alkalmakkor, bálakon újra rendszeressé vált a hagyományos gyimesi muzsika és tánc, amelynek hatására az idősek tudása ismét felszínre került. A két pedagógus munkájának köszönhetően a magyar nyelv használata általánossá vált a faluban, a Szellő Néptáncgyűtest pedig sikeresen szerepelt a Fölszállott a páva versenyen. Fiatal, életerős hagyományörző csapatként tartják számon őket. Vaszi Levente is szép eredményt ért el énekesként a vetélkedő második szériájában. A szervezett népzene- és néptánc-oktatásnak köszönhetően mára háromtagú fiatal zenekara van a falunak, de rajtuk kívül is többen hegedülnek, sokan ügyesen bánnak az ütőgardonnal, és szinte mindenki remekül énekel és táncol.

A tízéves oktatási program munkáját kívántuk segíteni a Nemzeti Tehetség Program Pályázat támogatásával megvalósuló népzenei kurzussal, amelyet a húsvét előtti *Iskola másként* elnevezésű rendezvény oktatási héten rendeztünk meg.

A népdal-oktatást Fábíán Éva, a kezdő és haladó hegedűoktatást – Vízeli Balázs szakmai útmutatásai alapján – Mihó Attila vezette. Tintér Gabriella, aki eredetileg az ütőgardonozást tanította volna, egyéb elfoglaltság miatt nem tudott részt venni a programban. Helyette Ségercz Ferenc sepsiszentgyörgyi zenész, pedagógus kapcsolódott be, a népzenei tanfolyam kínálata így – a gardonozáson kívül – furulya-oktatással is gazdagodott. Az ötnapos kurzuson tanultakat a hagyományos húsvéti bálon mutatták be a gyerekek.

A tanfolyam megrendezésekor fontos szempont volt, hogy a Csángómagyar Oktatási Program keretében helyben tanító pedagógusok (2015 ősztől Vaszi Levente, Vaszi Médea és Bardócz Noémi) hospitálhassanak. Lássanak olyan jó módszereket, amelyek hosszú távon segítik a népzene-oktatás – különösen a népdal-oktatás – eredményességét, saját hagyományaik éltetését, hiszen erre csak tanórán kívüli foglalkozásokon van lehetőség, mivel helyben nem áll rendelkezésre szakképzett oktató.

Németh Nóra

Mihó Attila...

Ségercz Ferenc...

és Fábíán Éva tanítás közben

Péter László székely „panoptikuma” – III.

Válogatás Péter László: *Kérésztapám nadrágja* című kötetéből (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2011.)

EGÉSZSÉGEDRE, MÁTÉKA!

A gyermekek számára sok nevetséges, de olykor félelmetes történetet találtak ki. Például, volt egy Mátéka nevű újszülött, akire a szülei olyan szörnyen büszkék voltak, hogy mindenüvé magukkal akarták vinni. Disznótoros vacsorára voltak hivatalosak a szomszéd faluba, ezért aztán jó vastagon bépókálták Mátékát, s még egy jó nagy dunyhába is belégüzsörgették, mert nagy tél volt.

A lovak rosszul voltak befogva, rángatták a szánt, ezért aztán egy hirtelen kanyarban Mátéka a dunyhából pólyástól kipottyant a hóba, de ezt nem vette észre senki. Mikor megérkeztek a disznótoros házhoz, a dunyhát azonnal feltették a kuptorra, hogy Mátéka meg ne fázzon. A Kacor macska, míg folyt a nagy hanglé, kezdődött a vendégeskedés, kényelmesen belékandarodott a megüresedett dunyhába s elaludt. Időnek utána a tollu megcsiklandozta az orrát, amitől tüszentett egyet:

– Egészségedre, Mátéka! – mondta együtt nagy örömmel a ház népe. Amikor a macska még kettőt-hármat tüszentett, aggódva levetették a dunyhát a kuptorról, mert azt gondolták, hogy megfázott a gyermek. Gyorsan kicsomagolták, hát volt min csudálkozni! A pólyából a macska ugrott ki. Lett nagy riadalom! Ki azt kiabálta, hogy Mátékát megette a Kacor macska, ki azt óbégatta, hogy agyon kell ütni...

Mikor rájöttek, hogy hol is történhetett a baj, szegény Mátékát már régen befogadta a Mennyország s az angyalkák játszadoztak vele...

[*bépókál: bepólyáz; belégüzsörget: belesomagol, beleteker; dunyha: vastag libatollas takaró; kuptor: kemence; tollu: toll; hanglé: jókedvű hangoskodás*]

*

DRUMÁCNÉ KORDÉJA

A régi falusi zenekarok néha Székelykeveről Hertelendyfalvára és Sándoregyházára is eljártak muzsikálni. Nagy volt az igény irántuk. Mikor melyik banda volt szabad éppen, vagy melyikkel tudtak megalkudni, azt bérelték fel. Lakodalmakba, táncba, leánykérőbe, névnapolásra, sőt még disznótorba is elhívták őket; mindezt a gazda tehetősége szerint.

Akkortájt Hertelenden Baka Laji zenekara, Székelen Makrai József vagy Pocok Béla zenekara volt a leghíresebb, de rajtuk kívül több jó képességű muzsikus banda is működött.

Ha a szomszéd faluba invitálták őket, általában őszi és tavasz között, napközben még gyalog is átvergődtek, vagy felkapaszkodtak egy arra induló lovasszánra vagy lovaskocsira. A lakodalom végén azonban, bizony legtöbbször gyalog kellett hazamenniük.

Egyszer, egy hosszú, fárasztó ivánovai lakodalom végigmuzsikálása után Hathat Antal (Ambrus) a bőgőjével, Makrai Jóska bácsi, a hegedűs és Rancz Péter, a kontrás készülődtek hazafelé. Akkor éppen nem akadt senki józan ajánlkozó, aki szekérdereken legalább a székel határig elszállítsa őket. Így aztán maradt megint a gyaloglás. Nagy tél volt, borzasztóan fagyott, szemükbe húzták a kalapjukat és a csikorgó hóban, hónuk alá csapott hangszereikkel nekivágtak gyalogszerrel... Akkoriban csak hánt utak léteztek. Hol a kocsiúton, hol toronyiránt, a mezőn és a szántóföldeken át lépdelték hazafelé. Amikor Beresztócot elhagyták, már az Isten hidege vette meg őket, de ekkor hirtelen kocsiörgésre lettek figyelmesek.

A tanyáról az öreg Drumácné veretett utánuk, szamaras kordéjával igyekezett Székelre, a vasárnapi misére.

Bevárták az út szélén s bizony felkészültek. Drumácné szabaddá tette a saroglyát, felpakolta őket hangszerezetül. A kordé elég kicsi volt,

Hathat Antal bácsit, aki meg nagy darab ember volt, a kordé lenyitott végére ültette.

Ahogy megindultak volna, hát a számár könynyebbnek bizonyult, mint Antal bácsi. A szegény pára hiába kaszált a lábaival, a kordé nem mozdult. Mikor a számár mégis lendületet vett volna, egyszer csak a levegőbe emelkedett, mint egy kútágas üres vödre! Elkiabálta magát Drumácné:

– Szökj le, Antal, gyorsan, me' emeled meg a szamaramot!

Antal bám előbb nem értette, miért verődik le a két lába minduntalan a földre, azt gondolta, hogy valami kátyú az oka, de másodszor már leszökkent, mert észrevette magát, s a számár lepottyant.

Nem volt mit tenni: a füles húzta a kordét, Antal bá' pedig némi büntudattal baktatott mellette, de aztán egy-kettőre jókedvük kerekedett, harsány nevetésbe fogtak. A faluba beérve, már a Rákóczi-indulót énekelték...

*

KÉRESZTAPÁM NADRÁGJA

A szegénység az élet természetes velejárója volt az Al-dunai székely telepeken. Nem csak élelemben, de öltözködésben is igen szűkösön voltak.

A mindennapi küzdelmekben sokszor maradtak alul az emberek, de a becsük s a büszkeségük azonnal helyre billent, amint egy kis pénzhez jutottak. Kuporgattak is gyakran, azonban a férfiebnereknél nagy veszély volt a kocsmázás, a lakodalom s egyéb dínomdánom. Ilyenkor nyakló nélkül költötték el a nehezen megszerzett pénzt, a baj pedig újra meg újra az asszonyokra szakadt.

Történt egyszer, hogy lakodalomba volt hivatalos a család, s épp a családfőnek nem termett pénz valami jó pantallóra. Így szégyenkeznie kellett volna egy szakadt, kopottas harisnyában, amiből a még kopotásabb csizma nőtt ki. Eszibe jutott azonban, hogy szól a kisebbik fiának, kunyerálja el a keresztapjától az ő pantallóját a lakadalom idejére.

„TEDD KI A PONTOT!”

NEMZETKÖZI LEGÉNYESVERSENY

A XVIII. „Tedd ki a pontot!” Nemzetközi Legényesverseny és Emlékműsor dr. Martin György tiszteletére című programra 2015. évben április 18-án került sor a Bartók Kulturális Táncgyűlés és a Budapesti Művelődési Központ közös rendezésében. A zsűri tagjai voltak: Zsuráfszky Zoltán, a Magyar Nemzeti Táncgyűlés művészeti vezetője; Karácsony Zoltán, az MTA BTK Zenetudományi Intézet munkatársa; Fitos Dezső rendező, koreográfus; Lajkó Levente néptánc pedagógus; Varga János koreográfus. A díjazottak: „2015. év legényes táncosa” (fődíj) – Szeverényi Barnabás; „Losonji Ioan bárbunc románesc és feciorește des táncának hiteles előadója” – Máté Móric; „Losonji Ioan bárbunc románesc és feciorește des táncának egyéni megformálója” – Csánitz Márk; „Losonji Ioan bárbunc románesc és feciorește des táncának újraalkotója” – Berecz István; közönségdíj: Csiki István

Különdíjak: a Fitos Dezső Társulat felajánlásából 15 000 Ft-os pénzjutalom – Fekete Bence és Gera Zoltán; Kallós Zoltán felajánlásából választói tábori részvétel – Rencz Norbert; Varga János „Boxos” felajánlásából nyáradselyei tábori részvétel – Almási Zoltán

Grafika: Pétér László

– Eridj, fiam, s mondd meg neki, hogy ugyan aggya köccsön nekem azt a jobbik bársonka pantallóját, me' erőst szeretnék egy jót mulatni...

Nem is tudta volt, mi történik, ha nem sikerül a terve, de a fia hozta is hamarosan a keresztapja nadrágját a következő üzenettel:

– Keresztapja aszonta, hogy a nadrágot köccsön adja ma estélig, de akkorra kéreti vissza, me' neki es kéne. Ők es lakadalmasok, csak később jönnek!

Elmentek hát gyorsan a lakodalomba, és mivel szűkös volt a ki-szabott idő, a komácska hamar felöntött a garatra s jó korán elkezdte a mulatást, hogy teljen a kedvire s bé tudja időre fejezni. Olyan éktelen jó kedve kerekedett, hogy mindenki rajta csodálkozott:

– Ne, mejen fess emberke, ne, hogy tud ez mulatni!

Ő minduntalan a zenészek elé keveredett, toporzékolt, tombolt, csapkodta a csizmaszárát, s éktelenül kurjongatott. Ezt kiabálta:

– Hej, nadrágom, nadrágom, van még otthon vagy három!

Ez persze, nyilvánvaló hazugság volt, de neki ez mit se számított, csak mulatott tovább. Hanem, amikor éppen újrakezdte, hogy:

– Hej, nadrágom, nadrágom...

Hát csak elibe toppant az ő keresztfia, s jó hangosan odakiabált neki:

– Keresztapám, ne haragudgyon! Édesapám azt üzeni, hogy minnyá nyóc óra, s hogy aggya vissza neki a jó nadrágját, me' most már neki 'jes kéne!

[bársonka pantalló: múlt század eleji divatos kordnadrág]

Dudán innen, dudán túl...

Beszélgetés G. Szabó Zoltánnal

G. Szabó Zoltán muzsikussal, a Hagyományok Háza keretein belül működő Magyar Népi Iparművészeti Múzeum vezetőjével éppen azért nehéz interjút készíteni, amiért jó vele beszélgetni: bármiről beszéljen is, minden történetnek van újabb történetet generáló háttére, s minden adat több másik, elmondásra váró ismereten nyugszik.

– Létezik olyan élethelyzet, amelyet ki lehetne emelni a népi kultúrával való kapcsolatok kezdeteként?

– Talán Pécsre érdemes visszamenni, ahol a Tanárképző Főiskola földrajz-testnevelés szakán végeztem, de oda már úgy érkeztem, hogy a Magyar Néphadsereg egy századba osztott be egy harmonikással. A főiskola elkezdése után egy hónappal a Baranya Táncegyüttes repertoárját már le tudtam kísélni. Belecsöppentem egy izgalmas és innovatív világba. A Baranya a főiskola táncegyüttese volt, és ráadásul nemzetiségi. Ezért a kíséző zenekar is szerb-horvát irányultságú zenéket játszott. Egy év után a harmonikás, Csányi Zsolt egy motorbaleset következtében elhunyt, akkor alakult meg a Vizin zenekar. Vizin Antus Budapestről jött, Csányi Zsolt árván maradt zenekarából csatlakoztunk hozzá ketten, és még ketten jöttek: hegedű, tambura, basszprím, brács, bőgő, harmonika. A következő négy-öt év nagyon mozgalmas volt. A táncegyüttes arany minősítést kapott, a zenekar pedig a Népművészet Ifjú Mestere címet.

– Mit hozott a cím?

– Például Hungaroton lemezszerződés járt hozzá, ami nagyon jókor jött, hiszen már a harmadik kazettánkat készítettük. Érdemes lenne egyszer azt is megnézni, hogy a vidéki zenekarok akkoriban miféle kazettákat adtak ki, hiszen lemezről csak kivételes esetben lehetett szó. Sajnos a hanglemez személyi ellentétek miatt nem készült el, amit – persze – azóta ezerszer megbántunk.

– A kazetták közül nyilván sok elveszett mára. A tieitek megvannak?

– A mi első kazettánknak sincs meg a mesterszalagja, csak a kazettát lehetett digitalizálni. Több ilyen történetet tudok vidéki zenekarokról. Jó lenne egyszer egy archívumban tudni a felvételeket, mert ezek is fontos kordokumentumok.

– Nyilván nem csak kazetták felvételével foglalkoztatok...

– Persze, elindult egy kutatómunka is. A Vizin zenekarral arra törekedtünk, hogy egy picit másképpen játsszuk a szerb-horvát népzeneét, mint ahogyan a magyar közönség megismerte.

– Megismerte?

– Persze, a Vujicsics együttes már túl volt az első lemezén, ami aranylemez lett. Mi egy archaikusabb zenei irányt vettünk célba, és ehhez Baranyában nagyszerű adatközlőket találtunk. Lejártunk Mohács-szigetre, ahol én például dudálni tanultam Bárász Györgytől, aki a Népművészet Mestere volt. Ezzel párhuzamosan jártunk a Dráva menti hét horvát faluba, Barcstól keletre, ahol nagyon archaikus népzene maradt meg a Trianon által lezárt határ mellett.

– Valami jó a rosszban...

– A horvátok ott nézték egymást a Dráva két partján, amikor lejártak horgászni. Persze olyan időszak is volt, amikor még horgászniuk

„1986-ban a mohácsi múzeumban Késity György maszkfaragó továbbképzést tart az ifjú dudásnak.

»Gyuró batya« már az asztalon táncol...”

sem volt szabad. Emiatt ez a hét nagyon elzárt falu megtartotta a hagyományait. Számtalan archaikus jegyet emelhetnék ki, olyasmiket, amilyenekkel máshol már nem találkozhatunk. Például a négysípós Dráva menti dudán csak itt játszanak. Gadányi Pali bácsi, aki ma is él még, el is tudta készíteni a hangszert. Képzeld el, hogy egy száz kilométer sugarú körben két, sőt – a magyart is hozzászámítva – három dudatípussal lehetett megismerkedni! Aztán, amikor elkezdtünk lakodalmakat játszani, az egyik vőfély konyhájában egy szamitát találtunk. Addig csak múzeumban láttunk ilyen hangszert, de itt az örömapa vígan muzsikált rajta velünk. Azt tudtuk, hogy Mohács-szigeten játszottak ezeken a hangszereken, de Pécstől tíz kilométerre... Ilyen, kézzelfogható élmény lett az okarina is. Egyszer csak rátaláltunk Kovács István „Cár” okarinásra Felsőkandán. Azért hívták Cárnak, mert olyan szegény volt, hogy még villany sem volt a tanyáján. Elmentünk hozzá, és úgy töltöttük az időt, hogy ő közben okarinázott és busó-masz-

kot faragott. Kicsit odébb, Medinán akkoriban körülbelül negyven szerb élt, de ki tudtak állítani egy zenekart, igaz, hogy a harmonikás a sváb iskolaigazgató volt. Elképesztően gyönyörű archaikus muzsikával leptek meg minket mind a grábóci, mind a medinai szerb búcsúiban. A medinai búcsúk olyanok voltak, mintha visszamenünk volna az időben egy évszázadot.

– Elmúlt már mindez?

– Azóta is tartó kapcsolatokra tettünk szert. Akkoriban a medinai hegedűs, Kozics Milán bácsi padlásán 78-as fordulatszámú Columbia Records lemezeket találtunk, ami világhóssá tette, hogy Milán bácsi azért hegedül úgy, ahogy, mert hallgatta ezeket a régi felvételeket.

– Mikori lemezek voltak ezek?

– Főleg az 1910-es évekből valók, tehát abból az időből, amikor Bartók is gyűjtött. Az Amerikába „kitántorgott” szerbek számára a Columbia Records már akkoriban rögzített dudazenét, tamburát, hegedűmuzsikát. Ezeknek a csodálatos élményeknek a hatására meghoztam a döntést: felrúgom a tanári pályát és néprajzkutató leszek.

– Gondolom ez sem volt egyszerű...

– Először a pécsi múzeumba mentem, ahol a néprajzi osztály múzeum-pedagógiai munkáját irányítottam. Közben jelentkeztem másoddiplomásnak az egyetemre. Ez 1987-ben történt. 1992-re végeztem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Egyéni levelező hallgató voltam, ami azt jelenti, hogy hetente egy-két napot a fővárosban kellett töltenem.

Ezek is csoda évek voltak. Baranya megye elképesztően izgalmas terület. Oda telepítették a bukovinai székelyek egy részét, a csángó

„Mesterek és tanítványok a Hagyományok Házában –Végh Andorral és Gadányi Pállal a Vizin zenekar koncertjén”

falvak mellett ott voltak a svábok. A svábok és székelyek együttélése társadalmi szempontból is nagyon izgalmas. 1972-ben volt először olyan házasság, amikor sváb legény székely lányt vett el. És ott voltak a horvátok kisebb csoportjai: a Pécs környéki bosnyákok, a Dráva mentiek, a Pécs környéki és mohácsi sokácok; még a szerbek nagyon kicsi maradéka is ott élt. Trianon előtt húszezer szerb élt Baranyában, az 1980-as években pedig legfeljebb nyolcszázan ha lehettek, egyetlen pópával. [Ehhez azért hozzátartozik, hogy a trianoni békeszerződéssel a történelmi Baranya nagy része, főként a délszlávok által lakott terület, Jugoszláviához lett csatolva. – A szerk.]

– Ez tényleg elég színes kép!

– És akkor még nem beszéltünk a katolikus magyarokról, a református magyarokról, a Felvidékről 1945 után betelepített magyarokról és a romák különböző csoportjairól, azok közül is különösen a muzsikusdinasztiákról. Volt mit megtapasztalni a terepen, s ehhez aztán sokat hozzátett az egyetem, hiszen megteremtette annak a lehetőségét, hogy Kárpát-medencei kitekintéssel vizsgálhassam ezt a rettenően izgalmas társadalmi folyamat-rendszert. Talán nem véletlen, hogy főleg társadalom-néprajzzal foglalkoztam.

– Utána pedig...

– Ahogy befejeztem az egyetemet, mindjárt a Néprajzi Múzeumba kerültem muzeológusnak. Három gyűjteményért feleltem: építkezés, közlekedés, halászat. Idővel megkaptam a hangszer-gyűjteményt, aminek a revíziója is rám hárult.

– Egy ilyen gyűjteményi revízió komoly kihívás lehet. Áldás vagy átok?

– Az biztos, hogy én örömmel csináltam. Kézbe kellett vennem egyenként több mint ezer hangszert, szebbnél-szebbeket, ezer történettel. Az aerofon hangszereket titokban azért – mert ez természetesen tilos volt – kipróbáltam. Egy százöt éves duda-bordó bodzasípja még mindig „A” hangon szólalt meg... Folytassam? A múzeumban amúgy is elég komoly feladataim voltak, én vezettem a

kiállítási bizottságot, amely a múzeum nagyközönség felé irányuló megjelenéséért felelt. 1998-ban például nekem kellett elkészítenem az 1848-as emlékkiállítást, „Éljen a haza!” címmel. Már a felvetés is hihetetlenül izgalmas: egy politikai-történelmi esemény, egy sorsforduló miként mutatható ki az elmúlt százötven év mindennapjában és ünnepeiben. A kiállítás internetes része ma is megnézhető (www.neprajz.hu/48). Gyönyörű, megható, magasztos tárgyakat találtam a gyűjteményekben.

Persze, ez is olyan munka volt, amely kikövetelte a folytatást, hiszen egyrészt a XIX. század végének gazdasági, társadalmi átalakulását és fejlődését nem lehet 1848 nélkül értelmezni, másrészt a társadalmi változások sem vizsgálhatók a negyvennyolcas hagyomány nélkül. A XX. századi nagy világegyesekig vezet el a téma.

– Mármit?

– Például itt van a kokárda és a nemzetőr karszalag egészen napjainkig ívelő története és változásai. Az első világháborús bevonulási képeken kokárdával és nemzetőr karszalaggal díszítik az újoncokat. [Lásd Juhász Katalin – Szabó Zoltán: *Történelmünk tükröződése a folklórban c. tízrészes sorozatot, amely 1996 és 2000 között jelent meg a folkMAGazin számaiban.*]

Még korábban, 1902-ben készült a hódmezővásárhelyi Plohn József fotósorozata, amely negyvennyolcas veteránokat ábrázol. Az öreg bakákon ott a nemzetőr karszalag, és megőrizték a kardjaikat is, nem beszélve a Kossuth-kalapról, vagy a szakállviselőtről. Plohn József fotósládáját felnyitni és az ezerhatszáz üvegnegatívból kiválogatni azt a százötven körüli portét, amin a veteránok láthatók...

– Mi alapján lehetett a veteránokat kiválasztani?

– A válogatásban az segített, hogy az egykori honvédeket az ötvenedik évforduló alkalmából Ferenc József kitüntette, a kitüntetés pedig ott volt a mellükön. Az a Ferenc József tüntette ki őket, aki vérbe fojtotta a forradalmat. Tipikus és ismerős a történet nem?

Míntha az elmúlt időszakokban is átélhettünk ilyesfélét! De visz-
szatérve: ha 1956-ra gondolunk, a kokárda és a karszalag szerepe és
jelentősége vitathatatlan. Az 1970-es években a rendőrök Székes-
fehérváron üldöztek bennünket, ha nemzetiszínű karszalagot visel-
tünk és a nagyobb méretű kokárdát is levetették velünk.

– *Úgy tűnik, nem túlzás azt állítani, hogy a népi hangszerek közpon-
ti szerepet kaptak a pályafutásod során.*

– Összességében azt mondhatom, hogy a duda révén kerültem az
egyetemre. Megtanultam dudálni a Mohács-szigeten, meg a „du-
da-iskolákban” – hála Csíkvár Józsi bácsinak, a dudatáborok szer-
vezőjének –, aztán a Néprajzi Múzeumban megcsinálhattam a du-
da-kiállítást és a duda-katalógust, ami mérföldkő volt a tudomá-
nyos pályámon.

A duda világa európai kitekintést engedett, ennek köszönhetően
ma megfogalmazhatom: a Kárpát-medencei dudák önálló típus
képviseletnek Európában. A gyűjtemény tanulmányozása és a szak-
irodalom arra a felismerésre vezetett, hogy ha a nyugat-európai du-
dák külön típuscsaládot képviselnek, az itáliai félsziget dudái ön-
álló csoportot alkotnak, akkor a Kárpát-medencei dudák is önálló
típuscsaládba tartoznak. Senki más Európában nem játszik olyan
hangszereken, amelyeknek két vagy több síp van a sípszárában, és a kí-
sérletben pedig egy bordó szól. Ezzel el lehet játszani az európai ere-
detű dallamokat és azokat is, amelyeket csak sokkal távolabb, kele-
ten lehet fellelni.

Vissza kell utalnom a XIX–XX. század fordulójának innovatív
társadalmi és kulturális életére. Nem véletlen, hogy Bartók Béla a
dudával is behatóan foglalkozott. Izgalmas újra felfedezni Bartók
levelei és gyűjtési naplói alapján, hogyan derítette fel a dudatípuso-
kat. 1906-ban gyűjtött először dudazenét, aztán 1910-ben is. Sze-
ged környékén és Szentesen még nem készített felvételt, de később
Nagygyezyen már igen. Azután az „Ipolyvári Dudatábor” –

amiről Hála Józseffel közösen könyvet is írtunk –, megint egy olyan
csoda, amit nem becsülünk eléggé.

Az, hogy Bartók zenéjében milyen jelentősen kimutatható a du-
damuzsika hatása, egészen meghökkentő. A zongoraversenyektől a
Mikrokozmosz sorozaton át a nagyzenekari művekig számtalan he-
lyen tetten érhető a hangszer befolyása. 1912-ben szerb dudazenét
gyűjtött, 1914-ben pedig Hunyad megyében a románokét kutatta
és rögzítette fonográfra. Ráadásul a Néprajzi Múzeum anyagaiból
kiderül, nem Bartók volt az egyetlen. Jankó János és Herman Ot-
tó is foglalkozott ezekkel a hangszerekkel. Herman Ottó több elő-
adása szól a nádsípos hangszerekről; ezeket gyorsírásos jegyzetből
kellott visszafejteni, hiszen korábban nem publikálta őket. Az is ér-
dekes, hogy Jankó János, aki a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi
osztályát igazgatta, utasította a hajóorvosokat, akik főleg a Földkö-
zi-tenger medencéjét járták, hogy milyen tárgyakat gyűjtsenek. Kü-
lön kiemeli a nádsípos hangszereket. Foglalkozott a dudával Lajtha
László is. Hányan tudják, hogy ilyen gyűjtései is vannak? Madara-
si László leírta a palóc duda, Füzes Endre a mohácsi duda, a gajde
készítését, de még ma sincs tudományos publikáció a Dráva menti
hangszerekről. Ez részben az én hibám is.

– *Kanyarodjunk vissza az aktív zenészi pályafutásodhoz!*

– A Vizin zenekarral 1986-ban kaptuk meg a Népművészet Ifjú
Mestere címet, 1991-ben dudával egyénileg érdemeltem ki a ki-
tüntetéset. Amikor felköltöztem Pestre, kikerültem Tökölre a Ko-
lo zenekarhoz, akik a nemzetiségi környezetben több táncgyüt-
tes kísérőzenekaraként, valamint önálló koncertműsorral műkö-
dnek ma is. Ők az egyik legrégebben, 1973 óta táncjáték zenekar
(Bem rakpart, FMH stb.). Az elmúlt tizenöt évben a Ferenc-
városi Művelődési Házban muzsikálunk minden szerdán, no meg
persze Tökölön is. Ha valaki nem járt még a tököli „rác bálban”,
ne szalassza el, mert egyedülálló hangulata van! A zenész-kollégák

„Közös muzsikálás tanítványaimmal, Petre Attilával és Király Miklóssal, 2012-ben”

„A legutóbbi lemez készültkor Dervár Ferencsel, Végh Andorral és Tomislav Livajával a mohácsi Duna-parton”

még azoktól a bácsiktól tanultak zenélni, akikől Vujicsics Tihamér gyűjtött. A tököli rációk azért is érdekesek, mert a szerbeknek ugyanúgy tudtak muzsikálni, mint a saját horvátjaiknak, a „rációknak”. Ennek a közegnek is köszönhető, hogy a Vujicsics együttes több lemezén is közreműködöm mint dudás. Rádiófelvételekre és koncert-körutakra is meghívtak, ami a kamarazenélés magasiskoláját jelenti minden muzsikusnak.

Az Etnofon Kiadó vezetőjével, Kiss Ferivel kapcsolatba kerülve készítettem el az első önálló lemezemet a Gajde su gajde (1997) CD-t, amit pécsi barátaimmal rögzítettünk itt, Budapesten. Az Etnofon Zenei Társulás tagjaként sok érdekes projektben vettem részt, legutóbb a mecseri Ladikos Fesztiválon szerepeltünk. A Kiss Feri körül működő műhely felvételei közül emlékezetes például a Nagyvárosi bujdosók, a Pávaének, vagy a Kálvin-lemez is. 2004-ben a Hungarotonnál meglévő felvételeimet kiegészítve jelent meg szólólemezem, egy összefoglaló album a Kárpát-medence dudazenéjéből. Olyan zenei folyamatot próbáltam létrehozni és rögzíteni, amiben nincs szünet: egy óra zene megszakítás nélkül. A számokat összekötő hangsták egy-egy hangulat lenyomatai.

– *Milyen alapanyagból készültek a hangsták?*

– Egy időben gyűjtöttem az érdekes hangokat, ha például szép hangszót hallottam, akkor azt azonnal rögzítettem. Az ilyen hangok is otthonra találtak a lemezen.

Csörsz Rumen Istvánnal és a párommal, Juhász Katalinnal megalapítottuk a Carmina Danubiana együttest. Az első lemezünk a Burgundia utca, amit Claude Flagellel, a virtuóz francia-belga tekerőssel rögzítettünk. Nyugat-európai és magyar balladák szerepelnek rajta. Amit Vargyas Lajos elméletben felvázolt, azt mi megpróbáltuk megmutatni a gyakorlatban: igenis volt a nyugat-európai és a Kárpát-medencei zene között valamiféle kapcsolattrendszer, vannak találkozási pontok.

– *Akkor is volt világzene...*

– Igen, valami ilyesmi... A Carmina Danubiana következő nagy vállalkozása a Hunyadi-lemez volt, ami a folklórban fellelhető Hu-

nyadi emlékekből dolgozik. A lemez első része a Hunyadi Jánosról, a második rész pedig a Mátyásról szóló énekeket tartalmazza.

– *Mennyi ideig érik egy ilyen anyag?*

– Majdnem nyolc évig készült a lemez, különböző fázisok voltak. Amikor megszületett egy-két dal, akkor előadtuk, felvettük őket, ha nem tetszettek, átdolgoztuk. Megesett, hogy külön hangszereket kellett készíteni egy-egy számhoz.

– *Honnan a szöveg, s honnan a muzsika?*

– A Hunyadiak emlékezete elsősorban szövegekben hagyományozódott, dallam elég kevés maradt fenn. Vujicsics Tihamér gyűjtött ilyeneket, a Balkánon megmaradtak inkább a XIX. századi folklórizmus termékei. Ugyanakkor Nagy László lefordított számtalan bolgár, szerb, macedón hőséneket. A balkáni hősének nem ugyanaz a műfaj, mint a Kalevala, vagy a Niebelungok. Ez másodlagos fejlődés eredménye, a hosszú epikus szövegek a XII. századot követően jöttek létre és a XIX. századig követhetők. A XIV. századtól már az egész Balkán török uralom alatt állt, így nagyon nagy szükség volt a hősökre, akiknek az emlékét meg lehet énekelni. A hőségeket csoportosíthatjuk úgy, hogy vannak a Rigómező előttek, vannak azok, amelyek a rigómezei csatáról szólnak, végül az utána következő időszakról költöttek. Sokat segített nekünk Vujicsics D. Sztoján, aki imádta a gajde (azaz duda) muzsikát.

Inspiráló volt a kérdés, hogy a mai kornak mit lehet mindebből átadni. A rekonstrukciós munka nem volt egyszerű. A szövegekhez Nagy László, Kiss Károly, Pével Ágoston fordításait használtuk, és ha megtetszett a textus, a ritmus, akkor kezdtünk dallamot keresni hozzájuk. Valami olyasmit csináltunk, mint Balassi Bálint. Nála a vers előtt például annyi az instrukció, hogy egy „horvát virágének dallamára”. Mi a népzene-t vettük elő a szövegekhez. Én azt hiszem, ez a legjobb lemezünk. Eddig.

Közben a dudával való folyamatos foglalkozás felvetette a kérdést, hogy mit lehet kezdeni ezzel a hangszerrel a XXI. században, s ebből egyenesen következett a jazz. Még Pécsen kezdtünk Ágoston Bélával zenét kreálni, kísérletezni. Az Ágoston Trió és a vendé-

gek (1997) című lemezen így lett fontos szereplő a duda. Kár, hogy a közönség nem nagyon ismerheti ezt a lemezt. Mi is csak néhányszor adtuk elő, a rádió pedig nem játszotta. Ezekből a kísérleti zenékből 2010-ben csináltunk egy gyűjteményes albumot.

Legutóbb 2012-ben, pécsi barátaimmal, Dervár Ferencsel, Végh Andorral készítettünk lemezt a mohácsi sokácok muzsikáját alapul véve. Ez is egy csoda lemez lett, mert az volt az alapgondolata, hogy csak archaikus hangszerek szólaljanak meg: szamica, duda, furulyák, nádsípok és tambura. Ezt tudnánk folytatni... Ha az anyagiak meglennének, indulhatna egy nyolclemezes sorozat.

Közben adódnak egyéb megtisztelő feladatok is. Három-négy éve Sebestyén Márta kísérőzenésze lehetek. Azóta két karácsonyi lemezt készítettünk. Megemlíthetem azt is például, hogy közreműködtem több Cseh Tamás lemezen.

– *Közben elejtettük „nem-zenei” pályafutásod fonalát a Néprajzi Múzeumnál. Most a Hagyományok Háza Magyar Népi Iparművészeti Múzeumban beszélgettünk.*

– A 2008-as év hozta a fordulatot. A Hagyományok Háza álláspályázatán negyven jelentkezőből engem választottak ki. A HISZÖV-gyűjtemény „feltárása” volt a feladat.

– *A fiatalabbak nem tudják, mi volt a HISZÖV.*

– A Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetsége ma már nem létezik, a gyűjtemény a Hagyományok Háza pincéjében porosodott. Az első komoly feladat a raktárbaázis kiépítése volt. Ez most a Fő utca 6. hátsó részében van. A Magyar Népi Iparművészeti Múzeum országos hatáskörű intézmény, a Hagyományok Háza keretei között működik. Az utóbbi ötven-hatvan év tárgyi állományát gyűjtjük, és azokkal a kortárs alkotókkal foglalkozunk, akik a népművészetből kiindulva vagy azt folytatva végzik a tevékenységüket.

– *A XX. század végén beszélhetünk népművészetéről a szó hagyományos értelmében? Vagy a folklorizmusnak ez valamilyen új fokozata?*

– Fontos a kérdés. Ehhez megint a XIX. századra kell visszapillantnunk. 1848 után másodvirágzása volt a népművészetnek. Míg Nyugat-Európában ez eltűnik, és beolvad a polgári művészetbe, addig nálunk színesedés és bővülés figyelhető meg. Ekkoriban alakulnak ki a nagy hímező- és fazekas-központok. '48 előtt például harmadannyi fazekas volt Hódmezővásárhelyen, mint 1878-ban. Kialakult egy új igény ezekre a foglalkozási ágakra, munkákra, amelyeknek ma is nagy a becsülete. Egy 1870-ben készült címer alakú pálinkás butella egymillió-nyolcszáz ezer forintért kelt el egy aukción. Ez a tárgy a saját korában is nagyon izgalmas volt, és ma is az, amikor árverezik a műtárgypiacon. A másodvirágzás átvezet a XX. századba, sőt...

Nemrég temettük Pál Pista bácsit, aki még apjától és nagyapjától tanulta a faragást, a dudálást, a furulyakészítést és a pásztormesterséget. Olyan „reneszánsz ember” volt, akitől magától is sokat lehetett tanulni, s akinek a hagyatéka is sok tanulnivalót adhat.

Óriási a feladatunk, hiszen ez a tárgykultúra fennmarad, sőt az átalakulása is nyomon követhető. Ezt valakinek muszáj múzeumba gyűjteni! Sorolhatnám a neveket Kántor Sándor fazekas iskoláján kezdve, a mezőtúri fazekas iskolán keresztül a kaposvári fazekas iskoláig. Vannak, akik feladatuknak tekintik a fazekas hagyományok fenntartását a sárközi vagy a tolnai vidéken. Elkezdtek például újra habán kerámiát csinálni. Olyan minőségben készítik, mint

„Egyik kedvencem a fém-ből készült török klarinét”

néhány száz évvel ezelőtt. És erről alig van ismerete a közvéleménynek. Nem nagyon akad, aki tudja, hogy Tamás Laci bácsi, Kaposvárott, mivel foglalkozott, mit kísérletezett – mondjuk – máztechnikában. A Zsolnayak tevékenységéről mindenki hallott, de a kísérletező és eközben tárgyakat ontó kaposvári műhelyről elfelejtkezünk! Ilyen történetből nagyon sok van.

A Hevesi Háziipari Szövetkezet még mindig szövetkezetként működik, házi múzeumuk van, gyűjtött anyaguk, amiből most is szőnek. Őket az amerikai és japán piac tartja el, mert olyan minőségben dolgoznak, hogy fennmaradhatnak. A sárközi szövetkezet – bár néhány asszony még sző – nem feltámasztható. Zengővárkonyban is sző még két asszony. De nézhetjük ugyanígy a hímezéseket is.

Nagyon komoly feladatai vannak ennek a tízezer tételes gyűjteménynek, mert muszáj

megőrizni a tárgyakat ahhoz, hogy vizsgálni lehessen a folyamatokat. Ráadásul azt is tisztázni kell, hogy mit kezdjünk ezzel a kultúrával: beépíthető-e a jelenkori hétköznapiakba. Érezhető, hogy a nagy multik némelyike fantáziát lát ebben a tárgykultúrában. Az IKEA termékei között ott bujkál a skandináv hagyomány, de az Alföldről is ezres nagyságrendben vitték külföldre a maradt bútort. Ezek konkrét és fontos kérdések. Az alföldi asztalosok tevékenysége a kilencvenes években Ausztráliáig és Kaliforniáig eljutott.

Persze, ezek múzeumi szempontból elengedhető anyagoknak tűnnek, de azért vértett a hozzáértők szíve, ha egyetlen festett láda is a marató-kádba került. Mert ezzel „pillanatok alatt eltűnt” a festőasztalos munkája!

A „nagy múzeumok” nem foglalkoznak ezekkel az anyagokkal, így a mi feladatunk a gyűjtemény fenntartása és – megóvása mellett – a gyarapítása.

Ugyanakkor a tárgyalgatók részéről is nagy az igény a bemutatkozásra. A kiállítási tevékenység, amit öt éve folytatunk, fontosabb, mint amilyenek „kívülről” látszik. A vidéki alkotóknak rendezünk nagy bemutatókat, és ennek kapcsán dokumentáljuk is az anyagokat.

A táncházmozgalommal együtt egy kézműves mozgalom is elindult, amit a Fialatok Népművészeti Stúdiója, vagy a „nomád nemzedék” néven emlegetünk és a múzeumokban nincsen tőlük tárgy. Nem tudjuk elmondani, hogy a Tokaji Alkotóházban, a Magyarlufakai Alkotóházban – utóbbi már alig működik –, Orfűn, vagy a Velemi Stúdióban, Kecskeméten hogyan dolgoztak. Nem elég dokumentálni ezt, be is kell mutatni, mert XX. századi kultúránknak ez fontos része. Az a fő feladatunk, hogy a még alkotó embereket ide vonzzuk.

A múzeumot és a nyitott műhelyt is sikerült integrálnunk az alkotóházi rendszerbe. Elindítottuk a folyamatot a roma kézművesek összefogására, mert szerte az országban Don Quijote-ként dolgoznak fafaragók, kosárkötők. Tanítsuk meg az embereknek a saját kultúrájukat, mert ezzel nem csak a hagyományt tartjuk fenn, de munkalehetőséghez is juthatnak! Nálunk volt a roma kézművesek szövetségének alakuló ülése, a szervezés Rézműves Melindát dicséri.

Minden évben két nagy szakági kiállítást szervezünk. Idén az egyik a 13. Alföldi Fazekas Triennálé. Tavaly a dunántúli fazekasoknak rendeztünk ilyet. Azután fut a Népi Kismesterségek pályázat is, közben Hevesen a szőttes pályázat, Mezőkövesden pedig a hímező.

Carmina Danubiana (Orczi Géza, Juhász Katalin, Szabó Zoltán, Csörsz Rumen Istoán), Ladikos Fesztivál, 2011 – fotó: Kádár Ferenc

Mindez azért, hogy az alkotók egymással is kapcsolatot teremthessenek, és a szakágak is megmutatkozhassanak a nyilvánosság előtt.

Nagy problémánk, hogy a médiumok zárlatán nehéz áttörni, pedig csodás, nagyszerű dolgokat kellene megmutatni a közönségnek. Például azt, hogy egy vak ember hogyan képes gyönyörű szöveget szöni! Karcagon háromszáznál több tárgy van a mostani pályázati anyagban. A fazekasok dolgoznak, úgy is, hogy már nem használhatnak ólomházat egy EU-s előírás miatt.

– *Hanem?*

– Az új előírások miatt, az évszázados hagyományokat felülírva ólmóházat kell használni az ólom helyett.

– *Ez nagy baj?*

– Az ólmóház soha nem fog úgy csillogni, nem lesz olyan színes. Ilyen és ehhez hasonló problémákkal kell szembenézni.

– *Idén esedékes az Élő Népművészet kiállítás is.*

– Már zajlik a zsűrizés. Ősszel lesz a kiállítás a Néprajzi Múzeumban közel ezer négyzetméteren. Az alkotók ezt megelőzően regionális szinten méretik meg magukat. Nemrég volt a zalaegerszegi zsűrizés, ahol Zala, Vas és Győr-Sopron megyék anyagából válogattunk. Sorban következnek a többi is.

Közben a múzeum három helyen hoz létre kiállításokat. Nemrégiben zártuk a magyarszombatfai fazekasokét – a falu fazekas hagyománya mostanában kapott UNESCO-védettséget. Ott még a polgármester is fazekas!

A Szilágyi Dezső tér 6-ban a bőrművesek mutatkoznak be. Látványos fejlődésen ment keresztül ez a szakma is a továbbképzések és a táboroknak köszönhetően.

A festőasztalosokkal is vannak terveink. A Holló Műhely korábban már kiállított nálunk, ezért meghívtuk Holló Lászlót, hiszen a szülei is festőasztalosok voltak. Most derült ki, hogy az 1927-es világkiállításra ők készítették a magyar pavilon bútorait. Gödöllőn volt ez a műhelyük, amely most Jászdózsán működik.

– *A média kevésbé fogékony az általatok felvetett témákra. Mégis milyen fórumokon lehet információt közzétenni a kiállításokról és az itt folyó munkáról?*

– A Facebook-on fenn vagyunk, onnan sokan értesülnek a programjainkról. De a legjobb reklám, amikor valaki úgy megy el innen, hogy később visszatér és hoz magával másokat is. Ilyen pedig sok van.

– *Téged ugyanolyan joggal kérdezhetlek a világzenéről, mint a tornacipőn található matyómintáról...*

– A tornacipőn és a Forma-1-ben feltűnő népi-népies motívum tényleg nem áll messze a világzenétől. Az autóversenyző ruháján levő matyóminta és egy zenei szőnyegre biggyesztett népzenei motívum ugyanarról a töről fakad. A tárgy lehet nagyon jó, és lehet nagyon silány is. A világzene kapcsán sokan azt hiszik, hogy ez – pikk-pakk – összedobható, és ontják a lemezeket. Sajnos nagyon sok köztük a silány, hallgathatatlan anyag. Jó lenne, ha megfelelő ismeretekkel felszerelve állnának neki ilyesmit barkácsolni, mert különben nem lesz jó a muzsika. Számtalan példa van, jó is, rossz is. Az innovatív jazz-re tudok hivatkozni. Kevesen ismerik Körösi János nevét, aki kolozsvári zongorista volt és a hatvanas években készítette az első lemezeit. A pályafutása végén Atlantában játszott a legkomolyabb színpadokon. Űgy sajtátította el a jazz-t, hogy arra Amerika is vevő volt. De ugyanígy megemlíthetem Szabó Gábor gitáros Black Magic Woman című dalát, amiért – kis túlzással – azóta is sorban állnak, hogy feldogozzák. Persze, ugyanez elmondható hazai léptékben is: azok a zenekarok hoznak létre színvonalas zenét, „világi jó” világzenét azok tudnak csinálni, akik az autentikus vonalat is élményként tudták interpretálni. Ugyanezt lefordíthatjuk a tárgykultúrára is.

Sokan megfélekednek arról manapság, hogy alázat nélkül egyik sem megy.

Grozdits Károly

A miskolci táncház négy évtizede

„Halljunk szót, Uraim, szólok igazságot, nem beszélek tréfát, hanem valóságot!” – kezdte volna köszöntő beszédét egy vőfély, de az interaktív kommunikáció eme kiemelkedő személyiségének hiányát most magam igyekszem pótolni azzal, hogy azt mondom: „Halljunk szót!”, pontosabban fogalmazva: „Olvassunk betűt!”.

„Negyven esztendőnek hiteles története,
S a betűknek papírra vetése,
Tükrözőn feléd is széles jó hangulatot,
Olvasd el végig, hagyjál csapot-papot!
Kedvedért az írónak lapot ragadott,
Íme, néhány sor, amit hátra hagyott.”

A patinás Bárczay-kúria nyújtott méltó otthont a 2015. április 11-én tartott rendezvénynek, amely Miskolc város elmúlt negyven esztendejének táncházairól adott átfogó képet és hangot nemcsak a megfáradt vándornak, de a lelkes, népzeneire, néptáncra vágyó idegennek, jó barátoknak is.

Mondhatnám, hogy a véletlennek köszönhető a rendezvény létrejötte, de azt hiszem, ami több száz embert közös zenére, táncra összehoz, inkább valamiféle „eleve elrendelés”. Így gondolhatták ezt a miskolci városvezetők is, továbbá a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozata, akik nem csak szimpatizáltak az ötlettel, hanem teljes mellszélességgel mögé is álltak. Utóbbi anyagi támogatása nagyban hozzájárult a megvalósításhoz. Nem túlzás, ha azt mondom, valódi, nemes szándékú összefogás eredménye lett ez a „miskolci táncház-találkozó”.

De hát mi is hozta össze az embereket?

Kovács Petra Klára, a debreceni egyetem utolsó éves néprajz szakos hallgatója szakdolgozatának témájául a miskolci táncházak történetét választotta, és elindult, hogy adatokat keressen. Talált is! Eszerint az első táncházat a Nyekegő muzsikálta 1975-ben. Így jutott el a kutató Vavrincz Andrásához, aki a prímása volt ennek a zenekarnak. A kerek évforduló kapcsán felmerült egy jubileumi rendezvény gondolata. Melléjük állt Gonda Erika, a „Gárdonyi” [Gárdonyi Géza Művelődési Ház] vezetője és Barsi Csaba, aki az elmúlt időszakban a leghosszabb ideig vezetett nálunk táncházakat. Ők négyen voltak rendezvény megszervezői.

Az érkezőket Barsi Csaba fogadta jófajta „hegylevével” a hosszú út porának leöblítése végett. Néhányan dalra fakadtak, táncra is kerekedtek az Ács Gyula és Csiszár István által vezetett *Miskolci Rézdudások* magával ragadó muzsikájára.

Azután elkezdődött a megemlékezés.

fotó: Kaczur Illés

A megnyitó utáni műsorban a zenekarok az egykor a táncházakban való részvételük kronológiai sorrendjében léptek színpadra.

A koncertet követően megnyílt a negyven év fényképeiből összeválogatott kiállítás.

Ezután elkezdődött a táncház, amelyen a következő zenekarok muzsikáltak: *Nyekegő, Borókás, Fanyűvő, Kisgyőri Folkegyüttes, Tényleg, Számadó, Esztenás* és a *Csender*. A táncházvezetők *Nagy Zoltán József „Püder”, Csonka László és Balla Ibolya, Szobota István „Szobi”, Barsi Csaba, Repka Gyula és Hejczei Gabi, Körmöndi Tamás „Köröm” és Boncsérné Szinai Tünde, Bernáth Ricsi, Nyíri Gábor „Gubci” és Fitala Judit „Fiti”* voltak.

A táncosok nem kímélték magukat, örömmel járták a rendezket. Válogathatott ki-ki kedvére – mint galamb a tiszta búzában – a széki, dunántúli, kalotaszegi, gyimesi, nyírségi, rimóci, moldvai, gagybátori és mezőségi táncok között. A városban ma is működő együttesek (*Szinvaölgyi, Avas*) tagjain és a miskolci néptánc-kedvelőkön kívül sokan jöttek táncosok, zenészek távolabbról is, többek között Budapestről, Egerből, Matyóföldről, Felsőzsolcáról, Kazincbarcikáról, Sátoraljaújhelyről. A különböző internetes híroldalak, illetve a Miskolci Televízió összefoglalója alapján nyomon követhette az eseményeket az is, aki nem tudott jelen lenni személyesen.

Úgy érzem, mindenki számára óriási élmény volt a rendezvény. A szervezők és közreműködők örömmel és várakozással készültek a megemlékezésre, bátran állíthatom, mindenki meglegedésére.

Ezen az estén-éjszakán megelevenedett az elmúlt negyven év. Valamennyi korszak zenészei, táncosai eljöttek megünnepelni a jubileumot. Ahogyan mondani szokták, a történelem az élet tanítómestere. Igaz. A sze-

mélyes beszélgetések, a múlt felidézése tanulságos volt az idősebb és ifjabb generációk számára egyaránt.

Különös, lélekmelengető érzés töltötte el azokat, akik végignézték a kiállításra elhozott fotókat. Minden időszakból láthattunk néhányat, örömmel néztük őket és fedeztük fel rajtuk egykori önmagunkat és ismerőseinket. Sokan járultak hozzá ehhez a múltidézéshez egy-egy „relikviával”, amit addig tulajdonosa a varázslatos hangulatú ifjúkor emlékeként őrzött. A fotók összegyűjtése és gondos összerendezése elsősorban Kovács Petra érdeme.

Említésre méltó az ifjú leányok és legények táncszeretete, táncudása, amelyet igencsak csillogtattak a korábbi időszakok táncházvezetőinek nagy meglegedésére. A helyszínen tapasztaltak alapján mindnyájunkat bizakodás töltött el a miskolci táncházak jövőjét illetően.

Azután vége lett. Senki nem mondta, hogy a „*Hegedűknek nemuljon zengése, mert a búcsúzásnak most léssen kezdése*”. Hajnal felé egyszerűen csak összepakoltunk, ünneplőbe öltöztetett lelkünkkel Isten áldjont köszöntünk és a régi emlékektől megújulva hazaballagtunk.

A rendezvényt nem jótékonyági céllal hirdették meg, de jótékony összefogással jött létre. Miskolc város önkormányzata nem kért bérleti díjat, a zenészek és táncoktatók nem kértek gázsit, így a közönségnek sem kellett fizetnie a belépésért. Mindannyian vittük tudásunkat, hangszerünket, táncos lábunkat és jó kedvünket. Önmagunkért, barátainkért, a népzeneért és a néptáncért! A Költészet Napján hogyan is lehetett volna másképpen, mint „*Tiszta szívvel!*”

Boncsér Gábor

Bartók Béla kiadatlan öröksége

Nyolcvan éve lett az MTA tagja Bartók Béla, azonban az Akadémia keretein belül végzett példátlan értékű munkássága a mai napig nem érhető el a szélesebb nyilvánosság számára. A mai évforduló kapcsán érdemes elgondolkozni azon, vajon mit is kezd hazánk azzal az örökséggel, amelyet a huszadik század egyik legnagyobb magyar géniusza, Bartók Béla ránk hagyott.

„Igen tisztelt Méltóságos Uram! A Magyar Tudományos Akadémia a mai napon tartott nagygyűlésén Méltóságodat az összehasonlító népzenei tudomány terén kifejtett buzgó és sikeres munkásságát méltányolván, levelező tagjává választotta” – tudatta az Akadémia Bartók Bélával 1935. május 16-án, elismerve három évtizede tartó népzene kutatói munkáját. Ugyanezen a napon vált akadémiai taggá Szentgyörgyi Albert is. Ennek ma kerekén nyolcvan éve.

*

CSAK ORSZÁGIMÁZSRA HASZNÁLTÁK

Ez az évforduló azonban – bár lapunkban többször is megjelent – valahogy rendre elsikkad a hivatalos kommunikációban. A legfájóbb pedig az ebben a történetben, hogy Bartók akadémiai népzene kutatói munkásságának legnagyobb része a mai napig kiadatlan. Nyolcvan év alatt különféle rendszerek és ideológiák, pártok és kormányok váltották egymást, egyben azonban nem különböztek: Bartók hiába volt hivatkozási alap az országimázs szempontjából, annyi pénz és energia mégsem jutott rá soha, hogy példátlan értékű munkássága teljes egészében hozzáférhetővé váljon.

„Most új tervem van: a magyar népdalok legszebbjeit összegyűjtöm, a lehető legjobb zongorakísérettel mintegy a műdal nivójára emelem. Ez arra volna jó, hogy a külföld ilyen gyűjteményből megismerhesse a magyar népzene-t” – írja Bartók Béla 1904. december 26-án húgának. Hosszú és keserves utat tesz meg ettől kezdve 1935-ig, nem keveset küzdve bürokráciával, elutasítással, meg nem értettséggel.

A népdalgyűjtés elhatározásától kezdve kerek harminc év telik el, mire 1934. június 5-én az MTA akkori főtitkára, dr. Balogh Jenő értesíti Bartók Bélát, hogy „a megtévesztő román és jugoszláv népdalkiadványok” folytán sürgőssé vált a magyar népdalgyűjtemény mihamarabbi elkészítése, ezért végre az MTA megteszi a szükséges lépéseket. Augusztus 28-tól kapja meg Hóman Bálinttól a szükséges kinevezést az MTA-n történő munkálatokhoz, majd közel egy év múlva, kerek nyolcvan éve, 1935. május 16-án lesz akadémiai tag.

Ez a harminc év sem telik el hiába: miközben olyan remekműveket hagy hátra az utókornak, amelyek a magyar és az egyetemes zenetörténet legértékesebb opusai közé tartoznak, felvállalja és teljesíti az addig súlytalan állapotban lévő magyar parasztzene felkutatását és rendszerezését. A gyűjtések mellett előadásai, publikációi számos ország szakembereinek nyitják fel a szemét, és sokakat ösztönöznek a népzene szisztematikus gyűjtésére. Bartók ráadásul nem is áll meg az országhatárnál, a románoknál, a törököknél, az egyiptomiaknál is gyűjt és rendszerez.

*

ANGOLUL ÉS TÖRÖKÜL OLVASHATJUK

Nem melleleg a román gyűjtését is saját pénzen jeleníti meg, az anatóliai dallamokat halála után angol, később török nyelven teszik közzé, tanulmányait is csak angol nyelven olvashatjuk, magyarul még utalás formájában sem sok helyen találkozhatunk ezekkel. Bartók a Kár-

pát-medencét is egységben látja és kezeli, olyan új szemléletnek teszi le az alapjait, amely a népek testvérré válását készíti elő.

Ennek azonban az a legnagyobb akadálya, hogy ehhez a jövőbe mutató gondolathoz sem akkor, sem azóta nem partner a politika, ahogy Bartók népzene kutatói munkásságát is a világháborúk, illetve a viszályból fakadó politikai viszonyok hátráltatták. Nem véletlen, hogy Bartók le is írja: „ha csak azt a pénzt fordítanák népdalkutatásra, amit az egész világon egy esztendőben háborús készülődésekre fordítanak, akkor ezen a pénzen az egész világ népzenejét nagyjából föl lehetne gyűjteni.”.

*

ALAPOSSÁG

Bartók 1934-től 1940-ig, alig hat év alatt 13 ezer magyar népdal rendszerezésével végez, azzal az aprólékossággal és alapossággal, amely egész életművét jellemezi. Ha figyelembe vesszük, hogy közben hány emlékezetes koncertet ad, milyen nagyszabású műveket ír, s hogy közben milyen komoly írásokat, publikációkat készít jelentős szaklapoknak, hány előadást tart Európa nagyvárosaiban, nem is értjük, honnan volt mindezekre ideje, energiája. Ezalatt a hat év alatt készül ugyanis a *Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára*, a *Szonáta két zongorára és ütőhangszerre*, a *Kontrasztok*, a *II. hegedűverseny*, a *Divertimento* és a *VI. vonósnygyes*, illetve a *Mikrokozmosz* utolsó kötetének megírása is erre az időszakra esik.

Mindeközben újrahallgatja a 13 ezer tételből álló teljes magyar anyagát, revideálja és előkészíti a magyar népzenei gyűjtemény kiadását, valamint – noha a megígért összeg töredékét kapja a költségekre – tető alá hozza egyedül, lemondva saját munkadíjáról azt a *Pátria* lemezsorozatot, amelyet a mai napig egyik legfontosabb alapanyagként használ a teljes népzenei és népzene kutatói szakma. Azért például, hogy a moldvai csángó népzene-t is megörökíthessék, az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus égisze alatt hoztatja fel a csángókat Romániából Budapestre.

*

EZ VOLT ÉLETE CÉLJA

Bartók a *Magyar népdalok egyetemes gyűjteményének* közreadását élete egyik legfontosabb céljának tartotta, ez a hatalmas tudományos munkája, amely egymaga több dallamot tartalmaz, mint az összes többi Bartók-gyűjtemény együttvéve, máig kiadatlan. A dallamok egy része ugyan megjelent a *Magyar Népzene Tára* 1951-től közreadott kötetekben, többsége azonban a mai napig nem férhető hozzá a szélesebb nyilvánosság számára. A kilenc-kötetes tervezett sorozat kiadását megkezdték a kilencvenes évek elején, azonban még mindig csak két kötetnél tartanak.

A mai évforduló kapcsán érdemes elgondolkozni azon, vajon mit is kezd hazánk azzal a példátlan örökséggel, amelyet a huszadik század egyik legnagyobb magyar géniusza, Bartók Béla ránk hagyott.

Kiss Eszter Veronika
(Magyar Nemzet, 2015. május 16.)

Dél-Dunántúl hímes templomai

A HETVEN TEMPLOM

A könyv gerincét a napjainkig fölfedezett hetven templom bemutatása képezi. Területi megoszlásuk egyenetlen. Adataink szerint Ormánságban huszonnégy, a Szigetvidéken tizenhárom, a Drávaszögben – a nagyharsányival együtt – tizenhat, Szlavóniában három, a Baranyai Sárközben három, Külső-Somogyban négy, Zselicben három, Belső-Somogyban kettő, a Tolnai Sárközben egy hímes templomról tudunk. Számuk a jövőbeni kutatások nyomán tovább gyarapodhat, néhány egykori vagy újjáépült templomról – például a becefairól, páprádíróról, kistótfalusról – joggal gondoljuk, hogy festett volt, mivel azonban nem találtunk kétségtelen bizonyítékot, nem szerepelnek a könyvben.

A hetven hímes templom közül tizenöt egykori létéről csupán levéltári források tájékoztatnak. Az ötvenöt fennálló épület festett elemeinek száma, helyzete és állapota nagyon eltérő.

Teljes, hímes mennyezetű és berendezésű templom van Drávaiványiban és Kórósön. Hiánytalan az adorjási templom is, ám 1837-ben már stukatúrozott mennyezettel készült, akárcsak az építéskori állapotát őrző kovácsidai templom, melynek mindősze a kórusa és a számtáblája virágzott.

Majdnem teljes képet mutat Rétfalu temploma, de hímes mennyezetét vakoltára cserélték. Merenyén megvan a kazettás mennyezet és a berendezés zöme, szószéke azonban múzeumba került, belső terét át-

rendezték, padjait újrafestették, karzatát elrontották.

Sok festett, összefüggő részletet tartalmaz Nagyarsány, Haraszti, Peterd, Szenna, Pata, Kémes, Dráwapiski, Nagypeterd és Laskó temploma.

Teljes, de átfestett hímes templombelső található Vajszlón, Tótszentgyörgyön, Terehegyen, Garéban és Bogádmindszent bogádi templomában.

Majdnem teljes átfestett temploma van Mattynak, Zalátának, Drávacsepelynek, Katádfának és Bogádmindszent újmindszenti részének.

Múzeumba került a nemeskei és a kemsei templom szinte minden festett asztalosműve.

A *folklorizmus* jegyében részben vagy egészben újrafestett belsővel rendelkezik a szennai, az oldi és a váraljai templom.

Jeletős értékű, korai töredékeket őriz Zengővárkony és Csányoszró temploma.

Kisebb töredékek, bútorok találhatóak Türonyban, Öcsényben, Botykapeterden, Besencén, Bogdásán, Drávafokon, Csökölyben, Csarnótán, Rózsafán, Siklóson, Harányban, továbbá számos szószékkorona, például Márfán, Kórógyon, Nagytótfaluban.

ORNAMENTIKA ÉS STÍLUS

A virágornamentika a kultúra ősi hagyatékába tartozik. Művészeti alkalmazása az ókori civilizációkban gyökerezik, története, folyton változó formában és tartalommal ma is tart. A magyar templomokban

a virágzás a román kortól követhető. Az általunk vizsgált újkori hímes templomok asztalosműveinek mustráin tartós nyomot hagyott a „virágos gótika”, meghatározóvá azonban a ráépülő olaskorsós, virágtöves, oszmán-török elemekkel bővült reneszánsz mintakincs vált. Az 1470-es években Itáliából érkező, Mátyás király udvarában meghonosodó és onnan kisugárzó reneszánsz stílus több mint két évszázadig uralta a hazai művészetet. A XVII. században ebből nőtt ki az a népművészet, melynek révén a reneszánsz egy új, második életet nyert, hiszen motívumait a vidéki iparosok még a XIX. században is használták, a paraszti kézimunkánkon pedig a XX. századig fennmaradtak. A XVIII. században a reneszánsz templomfestő hagyományt barokk és rokokó, a következő évszázadban klasszicista, romantikus és biedermeier stílushatások alakították.

A dél-dunántúli hímes templombelső művészeti, stílusi és területi összefüggései a XVIII. században zajló események tükrében válnak érthetővé. A török hódoltság és az azt követő évtizedek háborús pusztításai után újra benépesült, újjáépült országunkban a fejlődés hallatlanul fölgyorsult. A kultúrát sokszínűség és változékonyság jellemezte. Egyszerre és egymást követően több stílusirányzat tűnt föl. A XVIII. század elején még zajlott a barokk kiteljesedése, ami hazánkban megközelítően Mária Terézia uralkodásának (1740–1780) végéig tartott, Franciaországban azonban már az 1730-as

Zentai Tünde: A Dél-Dunántúl hímes templomai

Pannon Könyvek. Pro Pannonia kiadó, Pécs, 2014.

A mű a téma szintézise, amelyet a szerző, az MTA doktora az elmúlt években egy-egy templom illetve kistáj-kistérség vonatkozásában dolgozott fel. Jelen nagymonográfia több évtizedes helyszíni „terepmunkájának”, egyházi és világi levéltárakban folytatott kutatómunkájának eredménye és az általa írt, *A Dél-Dunántúl festett templomai* című könyvsorozat tizedik, záró kötete. A 2007-ben indult könyvsorozatban megjelentek a Rétfalu, Kórós, Patapoklosi, Kovácsida, Drávaiványi, Szenna, valamint a Drávaszög, Szlavónia és Szigetköz című, igényes kivitelű, gazdagon illusztrált kötetek, melyeket mind a szakma, mind a szélesebb olvasóközönség, mind pedig az adott térség települései kedvezően fogadtak.

A jelen monográfia a téma első teljes körű feldolgozása, amely a jelenlegi Dél-Dunántúl mellett kiterjed az 1918-tól Horvátországhoz tartozó drávaszögi és szlavóniai magyar településekre is. A könyv gerince a régió napjainkig megismert *hetven*, feudalizmus kori, tarka mintákkal kifestett *templomának* történelmi, művészettörténeti és képi bemutatása. E szám negyvenkét olyan református hímes templomot is magában foglal, melyekről korábban nem tudtunk, s amelyek jelentős része a szerző kutatásainak eredményeként, a jelen könyv meg-

jelenésével vált-válhat majd ismertté szélesebb szakmai és nem szakmai körökben.

Az első fejezet áttekintő, komparatív tanulmány a dél-dunántúli festett templomok *történetéről*, a reneszánsz és a reformáció meghatározó szerepéről, amelyek hatására a XVI–XVII. században létrejött egy szakrális ábrázolást mellőző, gazdag, virágos díszítés. Részletesen föltárul az *ornamentika* stílusi változásainak folyamata, a hosszú életű reneszánsz stílust követően, 1790 táján a provinciális rokokó uralkodóvá válása. Az 1830-as években még kialakult egy népies neoreneszánsz irányzat, majd a XIX. század derekán az élő templomfestés kora véget ért. A szerző ebben a fejezetben fontos információkat nyújt a XIX. és XX. századfordulóján föllépő folklorizmusról is. Az utolsó alfejezet a témát nemzetközi kontextusba helyezi, bemutatja a festett templomok hazai és európai kapcsolatrendszerét és jelentőségét.

A második fejezetet az *ötvenöt, különböző mértékben megőrzött és tizenöt már nem létező, ám dokumentált református templomról* írt tanulmányok alkotják, melyek felölelik az eklézsiák múltját, a templomépítő közösségeket, a templomépítések történetét, a templomok hímes elemeinek összehasonlító vizsgá-

„Kémesi rozetták” a kórus alján. Fotó: Deim Péter, 2006.

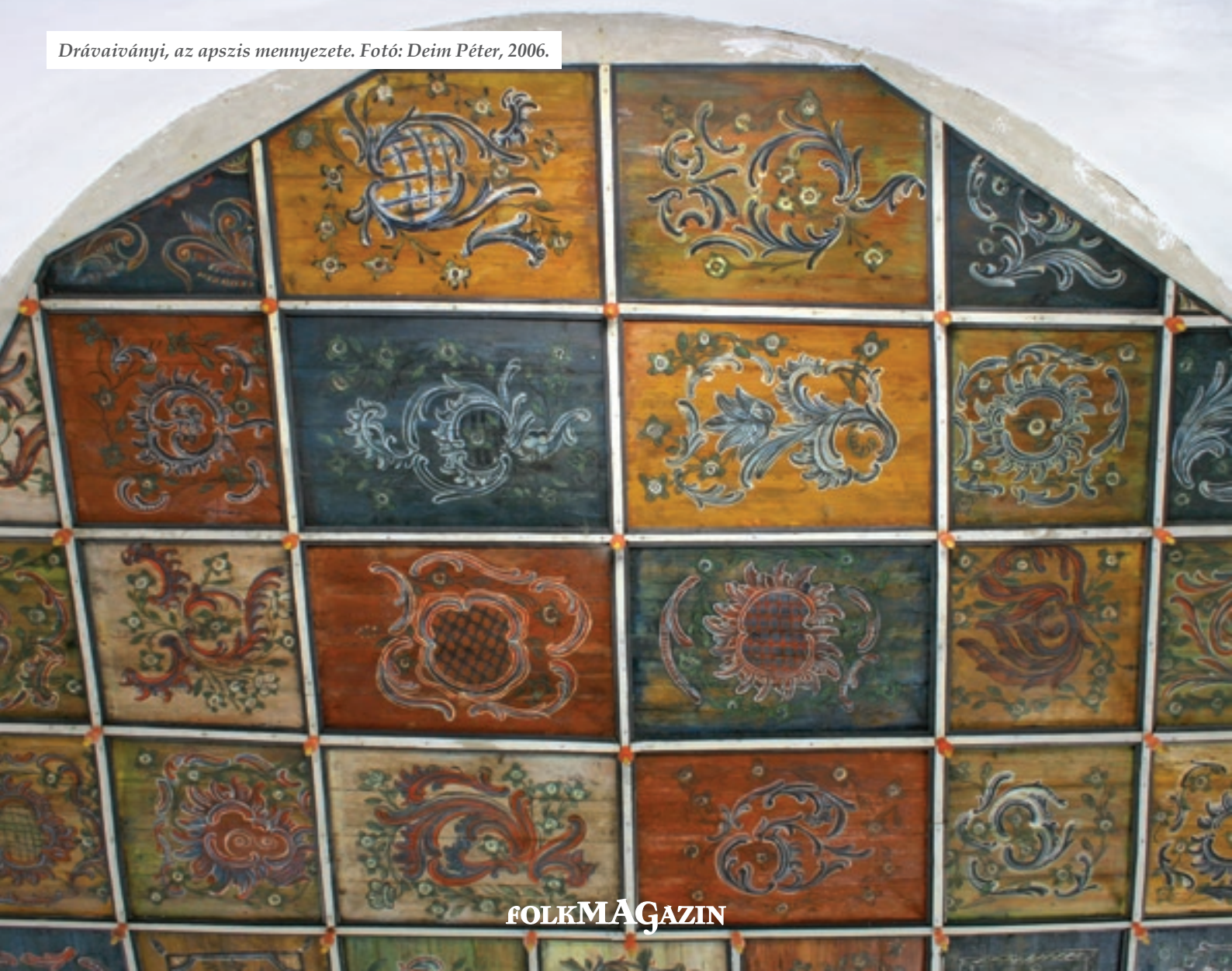
Drávapiski, a kórusaljja részlete. Fotó: Balassa M. Iván, 2005.

Körös, a templombelső XVIII. századi fele. Fotó: Deim Péter, 2006.

Adorjás, rozettás tábla az első periódusból. Fotó: Deim Péter, 2006.

Drávaiványi, az apszis mennyezete. Fotó: Deim Péter, 2006.

években hódított a belőle sarjadt rokokó. A királyi udvarból terjedő ízlés átalakította a művészetet: a szerkezettel szemben a díszítés vált hangsúlyossá, amelyben fő szerepet kapott az illúzió játékos megfogalmazása, az aszimmetria és a kontraszt, előtérbe kerültek az itáliai barokk *rocaille* kagylószerű formái. Pompeji 1748-as fölfedezését követően az antik szépségeszmény vonzása létrehívta a racionális, kiegyensúlyozott, szimmetriára építő klasszicizmust.

Az új művészeti irányzatok közül a rokokó – a gótika óta legáltalánosabb európai stílus – nálunk is szinte késelem nélkül eljutott az arisztokrácia körébe, amíg azonban – tájanként különböző időben – elérte a vidéki kézművességet és a népművészetet, majd fél évszázad telt el. A dél-dunántúli falusi templomokban 1790 táján jelent meg, és ellenállhatatlan divattá vált. Virágzása néhány évtized után, az 1830-as években átadta helyét a klasszicizmusnak és a belőle táplálkozó stílusoknak, majd a cifra templomfestés fokozatosan elhalt.

A jobbágyfölszabadítás (1848) után érlelődő társadalmi változásokban a népművészet először tobzódóan színessé vált. A festett virágú asztalosművek, bútorok a templomok helyett már csak a parasztházak számára készültek. A polgárosodás kibontakozásával visszafogottabb, puritán színvilág érvényesült, a református templomokban uralkodóvá lett a szürke, majd a század utolsó évtizedeiben a barna, gyakran besimuló fa- és márványerezetű mintával. Az 1880-as évek táján a falusi parasztpolgár is kezdte elegánsabbnak érezni a monokróm berendezést.

A hímes festést, hanyatlásának végóráiban a folklorizmus élesztette újjá, a megőrzés és a „magyaros stílus” kialakításának igényével. E XIX. századtól napjainkig, világi és egyházi épületekbe készülő művek azonban emlékeztetők csupán, hiszen nem illeszkednek a festett templomok korának élő közegébe. Az „új népművészet” az eredeti funkció és a művészeteket ötvözni képes talentum hiányában számos giccset „termel”, magas színvonalú alkotásai azonban a kultúra értékeit gyarapítják.

A fennmaradt dél-dunántúli hímes templomok festésében két domináns vonulat figyelhető meg, a reneszánsz és a rokokó. Előbbit a növényi ornamentika, utóbbit az elvont – virágokkal, főként rózsaszálakkal átszőtt – *kartuselemek* határozzák meg.

A mustrába itt-ott geometrikus, tárgyi és állat, főként madár-alakos, figurális ábrák illeszkednek, amelyek többsége bibliai szimbólum, vallási példázat, esetenként általános érvényű, ősi folklorisztikus jelentéseket is átörökítve. Köztük néhány jelenet is előfordul: Hidason (1774) a flórával és faunával benépesített Édenkert, Patán (1794) a kánaáni hírhozók, az egyetlen antropomorf ábrázolással, Kemsén (1834) természeti képfákkal és golyával, régió szerte pedig az emblematis, fiait tápláló pelikán. Összefüggő, tematikus képsor csak a patai templomban látható: a Naprendszer bolygóival. A tárgyi és élő figurák száma a virágos táblákéhoz viszonyítva elenyésző, és a rokokó terjedésével tovább fogyatkozott, kivételt csupán a patai templom képez. A díszítő elemeket a templomok ismertetésekor és a Motívumtárban egyenként bemutatjuk, kerülve a romanti-

kus, áltudományos nézeteket, szigorúan a népművészeti, iparművészeti kutatások, a keresztény szimbolika és az ikonológia objektív, igazolt tényeire támaszkodva.

A TEMPLOMOK HÍMES ELEMEI

A festett díszítés a templombelső terének szembevető és fontosabb alkotórészeit borítja, elsősorban a famennyezetet, a karzat és a berendezési tárgyak külső oldalait.

A színpompás mennyezet, terjedelménél fogva a templom leglátványosabb eleme. Az ikonológia szerint a történelem korábbi szakaszaiban a mennyezet kifestése mindig az eget jelképezte, gótikus, lombsátorszerű díszítése a Paradicsomkert lugasát idézte. A középkori építészeti tér alapvető szimbolikus értelmét a protestáns virágos mennyezet is megőrizte. Az „égi kapcsolatot” nyelvünk *mennyezet szava* is hordozza, mely a finnugor kori égbolt jelentésű „*menny*” származéka. A felvilágosodás korától azonban a szó ezen tartalma lassan feledésbe merült.

A dél-dunántúli templomokban a mennyezet díszítésének háromféle típusát lehet megkülönböztetni. Általános a virág- vagy rokokó ornamentikával borított, kazettákra osztott felület, amelynek létrejöttét a fennálló templomokban már inkább a dekoráció szándéka és a kordivat ösztönözte. A XVIII. század végén elterjedt az égboltra emlékeztető, kék alapú, csillagos famennyezet, aminek párhuzamai és előképei megtalálhatók a vakolt mennyezeteken is, gyakran a Szentháromság jelével, Isten mindent látó, háromszögbe foglalt szemével. Egy esetben előfordult az Édenkert evilági tájakhoz hasonló képe is, amit a hidasi templom donga-

latát, képi bemutatását, fotóit. A tanulmányokhoz térkép is tartozik, amely területi-földrajzi áttekintést nyújt, megjelöli a hetven templom állapotát (teljes, töredék, átfestett, múzeumba került, megsemmisült) és művészeti stílusát is.

A harmadik fejezet a templomok asztalosainak, a templomfestőknek állít emléket. Foglalkozik az asztalosok festő tevékenységével, az újonnan fölfedezett, XVIII. századi siklósi asztalos központtal és azokkal a mesterekkel, akiknek a nevét saját maguk vagy mások megörökítették. (A rétfalusi, a haraszti, az adorjási, a merenyei és a szennai festett templom szignált, több pedig a stílusjegyek alapján beazonosítható.) A legjelentősebbek közülük Botos János, Nagyváti Ferenc, Nagyváti János és a két Gyarmati János, akiknek életét és munkásságát anyakönyvi és egyéb adatok is megvilágítják.

A negyedik fejezet *Motívumtár*. E névumnak számító gyűjtemény a dél-dunántúli festett templomok XVI-XIX. századi díszítő elemeit tartalmazza, melyek zöme az 1770-1840 közötti években készült. A mintegy négyszáz motívum alfabetikus rendben követi egymást, százharminckét képmelléklettel. Címzavaik alatt rövid definíció, a főbb ismérvek, formai tulajdonságok, történeti, művészeti összefüggések olvashatók, és – amennyiben van – szimbolikus, rendszerint bibliai vonatkozású jelentésük magyarázata, végül pedig előfordulási helyeik és évszámuk.

A könyv bibliográfiával, a *rövidítések és a régi mértékegységek*

jegyzékével, valamint *angol nyelvű rezümével* zárul. Az illusztrációkat, a fotókat többen készítették, ám a könyv művészi rangját, magas színvonalú megjelenését – a sorozat kötetéhez hasonlóan – a nagyszámú Deim Péter-fotók és a sorozatot tervező Katona Csaba nívós könyvterve biztosítják.

A jelentős alap kutatásokon nyugvó, azokat összegző, művészi kivitelű monográfia nem csak hiánypótló, hanem a maga nemében egyedülálló is a magyar építészet-, művelődés-, egyház-, művészettörténeti és néprajzi szakirodalomban. A bemutatott festett templomok a magyar kulturális örökség és az európai kultúra jeles emlékei közé tartoznak. A dél-dunántúli anyag szisztematikus feldolgozása és szintetizálása igazi novum, hiszen a téma komplex tudományos feldolgozására és az emléktanyag zömének a bemutatására ezt megelőzően nem került sor. A könyv számos újonnan felfedezett, létező vagy csak kézírásos formában megbúvó, egykori festett templom historiája is, berendezésük, stílusjegyeik elemzése, továbbá a maradandó művészi alkotásokat létrehozó-megteremtő közösségeknek, mestereknek a bemutatása. Jelentős szakmai hozzájárulás ahhoz, hogy a hagyományörző kistáji kultúrák szerepére, népművészeti és egyháztörténeti értékeinkre irányuljon a figyelem, hogy valamelyest oldódjon a hátrányos helyzetű kistérségek, települések elmaradottsága, hogy megvalósuljon e páratlan művészi értékek állagmegővése.

Szirtes Gábor

A XVIII. századi besenyei templom padelőlapjának részlete. Fotó: Zentai Tünde, 2012.

boltozatos famennyezetére festettek 1774-ben.

Csaknem mindenütt a mennyezet közepén helyezték el az építészek által királykaszettának nevezett, díszkeretbe foglalt, nagy, feliratos táblát, a templomépítés évszámával, az uralkodó, a támogató földesúr (ha volt ilyen), a lelkész, a bíró, az egyház, esetenként a helység előljáróinak nevével, akik mellé néhol a festőasztalos is odakerült.

A berendezés legművesebb eleme a szószék, rendszerint tornyos, faragványokkal, aranyozással ékes baldachinnal. Meghatározó funkciója miatt kivitelezése általában eltér a többi bútortól, sokszor készítője is más, jobban képzett vagy éppen szószékekre specializálódott asztalos volt. A fennmaradt seregyeni korona számos példánya – a rétfalusi, a merenyeyi, az oldi, a drávaiványi – országos viszonylatban is a legnívósabbak közé tartozik. A templombelső díszítésében hangsúlyos szerepet kapott a karzatok közléről szemlélhető homlokzata. Elég csak egy pillantást vetni a szennai, rétfalusi, kórosi és kovácshidai kórusra. Itt található a legnagyobb gonddal festett, legszebb minták és gyakoriak a bibliai idézetek, a készítésre vonatkozó emlékiratok. A rokokó hatására – miként Drávaiványiban és Patán – a kóruselölapokat színes márványozással és applikációkkal díszítették. A rendszerint alkalmazott karzataljakon a mennyezet mintái ismétlődtek, szolidabb megfogalmazásban és takarékosabb színezéssel.

Az ülőbútorok közül kiemelkedik a szószék alatt álló, magas támlájú, mellvédes papszék, amit a Dél-Dunántúlon is jobbára Mózes-székeknek hívnak. A XVIII. században szinte valamennyi földéllel készült, e baldachin szerepű elem a bútordarab rangját érzékeltette. Hátlapját, deszkaoldalait, gyakran ajtóval ellátott előpadját rendszerint festett motívumokkal cifrázták. Ugyancsak díszesebb megjelenést kapott a – drávaiványi-

hoz hasonló – alacsonyabb támlájú „papné széke”, ám ilyen nem minden templomban használtak. A hívek XVII–XVIII. században beállított padjainak elő- és sokszor oldallapját is tarkára festették. Mintáik azonban nemegyszer elnagyoltak, mint például Kóros XVIII. századi előpadjain.

A dél-dunántúli templomfestés *színvilága* igen változatos, és tömegében helyi tulajdonságokat mutat. A hiányos emlékanyag ellenére is megállapítható, hogy a színek száma az idő haladtával bővült. A korai táblák mintái fehér alapúak, például Túronyban, Peterden, Mattyon, Terehegyen. A reformkorban ezt eleveníti föl a reneszánszhoz visszanyúló Gyarmati János a kovácshidai kórusaljon. A régió templomainak zömét azonban a többféle alapszín váltogatása jellemzi, kóruson, mennyezeten, padokon egyaránt. A mennyezetek színezése sajátosan komponált, az azonos színű táblák átlós sorokat alkotnak: vörös, sárga, fehér, kék, fekete, zöld és barna, ferde sávok követik egymást. E sokféle szín együtt csak a XIX. századi kórosi mennyezeten fordul elő, általában csak négy-öt színt használtak. A legrégebb többszínű mennyezetek töredékei Zengővárkonyon (1733) és Harasztiban (1768) maradtak fenn. Az átlós színezést az ország más részein is alkalmazták, például a XVII. századi erdélyi templomokban (Székelydála 1630., Marosszentgyörgy 1667.), ám nem volt ennyire meghatározó mértékű.

A színek gyarapodása az ornamentikán is megfigyelhető. A XVI–XVII. századi nagyharsányi motívumokon a fekete kontúr mellett csupán vörös, zöld és a fal – mintába foglalt – fehér színe látható, a XVIII. századi templomokban viszont fontos szerepet kapott a kék és a sárga többféle árnyalata is.

A festés a reformkorig fehérje alapú enyves temperával készült. A minta több rétegből állt. Először elkészült a vékony alapozás, majd az *előrajz*, amire ecsettel rávitték a

színeket, azután a fő vonalakat feketével, fehérrel vagy vörössel kontúrozták, és végül a kifestett elemeket fehér, fekete árnyaló vonalkákkal térhatásúvá varázsolták. Az egész művelet nagyrészt szabadkézzel, „fejből” vagy mintalapok alapján készült. A rokokó díszítésben sablont is alkalmaztak. Noha a kutatók és restaurátorok általában úgy tartják, hogy újkori mintákat segédeszközök nélkül rajzolták, a drávaiványi mennyezeten föltárt és „nyitva hagyott” tábla tanúsítja, hogy a rokokó kartusok C alakú elemek, sőt még a tulipánt is sablonnal, idomvonalzóval rajzolták, ám a legtöbb vonás puszta kézzel történt. A kivágott sablont használó patronos festés – mely oly gyakori volt a gótikus templomokban – régióink létező hímes tábláin 1834-ben tűnt föl Zalátán. Későbbi, XIX. századi változatai megtalálhatók – egyebek mellett – a harkányi, merenyeyi, zengővárkonyi padokon, a váraljai kóruson és a somogyhatvani mennyezeten.

A hagyományos dél-dunántúli templomfestés jellemzője az is, hogy az alkotók kerültek az ismétlést. A fennmaradt mennyezetek, karzatok és bútorok szinte valamennyi mintája egyedi. Ritka az olyan templom, ahol – mint a túronyi töredéken, a szennai kóruson – néhány kompozíció azonos. A tény arról is árulkodik, hogy a festők elsősorban tudásukra és képzeletükre hagyatkoztak. A bizonyára létező vándorló mintalapokat vagy templomfestő mintakönyveket régióinkban még senki sem látta. Előképekül bizonyára a rajziskolai tananyag, különféle iparművészeti alkotások, hímezések, fém- és könyvdíszítések szolgálhattak. Mindazonáltal a növényi ornamentika – hímezéseken is látható – hajlékony szárú kompozícióinak kacskaringós levelein, a szárazakat lezáró levélvirágokon, a féloldalas akantuszvirágokon a XVI–XVII. századi mintakönyvek hatása is fölismerhető. A figuratív, jelenetes, emblematisz ábrák gyakran könyvillusztrációk közvetlen átvételei, amint Mihály Ferenc erdélyi példái mutatják. A XVI–XVIII. századi fametszetek, ponyvanyomtatványok alakos képeinek másolatait Kiss Margit mutatta be északkelet-magyarországi és erdélyi templomokból. Az illusztrációk fölhasználása a Dél-Dunántúlon is így történhetett, de az anyag késői volta miatt alig tudjuk bizonyítani. A patyai templom szőlőtöves táblája viszont nagyon is hasonlít Comenius 1653-ban írt tankönyve, az *Orbis sensualium pictus* 1798. évi pozsonyi kiadásának karós szőlőtő ábrájához, és a helyi egyházi följegyzésekben találni utalást a *Liliomok könyve* efféle használatára is, sajnos konkrét leírás és összevethető tárgyi emlék nélkül.

Zentai Tünde

Kubinyi Júlia: Magam járom

Új CD-lemez a Nemzeti Kulturális Alap és a Cseh Tamás Program támogatásával

Kubinyi Júlia 2012-ben Népművészet Ifjú Mestere címmel, 2013-ban Junior Prima Díjjal kitüntetett népdalénekes, akit sokan a Főszállott a páva televíziós vetélkedő első szériájának (2012) döntős szöveglírájaként is ismerhetnek. 2008 óta a Dűvő zenekar énekes, ám most egyéni énekesi munkássága kerül előtérbe „Magam járom” című első önálló lemezén, amelyen a magyar tájegységek népdalainak lehető legszélesebb köréből válogatott. Megszóltat a hazai, palóc dalok mellett széki, moldvai, nyírségi, magyarszováti, kalotaszegi és a nyitrai dalokat is. A Viva la Musica Művészeti Ügynökség kiadásában megjelent lemezén közreműködik a Dűvő Zenekar (Hrúz Dénes, Hrúz Szabolcs, Mohácsy Albert, Nagy Zsolt), Bolya Mátyás, Szokolay Dongó Balázs és Unger Balázs.

Kiskora óta része életének a magyar népzene és néptáncok kultúra, mely gyermekkorától fellépésekben, később számos hangfelvételen való közreműködés, hazai és nemzetközi fesztiválokon, népdalversenyeken való részvétel formájában végigkísérte mindennapjait.

Azon generáció tagja, aki már zeneiskolai keretek között tanult a népdaléneklést a salgótarjáni zeneiskola népzene tanszakán édesanyja növendékéeként.

Akik pedig énekszavukkal, muzsikájukkal, elhivatottságukkal hozzájárultak az előadói egyéniség kialakulásához, azok a magyarországi táncmozgalom kezdeti és jelenlegi élteit, előadói, akik példát állítanak a fiatal, szárnyaikat bontogató zenészek és énekesek számára.

„Számomra a magyar népzene a legkedvesebb, és a népdaléneklés az, mely folyton jelen van az életemben mióta csak az eszemet tudom.

A népdalokban megfogalmazott gondolatok a ma élő ember számára is érthetőek és érvényesek. Meggyőződésem, hogy bár más körülmények között, mint egykor régen, de népzeneinket és népdalainkat most is élővé lehet tenni. Előadóként fontosnak tartom ismerni a magyar nyelvterület különböző tájegységeinek stílusjegyeit és igyekszem hitelesen tolmácsolni a népdalokat, mert tapasztalataim szerint a népdalnak a maga eredetiségében van valódi szépsége” – mondja a fiatal énekesnő.

Emlékfoszlány Jáki Teodóz atyáról

2015 március 21-én posztumusz Magyar Örökség díjat kapott a „csángók apostolaként” is emlegetett Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes (1929–2013), népdal- és népekkutató missziós munkásságának elismeréseképpen. A szerzetes hosszú évekig foglalkozott népi egyházi énekek gyűjtésével a moldvai csángók körében, valamint Erdélyben, Győr környékén és az al-dunai székegyháznál is.

1991-ben, II. János Pál pápa magyarországi látogatása alkalmából a Lakatos Demeter Egyesület és a piarista diákszövetség megszervezte mintegy ezer moldvai csángó Budapestre való utaztatását. Felemelő, lélekindulós napokat éltünk meg. A pápai mise a Hősök terén, csángó mise a Szent István Bazilikában, hajókirándulás Esztergomba...

Jáki Teodóz atya a hajó egyik kabinjában egész úton gyóntatott. A szentgyónásra készülődők rózsafüzérjüket morzsolgatva, hosszú sorban várakoztak a kabin előtt. Jáki atya egyszer csak kipattant a fülkéből és elkiáltotta magát: – Drága testvéreim, az Istenért, ne gyónjatok meg, hogy utazás közben pénteken húst ettetek! Ez nem bűn. Ne legyetek pápábbak a pápánál!

S folytatta a gyóntatást.

Esztergomban partra szálltunk, hatalmas menetbe rendeződünk és elindultunk a bazilika felé. Addig is, amíg odaértünk, Jáki atya megtanította a csángóknak az „Angyaloknak királynéja tiszta szűz” kezdetű népéneket. Szinte repdesett örömeiben, elő-

re futott, szembefordult a menettel, előénekelte a versszakokat. Míg mi elfújtuk a refrént, addig ő újra futott egyet. Mire a bazilikához felkaptatunk, ő már az ajtóban állt. Bevonultunk a templomba, a zsongó tömeg elnémult, az emberek kikerekedett szemmel, áhítattal csodálták a fenséges látványt. Sorra, könnyezve térdre hulltak.

Jáki atya az oltár elé lépett, kitárt karral, túlradó szeretettel köszöntötte a hazájukban, templomaikban ezerszer megalázott embereket. Elkezdte: „Angyaloknak királynéja tiszta szűz...”. Gyönyörű hangja betöltötte

az egész templomot. A csángók hálatelt szívvel rázendítettek a refrénre: „Ékes virágszál, hozzád esdeklünk. Szép Szűz Mária, könyörögi értünk!”.

A hatalmas templomhajóban hömpölygött, áradt szépséges hangjuk. Úgy éreztem, mindjárt felemelkedem, hogy nagyon-nagyon boldog vagyok. Csak azt rebegtem: Köszönöm, Istenem, köszönöm, hogy ezt megérhettem.

Kóka Rozália

A huszonötödik tavasz

Negyed évszázados a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség

Huszonöt év az ember életében az ifjúkor vége. Emberi léptékkal a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség most lépett át „az élet delébe”, a felnőttkorba. Gondoljuk csak meg, hogy mai „öregjeink”, a hatvan-hetven-nyolcvan évesek, a megalakulás idején meny-nyi idősök voltak! A mai közgeneráció akkor született és talált otthonra közössége szokásrendjében.

1990-ben a Szövetség azért jött létre, hogy a szétzilált világban segédkezet nyújtson a hagyományörzőknek. Folyamatos és igényes munkájuk támogatására hozta létre minősítési rendszerét, a Fülöp Ferenc Szólótánc Versenyt, a Gyermektánc-találkozót, az egyesületek, együttesek vezetésének fiatalítását szolgáló képzési-továbbképzési rendszert azzal a céllal, hogy a résztvevők egy-egy terület, falu tánc és zenei anyagán kívül ismerjék meg annak teljes hagyományrendszerét, gazdasági életét, legyenek tisztában a közösségvezetés módszertani, pszichológiai eszköztárával.

Összejöveleink a térképen behálózta egész Magyarországot, de eljutottunk a határon túlra, Felvidékre, Stájerországba is. A hatvanhét együttest tömörítő Szövetség tagjainak számára a Közgyűlés az ünnep kiteljesedése volt, amelyet két, immár hagyományosnak számító rendezvény előzött meg.

NÓGRÁDI TOVÁBBKÉPZÉS
VARSÁNY, 2015. ÁPRILIS 24–26.

A több mint hatvan résztvevő számára nagy élményt jelentett a Nógrád megyei továbbképzés, amelynek a gyönyörű varsányi Községi Ház adott helyet, pazar vendéglátást biztosítva. A hallgatók mindenekelőtt sétáltak a világörökség részét képező, csodálatos Hollókőn. Ezt követően Rimóc és Varsány táncanyagát sajtóították el Holecz Istvánné Margitkától, Palluchné Percze Piroskától, Palluch Norberttől, Oláhné Csicsics Ivett-től és Oláh Józseftől. Megismerték a két falu viseletét, öltözködési rendjét, találkoztak az idős adatközlőkkel, Bárány Antalnéval, Sztahó Margit mesemondóval, a Népművészet Mestereivel és Szita István táncossal, a nógrádi palóc hagyomány utolsó hordozóival. Rimóc és Varsány polgármesterei betekintést nyújtottak falvaik életébe, ismertették a két hátrányos helyzetű település életmódjavító törekvéseit, amelyekben rendkívül fontos szerepet kap a hagyomány feltárása, feldolgozása, életben tartása és átörökítése, mint munkahelyet teremtő, életminőséget javító lehetőség is.

HAGYOMÁNYÖRZŐ GYERMEKTALÁLKOZÓ
BAG, 2015. MÁJUS 9.

A szövetség tagjaink javaslatára 2015-ben is a programba került a hagyományörző együttesek gyerekcsoportjainak és a felnőtt

Százhalombatta, 2015. május 16.

csoportokban táncoló gyerekeknek a találkozója. 2015. május 9-én a bagi Arany János Általános Iskola, a Művelődési Központ, valamint a Muharay Elemér Hagyományörző Együttes fogadta a szövetség tizenkét jelentkező gyermekcsoportját. A szövetség kiírásában nem koreográfiák, hanem a helyi játék- és táncanyag komplex bemutatását kérte, hogy a felkészülés és az egymással való találkozás során a táncoló gyerekekben jobban tudatosuljon a helyi hagyományok megőrzésének fontossága. Nem volt verseny, a meghívott vendégekkel inkább a célokról, eredményekről, módszerekről zajlott beszélgetés.

A gyerekek érzékenységét és nyitottságát látva megfogalmazódott bennem a nap legfontosabb eredménye, hogy a gyerekek megismerték és megtanulták tisztelni egymás táncait, dalait, s boldogan vettek részt a közös játékban és mulatságon. Másrészt bebizonyosodott, hogy a hagyományörző együttesekben táncoló gyerekek elsőként a helyi mondókákat, dalokat, táncokat, szokásokat tanulják meg elmélyülten. Ettől erősebb lesz szülőföldjükhöz való kötődésük, hiszen a előző generációtól közvetlenül tudják átvenni az örökséget. Ebből mindkét generációnak és a jövőnek is előnye származik, erre a továbbiakban építkezni lehet.

KÖZGYŰLÉS

SZÁZHALOMBATTA, 2015. MÁJUS 16.

A május 16-i ünnepen Százhalombatta nagyszerű vendéglátónak bizonyult. A Ba-

rátság Kulturális Központ dolgozói Szigetvári József igazgató vezetésével mindent megteremttek azért, hogy a résztvevők otthon érezzék magukat. A főtér a Szent István szoborral és a templommal szakrális háttérrel biztosított rendezvényünknek.

A napot nyitó konferencián Héra Éva, a szövetség elnöke a huszonöt évvel ezelőtti megalakulás körülményeit, célját és a névadó Muharay Elemér eszmeiségét idézte meg. „A hagyomány és a korszerűség egysege volt Muharay művészeti eszménye. Olyan új stílust akart teremteni, amely egyszerre népi és modern. A koncepció Bartókot követte, a legősibbet és a legmodernebbet, a néphagyományt és az avantgárdot akarta egységbe fogni. Muharay Elemér máig érvényes eszményeit vállalta a huszonöt évvel ezelőtti alakult Szövetség, amelynek szerint a hagyomány végső soron nem más, mint az áthagyományozandó közösségi tudás, annak valamennyi – szimbólumot és rítust teremtő – módszere. De hogyan lehet továbbéltetni a fennmaradtakat, megteremteni az újakat a jövő társadalmában? A hagyományt mint a múlt tapasztalatát kell megtanulni, és abból kell újat teremteni. Ebben a munkában nemcsak a táncról van szó. Nem elődleges cél, csak lényeges elem a színpadi előadás. Mindennél fontosabb a komplex hagyomány minél teljesebb megismerése és továbbadása. Gyermeknek, fiatalnak, idősnek tudnia kell, hogy mi történik lokális közösségében, aktívan részt kell vennie abban. A hagyományörző közösség

így lehet egy falu életében mértékadó szellemi hatóerő.”

Andásfalvy Bertalan professzor emeritus „A néphagyomány szerepe napjainkban” című referátumában rendkívül szuggesztíven fejtette ki, hogy a rendi Magyarországon Werbőczy óta a nemzetből kizárt nép hagyományos kultúrájában olyan művészet, közös alkotás maradt fent, amely közösségi élményében részesít. A néphagyományban rejlő erő megújíthatja a közösségek életét, ezért kell átvinni a falu életébe. Pártoskodó, széthúzó országunkban a magyar nép progresszív vezető egyéniségei az összefogás szándékával mindig a néphagyomány felé fordultak. Ezek a kísérletek azonban – Európa néhány más országától eltérően – soha nem teljesebbek ki. Mégis, a népi kultúrát elérhetővé kell tenni, hiszen egyesül benne a művészet, az alkotás, a közös teremtés. A közösség orvosság, a népművészet egyesíthet, gyógyíthat.

Varga Sándor néprajzkutató, a Szegedi Tudományegyetem adjunktusa „Hagyományörző együttesek szerepe a helyi kulturális önkép megerősítésében” című előadásában fejtette ki, hogy azokban a falvakban, ahol a hagyományörzés korán intézményszerűsült, ott ennek is van már egyfajta hagyománya, a falusi öntudatot fenntartó szerepe. A hagyományörző közösség hozzátartozik a falu önképéhez. Az organikus hagyomány és az együttes hagyomány, a hagyományörzés, ha nem is esik egybe, mégis együtt ad-

ja ezt az önképet a maga komplexitásával: a helyi viselet megismerését, a jelrendszerek ismeretét, a viselkedést, a környezetet, a táncot körülvevő, az azt életető teljes kontextus felfedezését.

Szabadi Mihály Csokonai-díjas koreográfus „Néprajzi gyűjtések értelmezése és felhasználása a hagyományok tanításában” címmel a filmarchívumok gazdag gyűjteményeinek megismerésén túl a visszatartásra szánt archív anyagok elmélyült, aprólékos értelmezésének fontosságát hangsúlyozta. A gyűjtés körülményeinek megismerése, a más tájról érkezett táncosok megjelenése a faluban, a hagyományörző együttes korábbi táncélményei, mind fontos tényezők lehetnek.

Kanyó Judit, Varsány polgármestere „Néphagyomány és településfejlesztés” című referátumában az ezerhétszázhetven lakosú község példaértékű hagyományörző munkájáról adott számot. A falu fontos feladatának tekinti a hagyomány minden formájának folyamatos átörökítését. Ez nemcsak közösségteremtő szabadidős tevékenység, hanem sokaknak munkát, megélhetést adó lehetőség.

Varga Albin, a Gencsapáti Művelődési Ház igazgatója, az ottani hagyományörző együttes vezetője „Helyi emlékezet, örökségvédelem, értéktár” címmel a települési értéktárak létrehozásának fontosságáról beszélt, bemutatva saját munkájuk eddigi eredményeit, de a lehetséges buktatókat is. Kiemelte, hogy a feltárt értékek összegyűjtésének csak akkor van értelme, ha azok a település mai életének szerves részét képesek alkotni.

A konferencia valamennyi hozzászólója hangsúlyozta, hogy nem a múlt mindenáron való feltámasztása, a változatlanra való törekvés a cél, hanem az, hogy azokat az értékeket vigyük tovább, amelyek segíthetnek az egymáshoz való mélyebb viszony kialakításában, a teljesebb élet megteremtésében. A szövetség legfontosabb törekvése, hogy tagjai – közösen vagy egyénileg – lokális szinten legyenek képesek olyan közösségek létrehozására, működtetésére, amelyekben összekapcsolódik az eszköz és a társadalmi cél, amelyeket olyan emberek alkotnak, akikben egyensúlyra jut hagyomány és a kreatív újítás. Így értelmet talál a lét, mindenki megtalálja testi és lelki, anyagi és szellemi otthonát. Ez a munka nem kevés, de – ahogy Adrásfalvy Bertalan professzor is hangsúlyozta – meg kell próbálkozni vele.

A konferenciát követően valamennyi viseletbe öltözött résztvevő misén vett részt a teret lezáró gyönyörű, Makovecz Imre tervezte Szent István templomban. A szertartást Illyés Mátyás atya celebrálta. Megidézte

régi litániák hangulatát, amikor az előénekesek a saját népeiket énekeltek. A közösség Mária-énekekből készített válogatást énekel az összeállító, Maczkó Mária vezetésével. A megkapóan szép szertartást követően a résztvevők a Szent István téren közös táncal köszöntötték a tavaszt.

A kora délutáni órákban a Szövetség évi rendes közgyűlésére került sor, amelynek fontos záró momentuma az elnökség megújítása volt. Befejezte aktív munkáját Borbély Jolán és Szabadi Mihály. Helyükre – alkalmasságukat a szövetségben eddig végzett munkájukkal már bizonyító – fiatalok kerültek.

Az eseményekben gazdag napot kétrészes gála zárta a Barátság Kulturális Központ színháztermében. A műsor első részében az 2015-ös Táncszínházkonvención bemutatott, ifj. Rónai Lajos és Rónai Lajos szerkesztette „A nagy háború emlékezete” című programot láthatták a nézők bagyi, gencsapáti, jászberényi hagyományörzők, hosszúhetényi, zengővárkonyi fúvósok, a Boglya együttes és a Fix-stimm zenekar előadásában. A darab a zárt színházi térben még a Sportarénában tapasztaltnál is elementárisabb erővel szólt meg.

A második rész, a „Májusi tánc – hazai tánc-körkép” című összeállítás házigazdája Szabadi Mihály volt. Kelet-Magyarország, Nógrád, Pest megye, a Dél-Alföld, a Sárköz és Duna mente, a Dél-Dunántúl, Kelet-Dunántúl és Nyugat-Magyarország húszonhat együttesének Népművészet Mesterei, Fülöp Ferenc-díjas szólistái mutatták meg, hogy milyen gazdag Magyarország táncélménye. Ebben a felemelő hangulatban került sor a Szövetség által alapított Muharay-díj átadásra. A nézők és a táncos közösség nagy szeretettel ünnepelte a két díjazottat, a Zengővárkonyi Hagyományörző Táncgyűjtést és Cselik Máriát, a Népművészet Mesterét Kalocsáról. Ezt követően köszönték meg a résztvevők Borbély Jolán és Szabadi Mihály elnökségi munkáját.

A gálaműsor végén az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület, a Forrás Néptáncgyűjtés és a Pesovár Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola köszöntötte a huszonöt éves Szövetséget.

A nagyszerű táncos egyéniségekből álló huszonöt éves baráti közösség hagyományörző munkájával, egymás iránti tiszteletével igazolta Adrásfalvy Bertalan konferencián elhangzott, Berzsényi Dánielt idéző gondolatát: „Mint minden más szép és jó dolognak, úgy a poézisnek is eredete és oka a szeretet és a szeretetből jövő teremtés. Egy közösséget a közös, a szeretetre alapozott teremtés hoz létre.”

Antal László

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

A Balaton

Írta: Eötvös Károly

A NYÁRI BALATON - AZ ÉJSZAKA - AZ ÁLOM ÉS A HULLÁMMORAJ -
A TÉLI BALATON - VŐLEGÉNY, MENYASSZONY EGYÜTT A HALÁLBAN

Ott fekszik a befagyott Balaton.

Igazán fekszik - némán és mozdulatlanul.

Messze-messze, ameddig a szem ellát, fehér halottas szemfedő borítja. A jég, amely eleven vizét betakarja, s a köd, amely fátyolt borít a jégre.

Nem a menyasszony fátyolát, amely alatt élet, melegség, lángoló pír s égő vágy váltakozik. Hanem a koporsó leplét, amely alatt hideg van.

Minő ragyogás, mennyi mosoly, mekkora élet a nyári nap sugarai alatt! Színe örökké változik, mint a szűz hajadon arca az első szerelmi vallomás közben. Ezüst és arany, smaragdos zöld és zafiros kék, amint verő napfény, rajzó báránnyal vagy viharos felleg terül el az égen. A magasságnak minden mosolyát, minden vidámságát, minden haragját, minden zordon indulatát visszatükrözi - hálával, ha kedves, daccal, ha mogorva a magasság. Nézz az égre, s meglátod a Balatont, nézz a Balatonra, s meglátod az eget! S a szél, ha támad, a hullám is feltámad. Ugrál, játszik, kergeti egymást; cseveg, csattog, kiabál egymásra, s ha nekimelegedett, habos fűrtökkel ékesíti fel homlokát.

A nyári nap sugarai alatt!

Ezer szárnyas mulat a nádasok körül. Ott fürdik a libuc, ott piperézi magát a zöld aranyfejű tőke, ott kergeti egymást a gyöngykacsa, s ott áll komolyan a sekélyen s néz magasra tartott fejjel a sudár nyakú gém. Öröködik a világ fölött. De nem ügyel órá a sirályok serege. Hosszú, fehér szárnyal cikáznak és kiabálnak a vizek fölött, s le-lecsapnak, ha ostoba kárász vagy ábrándozó garda közel jön a víz felszínéhez.

S ha leszállott a nap: új fény, új élet, új ragyogás. Szép a hold az égen, de sokkal szebb a Balaton tükre. Száz csilagnak ezer tündöklése az apró hullámokon. S ha áttekintesz a túlsó partra: minden falu alján apró pásztortüzek hosszú sora mosolyog feléd. A rákások serege fogdozza hóna alá szorított nádnyalákkal a parti pázsitra siető rákot. Kiabálva suhog éjjeli tanyájára a vadludak serege, s nagyot csobban, mikor leverődik a vízre a nádason belül. Kevés

ideig még társalognak egymással. Kérdegyik a másiktól: jóllaktál-e, pajtás. Csöndes jóéjszakát kívánnak egymásnak, s aztán ki-ki szárnya alá teszi fejét, s alszik nyugodt lelkiismerettel. Csak az őrgunarak vigyáznak feltartott fejjel, nyitott szemmel hajnalig.

S még a mulató és kenyérkereső ember is csak élénkebbé teszi a Balaton nyári életét. Halászcónakok reggel és estennen mindenfelé, vitorlások a messze távolban s gőzösök a napnak bizonyos óráin. Siófok, Földvár, Keszthely, Balatonfüred lámpái az esti sötétben.

Ha estére elül a szél, a hullám még tovább morajlik. Belezúg az éjszakába. Minő zene ez: istennek fölséges orgonajátéka. Fekszel puha ágyadon, ablakod nyitva, tanyád a hegy oldalán. Ágyad már bágyad, gondolataid szárnyai már lassan mozognak, lábujjhegyen közelget feléd az álom. Valami bűg körülötled. Onnan felül az égből, onnan alól a föld kebeléből, onnan messziről a Balaton felszínéről. Nem tudod, mi az? Nem tudod, honnan jön? Mintha pihenni térő lelked csillapodó hullámverése volna. Mégse az. Az álom nem ér hozzád. Megáll ágyad előtt, s ő is hallgatódzik. Ő néma, annak a zúgásnak pedig hangja van. Érz mégis, hogy ők testvérek. Az álom és távoli hullámmoraj. Végre odaér hozzád az álom, puha tenyerét ráteszi lezárt szemeidre, s szárnyainak lágy suhogásával pihenésre ringatja lelkedet. De a bűgás el nem pihen. Te már nem tudsz róla, de álmodó lelked összeölelkezik veled, s együtt játszanak tovább-tovább.

Mi más a téli Balaton!

Megállsz az akarattjai szilfánál, s szemed körüljár a messze vidéken. Előtted valami fehér szürkeség. Ez volt egykor a Balaton vidám arca. Most nem ismered rá. Tihany ködfelhőnek látszik. Tornytát a hegyen s jegenyefáját a révnél elnyelte a télnek sugara vesztett világossága. Az örsi, lovasi, csopaki és arácsi hegyek egymásba olvadnak, s lábaik összenöttek a parti jéggel. Erdők, mezők, nyaralók egy színre váltak. A fényes víz helyén fénytelen avar. Imitt-amott hófuvatagok nyoma. Se madár, se ember, se

vitorlás, se gőzös sehol. Még a nádat is eltemette a hó. Túl a réven, túl Tihanyon a boglári és fonyódi domboknak nyomuk se látszik. A tudomány nem ismer világos sötétséget, a természet ismer. Előtted áll a nagy világ, s te nem látsz belőle semmit. Néha délelőttönként itt-ott a messzeségben néhány fekete pont. S mintha mozogna is. Ezek halászkok. Vagy léket vágnak, vagy a kerítőhálót szedik össze. Ezenkívül semmi élet. S ha szél nincs, a teremtés előtti némaság vesz körül. Ennek a némaságnak nincsen súlya, de azért nagyon nyomja lelkedet. Hangod pedig mérhetetlen messzeségbe hatol el.

A Balaton jege megbírja az embert. Megbírja a terhes kocsit is. De azért nem örül rajta, ha az emberek tipródnak fölötte. Néha bosszút is áll érte. S vannak jegén olyan részek, amelyeken nem tűri meg a rajta levőt.

Ilyen van a tihanyi templom irányában.

A harmincas évek végén történt. Egy Somogy megyei kálvinista lelkész Balatonfüredről nősült, onnan vitt menyasszonyt. Megvolt az esküvő, megvolt a lakodalom, ebéd után kocsira ültek, hogy indulnak hazafelé. Vőlegény, menyasszony, kocsis.

Marasztották őket. Esdve kérték, ne menjenek. Rövid a nap, korán leszáll az est, hátha eltévednek a jégen. A vőlegény maradni akart, a menyasszony bátor volt. Egy óra a jégen, egy óra a szárazon: öt órára Látványban lehetnek.

Elindultak, köd szállt le reájok, eltévedtek, kényes jégre kerültek.

A barátok fönny a zárdában elköltötték már sovány esztelijüket, s szobáikba vonultak. Öreg este volt már, nyolc óra is elmúlt, le kellett feküdni.

Ott imádkozott az öreg Aniánus barát egy zsámolyra térdelve ágya előtt. Ablakát kinyitotta ima alatt, hogy fohásza szabadon mehessen föl istenhez a magasságba. Imája közben hangot hall a mélységből és a messzeségből.

– Szerelmes Jézusom, vedd kezébe lelkeinket!

A jó öreg barát e szóra föl se kelt helyéről, hanem elmondta áhitattal a haldoklókért való szent imádságot. Az-

után fölkel, kinézett az ablakon, letekintett a mélységbe, s tekintete elrévedezett a ködös végtelenbe.

Nem látott semmit, s nem hallott többé hangot.

Korán reggel szólítja társait.

– Testvéreim, szerencsétlen utast elnyelt az éjjel a Balaton. Elmondtam a haldoklókért való imádságot. Jertek, keressük föl!

A harangozót nyomban küldték a faluba. Jöjjenek az emberek deszkákkal és kötelekkel és tolószánokkal!

A magasból egy fényes foltot láttak a jégen. Oda tartottak.

A kocsi alatt leszakadt a jég, s lovak és emberek a víz alá merültek. A kocsirúd vége kiállott a vízből, hátulsó kerekei a feneket érték. Lovak a rúd mellett, emberek a kocsiban, mintha semmi se történt volna. Halott volt valamenyny. De a kocsis akkor is tartotta gyeplőt, s a vőlegény akkor is tartotta menyasszonya kezét, s a menyasszony nyitott szemmel akkor is mosolygott. Nagy gonddal kivették, egy koporsóba zárták, egy sírba temették a két boldog halottat. Fejfájukra ezt a jámbor verset vésette az apátúr:

Jézus szent nevével

Vőlegény, menyasszony együtt a halálba.

Szűz testük a mélyben, szűz lelkiük az égben,

Örök üdvösségük istennek kezében.

*In: Eötvös Károly – Utazás a Balaton körül.
Vitis Aureus, Veszprém, 2007. 142-145. oldal*

Ráczkevi Eötvös Károly báró

(Mezőszentgyörgy, 1842. március 11. – Budapest, 1916. április 13.)

Politikus, ügyvéd, író publicista. Az 1883-as tiszaezslári vérvád-perben a vádlottak védője.

Ötven éves a Villó gyermek-folklóregyüttes

„Kár lenne elfelejteni...” címmel ünnepi műsorral tisztelgett a Csemadok alapszervezete 2015. április 12-én délután, Gímesen a Villó gyermek-folklóregyüttes ötvenéves évfordulója előtt. Az alábbiakban a Felvidék.ma (www.felvidek.ma) hírportálon 2015. április 17-én megjelent méltatást közöljük.

Nagyszerű volt a szervezés, nem kevésbé a műsor, amellyel Jókai Máriát [képünkön], a Villó csoport alapítóját, a legutóbbi időig vezetőjét, egykori tanító nénijüket is köszöntötték.

A kezdő rész megalapozta a hangulatot. A Csámpai Boglárka által előadott „Jelenti magát Jézus...” kezdetű népének után Púchovsky László polgármester bevezetője következett, majd Farkas Éva műsorvezető mutatta be röviden az együttest. Ezután a mintegy húsztagú, „acélhangú” felnőtt kórus énekelt gyönyörűen. Koruknál fogva arra gondolhatunk, hogy tagjai annak idején – talán kevés kivétellel – a Villóval kerültek színpadra.

A bevezetés után kezdődött a „Kár lenne elfelejteni...” című, Mikuš Györgyné Bakó Rózsa irányításával, a mostani iskolásokkal felújított, a Zoboralja gyermekhagyományait elénk táró műsor: szék-tánc, balácsolás, farsangolás, fonóházi szokások, csörgős bottal táncolás, tananajozás, sárdózás, villózás és kisse-vice járás, ulicskázás, a Bodnár Béla ballada, pütkösdí királynő választása és bemutatása. Lényegében a télutóhoz, tavaszhoz kötődő szokásokat, dalokat, táncokat vonultatták fel. A műsort színpadra állító Mikušné Bakó Rózsa, Tkáčné Kovács Terézia és Varga Imre hozzáértéssel, gondosan végezték a dolgukat. A mellettem ülő Jókai Mária is így érezhette, mert pirosra tapsolta a tenyerét. Mindjárt meg is született egy nagyon is elfogadható ötlete-javaslat: „A zoboralji falvak minden évben a húsvét utáni vasárnapon rendezzék meg a Villó Fesztivált!”.

Vegyük sorra az jeleneteket!

A nyitó kissek-táncban, nyolc legény hetykén meglovagolva a négy lábút, büszkén fitogtatta a tudását, ügyességét. A balácsolásban a „Macska ül a szalonnán” refrénű dalt énekelve jártak a gyerekek házról házra ajándékot, tojást, szalonnát gyűjteni a tanítóknak, s ahol kaptak, ott „egy tojás, két tojás, három tojás...”, jó hangosan megszámozták, így szorgalmazva a bőségesebb adakozást. Az utcán kikiabálták, hogy ki, melyik háznál, mit adott.

Érdekes megoldást alkalmaztak a csörgőbotok elkészítésénél: egy szögre több söröskupakot húztak, aztán bevették a bot alsó felébe. A botot a földhöz ütögetve kapták a hangot, amit a legények a figurázás mellett táncuk ritmizálásához használtak. A tananajozás a lányok farsang utolsó előtti vasárnapján szokásos adománygyűjtése. Énekelve jártak a falut. Ahol kaptak, megköszönték, akik nem adtak, azokat kiénekeltek: „Nem adtak semmit. / Pocik egye kalásztokat, / geriny egye tyúkotokat!”, és folytatták az útjukat.

Ugyanazon a napon sárdóztak a korosabb legények. Folytatták az adománygyűjtést, meg a családok felköszöntését, minden jót kívántak az évi nagy munkákhoz, a lányokat, a menyecskéket „megforgatták”. Ők már sonkát, szalonnát kaptak, amit a farsangvasárnap multságban közösen fogyasztottak el, de sok esetben egy részét a korcsmárosnál „beváltották” italra. A multságba a lányok is bekapcsolódtak, a táncnál a dudással együtt előkerült a „János bácsi, dudáljon kend...” kezdetű dal is. Annak idején, egy 1954-es néprajzi gyűjtés alapján a Népes együttesünk részére Kvocsák József Rajter Lajos zenéjére készített belőle koreográfiát, amelynek most is nagy sikere volt.

A lányok kiszehajtás utáni villóje fokozta a hangulatot. A szalaggal, hímes tojásokkal gyönyörűen feldíszített zöld ágat egy-egy ház ablaka előtt magasra tartva énekeltek: „Kijé, kijé ez a ház?”. Végigmondták a köszöntőt, összeszedték az ajándékot és mentek tovább. Nagyon szépen daloltak, táncoltak.

Az ulicskázás után a Bodnár Béla ballada következett, majd a műsor rész látványos befejezéseként a tavaszi szokások talán legszebbike, a pütkösdí, a pütkösdí királynő választása, akit „selyem sátor alatt” hordva az egész falunak bemutattak. Szépen, nagy átéléssel adták elő. Gyönyörű volt az öltözetük, éneklésüket Gálné Borbély Renáta vezette. Az egész színpadi megjelenés elragadóan tiszta volt. Számomra ez volt az emlékműsor gyöngyszeme.

A folytatás – számomra legalábbis – meglepetéssel szolgált. Kátóna István és gyerektáncosai, Pista sajátos feldolgozásában adták elő az elveszett juhait sirató pásztor táncjátékát, amely most egyben hangszerbemutató is volt. Az énekelve előadott sirató mellett megszólalt benne a duda, a tekerőlant, a honfoglalás kori tányérbob. Ügyesek voltak. A feldolgozás is elütött az eddig ismert változatoktól.

Ezután egymást követték a felújított ének- és táncszámok: a „Szőlőhegyen keresztül...”, a „Körtefa, körtefa...”, a „Réten, réten...”, majd a csodálatos, minden szereplőt színpadra szólító záró kép.

A gyönyörű, népviseletbe öltözött sokadalom előtt köszöntötték Jókai Máriát, az egykori tanító nénit, aki Zoboralja magyar hagyományainak kincseit ötvenéves munkájával újra élővé varázsolta. Díszoklevelet kaptak az utódok is: Szeles Mária, Sípos Anna, Mikušné Bakó Rózsa, Varga Imre.

A köszöntésben sokan követték Púchovsky László polgármestert: egykori Villó- és Csemadok-tagok, szülők, Maga Györgyné, a helyi iskola igazgatóhelyettese, Fekete Márta a Csemadok Országos Tanácsa nevében, és mások a Jókai Mária évtizedes munkáját csodálók közül. A helyi és a járási kulturális központ is elhozta virágait. Meghatóan kedves volt az ünnepelt reagálása is. Én a magam gratulációja után, a színpadról a már indulófélben levő közönség felé fordulva elmondtam, hogy Ág Tibor népdalgyűjtővel 1951. december 30-án olyan írást kaptunk a koloni Süttő család fejétől, amelyben engedélyezte a gyűjtött dalok szabad felhasználását, így ezek közös kincseink.

Befejezéseként mindannyian szinte himnuszként énekeltek el az *A csitári hegyek alatt...* kezdetű, Kodály Zoltán által Zoboralján gyűjtött és feldolgozásában minden magyart meghódító dalt.

Remélem, valóra válik a polgármester úr köszöntőjében megfogalmazott óhaj: „Bízom benne, hogy ötven év múlva is lesz kikkel és kiknek előadni, bemutatni hagyományainkat.”. Úgy legyen!

Takács András

Félelmetes idők

– Félelmetes időket élünk – szokta mondogatni apám, s anyám csendesen bólogat reá: – Hát igen.

Mostanában anyám mintha más lenne. Nem olyan sápadt, s még el-elkacagja magát. A gyászruhát még nem vetette le, pedig már két éve halott a testvérem.

– Azt mondják, olyan nagy háború lesz, hogy kő kövön nem marad. A 18-20 éves leventéket is mind összeszedték, elvitték, s kell, muszáj lesz, kiteszik őket a frontra.

– Nem is igaz, mert málészedni vitték őket, Bágyogszovátón vannak, minden mezei munkát végeztetnek velük.

– Jaj, az enyém Aczél báró csapatjában van, halálfejes, azt mondják, rányomták a pecsétet is, németeknél van – siránkozik egy asszony.

– Na, látjátok? Én hiszem, azért vitték be Magyarországra őket, hogy megmentse a németektől, azok mind halálfejest csináltak volna belőlük, aztán csak az a drága jó Isten tudja...

– Az én fiam Szombathelyen van.

Így siránkoztak, beszélgettek az asszonyok. Az én János testvéremet is elvitték a leventék, nem lehet tudni, hova. Azt beszélnek, általános mozgósítás lesz, tizenhat esztendőstől hatvan esztendősig mind elviszik az embereket.

Mintha gyászba borult volna az én fehéringes falum. Eszténként már nem dudolászna a fiúk, mint máskor, s még lámpát se szabad gyújtani, járt a csendőr, büntetés. Jól be kellett függönyözzük az ablakokat, táncot is csak sötétedésig szabad csinálni. De nem is nagyon volt kedvünk, a lelkét a fiúknak elvitték, ott maradt a sok szép nagyleány. A tizenhat esztendősi fiúk voltak a táncon a nagyleányok. Voltak a katonák, de azokkal erősen szégyen, ha szoba áll egy nagyleány. Még az sem becsületes, ha csak egy fél percig kacag vagy táncol velük. Pedig most itthon vannak a lányok, nemigen hagyják a szülők szolgálni, ilyen zavaros, háborús időkben.

A fejünk felett zúgtak a repülőgépek, éjszakának idején sokszor ijedten ébredtem: ez a B-12-es bombázó gép, nehéz terhet cipel, a kicsi házunk ablakszemei csak úgy rezegtek belé. Olyan rémületesek voltak azok az éjszakák! Ilyenkor hangosan imádkozni kezdtem, az ablakfáján kikapogattam az imakönyvet, ott szorongattam a kezemben. Olyan jó érzés volt, pedig a sötétben nem láttam olvasni, lámpát nem szabad gyújtani. Ezt az imakönyvet a ládafiában találtam, ezelőtt négy évvel, azóta este-reggel olvasok belőle hangosan. Azt se tudom, katolikus vagy református, de nem is érdekel, csak azt tudom, hogy az édesanyám anyjáié volt, s ez most az én imakönyvem. Van ebben mindenféle ima: gyermek-ima, szülőkért való ima, beteg kedvesért, hétköznapi-, gyász-ima. Ezzel próbálgattam megvigasztalni édesanyámat a nagy gyászban. Úgy tudtam vigyázni erre a könyvre, mint egy nagy kincsre, ez csak egyedül az én örökségem.

Azt mondja apám anyámnak: – Te, Rózsai, minden nap vágjál le egy tyúkot, ki tudja, holnap élünk-e vagy meghalunk. Ez a süldő sincs jól itt a ház mögött, nem lehet ezt eldugni, állandóan rőfög, levágom ezt is; inkább mi együtt meg, mint a katonák.

Úgy is lett: levágta, kisütöttük a húst, kondérokba raktunk; így, ha menekülni kell, vihetjük magunkkal. Mert jaj nekünk, ha szembeszáll a német az oroszokkal, s két ütközet közé esünk.

Anyám felsóhajtott: – Ó, drága kicsi fiam, te már nyugszol. Azt hittem, belépusztulok, mikor eltemettem, de sosem tudja az ember, hogy a jó Isten mi elől veszi el.

Apám egész másról beszélt, mint anyám. Kinek mi fáj...

Anyám kezdte vágogatni a tyúkokat, jól éltünk, de hát más is így csinált.

Apám elkezdte egyszer: – Jaj, de szerencsés ez a Pista, jó két ökröt vett a katonáktól egy pár tyúk árából.

Anyám: – Mit beszél, ked' ? Miért nem vette meg ked' ? Ott koslat ked' egész nap köztük!

Mari: – Igazán, édesapám, lenne nekünk is marhánk, csak egy kicsit lennének mi is gazdagok.

– Há', hunnét a fenéből még az a kicsi pénz is?

– Menjen csak, ked', vegyen ked', a többi az én dolgom, kifizetem – erősködik Mari.

Még én is kérleltem apámat.

Apám ment volna is, nem is: – Há', annak egy csomó széna kell, há' arra ügyelni kell, legeltetni. Meg hát hová is tesszük? S ha meglátják a katonák, még engem is elhajtának velük forspontra.

Anyám Marival egyre mondták: – Ked' nem törődik. Ha mutatkozik egy kis szerencse, ked' ellöki magától. Há' valamit csak csinálunk vele. Más is vesz, pedig jó módú, ez a Pista is... Há' ezzel nem csapunk bé senkit se.

Szinte kitudszkoltuk apámat az ajtón, hogy menjen már, mert eladják másnak. Apám jól becsapta kívülről az ajtót, elsietett.

Én kiabáltam utána: – Hozza csak ked', mert ellegeltetem én szívesen!

A tornácban állingálva már magam elé képzeltem két nagy fehér ökröt: ez csak egyedül a miénk, már nem vagyunk olyan elesettek. De hogy a fenébe' térintgetem? Én félek tőlük, nem volt még soha marhánk! De már látom magamat büszkén futkosni a marhák után, sovány, vékony leánygyermek, egy szál ingben, mint a többiek, egy nagy bot a kezemben, s már hallom is, hogy mondják az emberek: „Ezek a Kocsis Márton ökrei, hogy meg van lépésedve az öreg bajszos!"; „Na, ez aztán igen!" – bólogatnak még az asszonyok is. Kicsit boldogan léptem be a házba: „Gazdagok leszünk!". Ilyenkor elfelejtettem a félelmetes repülő zúgását, azt is, hogy háború van.

Mari számolja a pénzét, amit félretett a szolgálásból, s amit keresett a varrással. Boldogan mondja: – Még szerkére is jut, ha azt is olyan olcsón adják. De hát mit is csinálnánk vele? Apám már nem olyan fiatal, hogy tudjon fuvarozni, de még egy pajtát is kéne építsünk.

Én féltem, hogy le találnak mondani erről az ábrándos szép jövőről. Közbeszóltam: – Édesanyám, hát azok a Vitus lányok hogy fuvaroztak! Hordták a földet, amikor a széki utat csinálták Szamosújvárig. Igen biza', kövér Vitus báty vett két leányának szekeret, marhát, úgy hordta külön mindegyik a maga szekeret. De aztán emlegették is

a fiúk, hogy aztán azok az ügyes lányok! Há' mi is Mari-val ketten fuvarozunk velük.

Anyám kacagva mondja: – Hát, azok a Vitus lányok szépek, derékok, nem olyan csámpások, mint mük. Ha hármunkat összetennének, akkor se lennénk akkorák.

– Megveszem, s kész! – mondta Mari határozottan.

Most egy kis irigység fogott el, amit sohasem éreztem iránta. Mari már nagy leány, férjhez megyen, elviszi az ökröt, szekeret, s oda a büszkeség, újból ágrólszakadt szégyenyek leszünk...

Jaj, Istenem, hogy zúgnak a repülőgépek! Próbáltam bedugni a fülemet, de úgy éreztem, hogy még a föld is mozog velem. Ezek bombát visznek. Újból félelem fogott el.

Anyám félrelökte a varrását: – Nem kell semmi se, csak békesség! Ezek a repülők még ide is letojhatnak egy bombát.

Apám jön be: – Milyen jó, hogy még együtt lehetünk! Csak János hiányzik. Vajon életben van a drága fiam? Ki tudja? Erősen szagos a helyzet. Tegnap bombázták Kolozsvárt. Itt bombáztak, ott bombáztak. Itt folynak a harcok, ott folynak a harcok...

Úgy éreztem, besötétedett előttem a világ. De aztán elmentek a repülőgépek, elmúlt a félelem, újból felderült minden.

Apám jött-ment a házban, szivarozgatott, viccelni kezdett: – Hát akkor ökrünk s szekerünk lesz, igaz, Mari lányom?

Mintha valaki kergetné a tyúkokat. Még volt két tyúkunk s egy kakasunk. Kimentem, hát egy katona egy nagy fadarabot hajított közéjük, elérte a Dani kakasnak mind a két lábát. Összerogyott. A katona már nyúlt is utána, de Dani úgy belecípette a keze fejébe, hogy kibuggyant a vére. Én hahotával kacagtam az utcaajtóból. A katona nagy mérgesen lecsavarta a fejét, felém dobta, a kakast megfogta a nyakánál, de az úgy repdesett, hogy alig tudta vinni. Én már sírtam: bár ölte volna meg szépen! A múltkor is egy tyúkunknak megdobták a fejét, elszedült. Én fogtam meg hamarabb. A katona el akarta venni, én sírtam, hogy nem adom, ez a miénk.

Apám akkor is megszidott, most is szidott:

– Mít akarsz, te gyermek? Tatárium [statárium] van, mindenki azt csinál, amit akar. Hátha megvert volna? Az éjjel feltörték a zsidó boltot, gombtól kezdve a ceruzáig mindent elhordtak. Hát Henckenben, ahol a gazdasági iskola volt, még a szekrényeket is mind összeszedték. Fodor bátyád már egy hete forsponton van, ángyónk ott sírdogál egyedül: bárcsak hagyna ott marhát, szekeret, csak ő jönne haza. Az a Márton most jött haza éhesen, rongyosan, s a marhája is dől le a lábáról, úgy lehajtották, pedig szép két ökör volt. Na, az a szerencsés Pista, aki délelőtt megvett két ökröt: már elvitték tőle, mind mondhatta, hogy ő azt már kifizette, jött két gyulatelki román ember, keresték az ökreiket, mert látták, hogy Szék felé hajtották a katonák, muszáj volt visszaadja; na, odalett a két tyúk ára. Nem veszek semmit, nem kell semmi, csak saját bőrünket hagynák meg elevenen, élve...

Apám már nem városszolga, éjjeliőr itt, a cementhíd mellett, a Gerő malmában. Ez jobb állás, mint a városszolgaság volt, itt kap egy kis gabonát, úgyhogy esténként el-elnézeget a malomba, de legtöbbit itthon ül, kellett ügyeljen a családra: szép nagy leány van a háznál, a katonák jönnek-mennek az utcában, még hozzánk is be-benéznek.

– Mari, húzd jól be a szemedbe azt a fekete keszkenőt, s ne menj olyan egyenesen, a hajadat kösd le. A fersingben ereszd el magad. Így, na! Egész csúf vagy most! Még jobban meghajolhatsz, ne vigyorogj, vágjál jó bús pofát, megértted? – Ezeket anyám mondta.

Másnap reggel jön két katona: az egyik egészen fiatal, magas, szőke, a másik alacsonyabb, barna, de jóval idősebb.

– Ánc, vāj, drāj – forgolódik szaporán a barna katona, a szőke fiatal, mint egy szép szobor, állingál a ház közepén. – Ánc, vāj – szinte ordibál az idős katona a fiatalra, s közben mutat a csomagjaira, de úgy jár a keze, mint az ördögnek. Most vettem észre, hogy a fiatal szidta, s még mindig motyog valamit. Kibontották a nagy csomagjukat, egy nagy tasak kristálycukor, egy bádogg zsír, liszt, szárított laska, fűszerek. Mindent a ládára tettek, ez közel volt a kemencéhez, a külső házban. Vett egy fazakat, vizet töltött belé, meggyújtotta a tüzet.

– Ez, úgy látszik, főzni akar – mondja anyám. – Na, csak főzzön, csak ne jönnének sokan ide, mert megesz a félelem nyavalyája.

Apám jött haza a piacról, mert mindig ott kullogott, figyelt, hozta a híreket. Megemeli a kalapját, s köszönés helyett elkiáltja magát: „Hol van Mari? “. Megnézte csúfult a két katonát. Anyám intett, hogy hallgasson, mert bent van az első házban, onnan ki ne bújjon, hogy csúffá tegyék. Már csak egy-két nap, s muszáj, hogy elkotródjanak a németek.

Az öreg katona főzött, egy-egy szót mondott a fiatalnak, aki egy szék szélén üldögélt, mintha félne, hogy ha ráül egészen, hanyatt esik.

„Olyan szép ez a katona, mint egy szép alvóbaba” – gondoltam. „A szeme mintha be lenne hunyva, mind a földet nézi, s csak bólogat.” Nekem szabad járkálni, jönni-menni, mert én még kicsi leány vagyok, tizennégy éves, de reám nézve csak nyolc vagy kilenc esztendősnak gondolnak. Ki se megyek, már arra sem vagyok kíváncsi, hogy temetnek. Most itt vannak letelepedve a falunkban, behallatszik a házba, hogy ássák a gödröket, mert az ajtó nyitva van. Bepakolják egy lepedőbe, beteszik egy hatvan centi mély sánc-formába. Tegnap az egyik még egy kereszt-forma fát is tett a sírdombra, ott állingált egy keveset, aztán kihúzta, jó messze elhajította. Én azt is megnéztem, valami idegen betűk voltak rajta. Most valami nagy beszéd hallatszik a ház mögött. Kimegyek, hát a kántor bácsi beszélgetne a németekkel. Kézze-lábbal mutatja, hogy menjenek fel a két temető közé, ott ássák a sírokat, ne ide, a házakhoz közel. Most ássák, ahol érik, szegények, megszűnt a kórház az Ungvári Márton lakásán. A bonchidai grófi kastélyban német kórház volt, ott van a temetőjük is.

– Kántor úr! – mondja apám. – Én úgy hallottam, felaknázták a bonchidai kastélyt, a levegőbe röpitették, csak a falak maradtak. Ez ma történt. Ezek még a hidakat is mind porig tették maguk után, hát porig tesznek az éjjel bennünket is.

Amíg beszélgettek, elindult a kétöszvéres szekér kifelé a katolikus és a református temető közé. A szekér derekában fehér lepedős halottak voltak. Jön két német tiszt beszélgetve, egyenesen be az első házba, mi utánuk. Intenek, hogy menjünk ki. Ki kellett jöjjön Mari is.

Az idős barna katona megszólalt: – Né, kicsi kisasszony, drága, nem kell félni tőlünk, ember van én, én tudom magyar, én sváb lenni.

Beszédbe elegyedtünk. Apám is kérdezősködött, de kétszer-háromszor el kellett mondja, hogy megértse. A fiatal katona még mindig a szék szélén ült, a nagy kék szemével tetőtől talpig megnézte Marit, s még jobban lesütötte a fejét, meg-megtörölte a szemét.

– Hát ennek meg mi baja? – kérdezte Mari.

– Ez egy nagyon elkényeztetett úrfi, lehet tizenhat esztendősnél.

– Hát akkor mért hagyták a szülei, hogy eljöjjön? Esses [SS-es], halálfejes, le van pecsételve. Mért jött el önként tizenhat éves fejjel? Az nem volt muszáj, én úgy tudom.

– Oh, kisasszony, egy se jött szívesen fiatalon a halálba, muszál, önkéntes, muszál önkéntes esses. Csak sír, nem eszik, ez meghal bánatában, nem kell megölnék. Sok fiatal német katona van, muszál önkéntes, muszál esses.

– Hát, itt is kiadták parancsba – mondja apám –, hogy tizenhat esztendőstől ötvenig jelentkezzenek Szamosújvárt a szolgabírósnágnál, háromnapos élelemmel s egy pokrócfélével. Ott üldögéltek az állomáshoz közel, az Eprekertben, várták a további parancsot. A Szamosújvárhoz közelebbi falvakból már vittek el tizenhat esztendősnél fiúkat, azon reggel vagonírozták be, de ezekre nem került sor. De miért? Felbombázták a szamosújvári állomást, egy vonat tele lőszerrel. Egyik vagon a másiktól gyúlt meg, azt mondják, nem lehet ráismerni az állomásra. Aztán nem volt mivel elvigyék, háliszennek, visszajöttek.

Az első házban a két német tiszt úgy beszél, kihallik a külső házba.

– Hát ezek mit kiabálnak? – kérdi apám az idősebb barna katonától.

– Hát ez nem az én dolgom. Az övé. Én szakács lenni, azt értek, de rossz helyzet. Látja, egy hete itt vagyunk, megcsinálom a jó enivalót, ottmarad, kell tovább jöjjünk, de azonnal, egyik percről a másikra, nem maradhatunk. Ha parancsot kapunk, menni kell.

Most kérleli Mari, segítsen hígpalacsintát sütni. Mari a palacsintatésztát leszűri a laskaszűrőn, mert csomós.

A katona legyint, hogy jó, csak tudnának nyugton enni belőle: – Nincs nekem már türelem semmi.

Most két tepsin sütik, egy-kettőre megvan az ebéd. Most még két német tiszt jött, azok is berontottak az első házba. A szakács már előbb fehér abroszt terített az első házban az asztalra. Tett négy tányért is. Most be akarta vinni a levest, hát, az asztalon egy nagy térkép foglalta el a helyet. Félrenyomták a tányérokat is, most négyen vitatkoztak. A szakács idegesen kifutott a külső házba, megfogta a fiatal katona kezét, és kicibálta az udvarra. Az úgy sírt, mint egy kisgyermek, alig tudta kicibálni.

– Nem kell mindent halljon! – mondta reszketős hangon a szakács.

Újból zúgnak a repülőgépek, bent a négy tiszt úgy vitatkozik, még az asztalt is verik. Most benn sem ülök szívesen, csak jövök-megyek. A Nagytúcán hallik, hogy zúgnak a hernyótalpú tankok. Ágyút visznek. Lovas szekerek jönnek-mennek megrakodva.

Jön Kati néném Kali névvel, a szomszédasszonyával, de erősen sietnek fel a réten. Sietnek befelé: – Szent Isten, még tiszték is vannak itt? Há' bé vannak kerítve! – s Kali néni nagy idegesen csinált a térképre egy nagy karikát, s a mutatójával mutatott: – Pu, pu, pu, pu, ruszki itt körbe, pu, pu. – Megfogta a német tiszt ruháját: – Te, te nyámcki német, közbül nincs út ki, te, te hallgass rám, fuss!

Újból csinált egy kört az ujjá begyével: – Sok ruszki!

Most a német tiszt kezét nyomta a kör közepébe: – Nyánc német, véged! Jaj, pu, pu, ruszki! – Kipirosodott, úgy magyarázott Kali néni.

De nem kellett a németnek a sok magyarázás, két-három perc se telt belé, máris indultak. A szakács idegesen csomagolt, kifutott a fiatal katonához, kezébe akart nyomni egy hígpalacsintát, újból valami „ánc-vájt” mondott neki. A fiatal csak rázta a fejét, hogy nem kell, s még mindig egy helyben állingált.

– Menni kell! – ordítja a szakács. – Mit csináljak én evvel?

A négy tiszt elől meg vitatkozva, a szakács kicipelte a csomagokat az udvarra, újból valami „ájnc-vált” mondott, s nézett a fiatal essesre, aki meg sem mozdult, mintha oda lett volna szegezve. A szakács odament, valamit mondott neki kacagva, egy kisebb csomagot a kezébe nyomott, intett, hogy menjen. Még vissza is intett nekünk, de a fiatal katona csak ment, csak ment, még ő se tudta, hogy hová, mint egy megbutult gyermek, összeroskadt lélek. Odament, ahová a többiek. Egy tizenhat esztendősnél muszál-önkéntes esses, halálfejes katona. Én nem értettem, mi az, hogy ellenség, én csak azt láttam, hogy egy gyermek-katona, s ez úgy fájt nekem. „Nem is baj, hogy meghalt Pistánk” – gondoltam. A repülőök újból zúgtak, s én sírva eddegéltem az ottmaradt palacsintát.

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

Žurek, borcs, cibere és társaik

Üdítő savanykás levesek nem csak nyárra

Az idén Varsóban töltöttük a tavaszi szünetet, ahol Anna Woźniak lengyel néprajzos kolléganőm családjánál hagyományos húsvétvasárnapi ebédet ehettünk végig. A fogások szinte mindegyike magyar konyhában is készülhetett volna, kivéve a „žurek” nevű levest, amelyet kifejezetten lengyel specialitásnak tartottak házigazdáink. A „žurek” neve a „žur” szóból ered, amely savanyított korpalevet jelent. Rokon értelmű megnevezése a „koasz”, amely az oroszok erjesztett barna kenyérből készülő kedvelt nyári italának neve is.

A magyar étkezési kultúra egyik jellegzetessége a mindennapos levesfogyasztás, amely azonban a táplálkozástudományok szerint csak a XVII. század végétől terjedt el, először a főúri, polgári konyhákban, főként német hatásra. Paraszti levesekről ilyen korai időszakból nincsen adat, csupán annyi ismert, hogy a délnémet és orosz-ukrán területeken már ekkor a táplálkozás alapjaként szolgáltak a különböző tartalmas levesek. Egész Közép-Európában, így Magyarországon is ismert volt az a vélekedés, miszerint a svábok a levest evők. Még a XX. század első felében is Suppenschwaben [leves-svábok] néven csúfolták őket.

Kisbán Eszter egy XVI. századi német mondókát is idéz ezzel kapcsolatban a *Magyar Néprajz* sorozat *Életmód* kötetének [Akadémiai Kiadó, Budapest 1997.] táplálkozásról szóló fejezetében: *Wenn der Däne verliert die Grütze / Der Franzmann den Wein / Der Schwabe die Suppe / Und der Deutsche das Bier / So sind verloren alle vier (Ha a dán elveszíti a kását / A francia a borát / A sváb a levest / A német a sörét / Ő maga is elvesz).*

Ugyanitt olvasható, hogy Bél Mátyás 1729-ben Pozsonyban egy nyelvkönyvbe emelt ebéd fölötti beszélgetésben a következő párbeszédet fogalmazta meg: „Udvarolhatok-e meleg levestel kegyelmednek?” „Igen szeretem a levest, jóllehet nem vagyok Svob.”

A paraszti konyhában a leves – elsősorban a húsleves – először a lakodalmi étrendben jelent meg, majd az újkor folyamán a táplálkozás alapjává vált. Nagyon sokféle levest ismerünk. A magyar ember gyakorlatilag mindentől készít ilyen ételt: az adott évszak vad és termesztett friss zöldnövényeiből, gyümölcséből, nyers és füstölt húsból, halakból, száraz hüvelyesekből, gabonafélékből, akár maradákokból, egyébként csak takarmányként hasznosított növényi részekből is.

A lengyel žurekhez [ejtsd: zsiurek] hasonló, az erjesztett korpalevest, savanyú levéből készült levesfélék az egész magyar nyelvterületek közkedveltek voltak, de fogyasztásuk elterjedtsége az idők folyamán egyre keletebbre szorult. *Keszőce, kisz, cibere* elnevezésük azonban a kora újkortól kezdve más savanyú levest is jelölhetett. Ezeket elsősorban a bőjti időszakban fogyasztották, ilyenkor folyamatosan volt készen savanyú korpale. (Innen ered a húshagyóked-

di maskarás figura, a „Cibere vajda” elnevezése is.) Közép-Európa északi és keleti peremvidékein, így a lengyeleknél is, ezzel ellentétben egész éven át, csaknem mindennap ettek ilyet, s valamennyi lengyel ismerősöm szerint ma is igen gyakran szerepel az étlapon.

Recept-összeállításunkban ezúttal a žurek mellett bemutatjuk a hasonló levest nagy változatosságban készítő moldvai konyha néhány ételének elkészítési módját is.

*

Žurek

A leves alapját, az erjesztett korpalevet (žur) már napokkal előbb el kell készíteni a következőképpen: 75 gramm teljes kiőrlésű rozslisztet 600 ml forralt és langyosra hűtött vízzel összekeve-

rünk, majd egy sűrűbb szövésű vászondarabbal letakarva szobahőmérsékleten 3-5 napig erjedni hagyjuk – feltétlenül üveg, vagy porcelánedényben. Nagyobb mennyiségben is készíthető, majd leszűrve a hűtőben 1-2 hétig tárolható. Ízesíthetjük egy gerezd összevágott fokhagymával, babérlevéllel is.

A leves többféleképpen is elkészíthető, nagyjából azonos hozzávalókból. Az egyik módszer szerint apróra vágott vegyes leveszöldséget (répa, pasztinák, petrezselyemgyökér, zeller) és hagymát (vagy póréhagymát) sós vízben (vagy alaplében) puhára főzzük, majd szitán áttörjük vagy botmixerrel pépesítjük (más változatoknál a pépesítés elmarad). Újra felforraljuk, kockára vágott krumplit és karikára metélt virslit vagy főzőkolbászt dobunk bele. Másfél liter levesre számítva kb. 2 dl leszűrt korpalevet adunk hozzá. Ízesíthetjük babérlevéllel, majorannával, összeszezűzött fokhagymával, esetleg pár szem borókabogyóval is. A végén literenként egy csapott evőkanál lisztet tejföllel vagy vízzel elkeverünk, és a levest behabarjuk.

Egy másik módszer szerint apróra vágott császárszalonnát kiolvasztunk, zsírján a hagymát, majd a leveszöldséget megpároljuk, felöntjük vízzel vagy alaplével és mikor a zöldség félig megfőtt, hozzáadjuk a krumplit és a kolbászt, majd ugyanúgy behabarjuk. Mindkét változatnál lényeges, hogy tálaláskor személyenként számítva egy-egy félbevágott keménytojást is teszünk a tányérba. Ezt a tartalmas levest az éttermekben gyakran tálalják ropogós cipóban.

*

A moldvai borcsos levesekkel kapcsolatban Nyisztor Tinka és Pákozdi Judit „Csángó galuska” című kitűnő könyvéből (Babér Kiadó, 2009.) tudjuk, hogy a moldvai magyarok a legtöbb levest savanyúan, sok zöldséggel és kerti fűszerrel készítik.

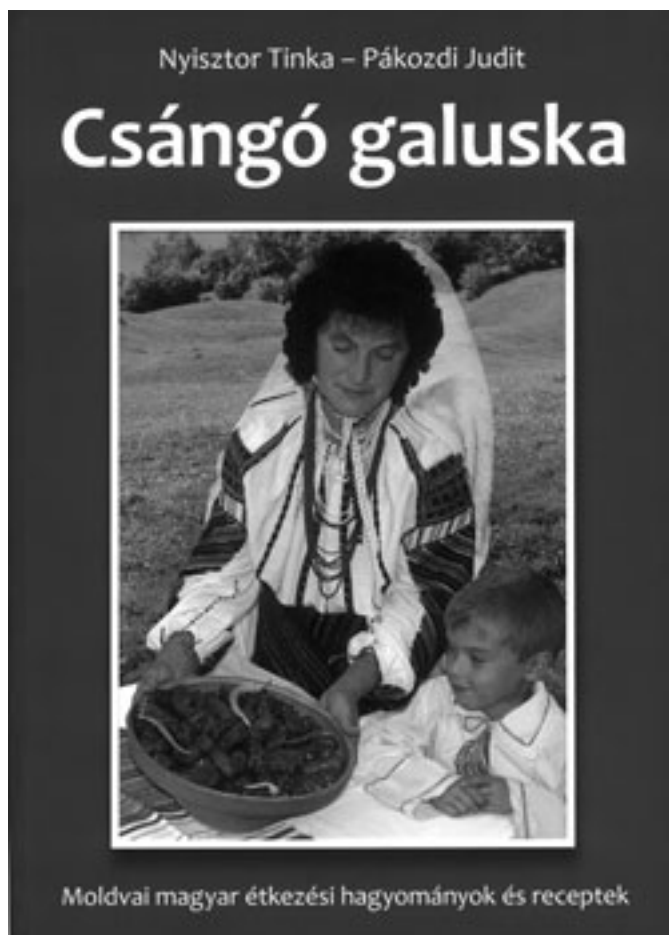
A „sebességet” (ahogy itt mondják) többféle savanyítóval (borcs, savanyító savó, félig érett, vagy éretlen gyümölcsök, ecet, citromsó) is elérhetik, de ezek néhány kivétellel nem helyettesíthetik egymást tetszőlegesen. A lengyel zürhoz hasonló borcs a legrangosabb savanyító, ezzel készítik a vasárnapi, ünnepi húsos leveseket friss, füstölt vagy zsírban lesütött hússal egyaránt.

Lássuk tehát, hogyan készül a borcs, valamint néhány azzal savanyított levesféle! A leírásokat a fent említett könyvből idézzük úgy, hogy nemcsak az ételbe, hanem az ízes moldvai nyelvjárásba is beleköstölhassunk.

*

Borcs, cibere – erjesztett korpalé

„Egy tálba teszen egy fekete kenyeret s egy kicsi drózsdit [élesztőt], összegyúrja egy kicsi összemarok búzakorpával, egy kicsi hideg vízzel, s elhagyja egy nap vagy két nap, ameddig az felfő, megsavanyodik. S akkor aztán teszen belé, ha többet akar önteni, akkor teszen két kiló búzadercét [búzakorpát], ha nem, akkor egy

kilót. S összegyúrja hideg vízzel, ahogy én összegyúrtam az este. S aztán egy edénybe főjön a víz! Mikor az a víz felfőtt, a vízbe tegyen belé meggyágot! Víz, ha több van, akkor két-három ágat, ha a víz kicsibb, akkor kicsibbet, de ha többet teszen, jobb íze van. Főjön meg, s aztán azt a vizet tügye reá arra a búzadercére! S aztán ugye kicsit főjön, aztán megállítsa a fővést! És tegye reá, keverje össze egy keverővel jól, s elhagyja másnapig! Másnap reggel még egyszer felkeveri, s akkor lesz savanyú borcs. Amikor megrégül, én ezt a borcsot megöntöm, leszűröm, még vizszatótöm egyszer, még felkevergetem, megszáll, mindig lesz belőle. Mikor elfogyott, még teszek, amíg a leve meggyengül, hogy többet a leve nem jó.” (Bot Klára, Lábnik, 2007.)

Hogy el is tudjuk készíteni, álljon itt a recept a pontos mennyiségekkel!

Hozzávalók: Az anyakorpához (hustya): 1 szelet jó minőségű (nem malátával színezett) fekete kenyér, 4-5 dkg élesztő, 10-15 dkg búzakorpa.

A borcshoz: a fenti mennyiségű anyakorpa, 1 kg búzakorpa, 3-4 liter víz, 2-3 meggyág, 3-4 ág csombor, 1 csokor kapor.

Ahogy a fenti leírásból is kiderül, az anyakorpát készítik el előbb, majd ezt többször is felöntve mindig frissen készítik a savanyításra használt borcsot. Az anyakorpához a szárított feketekenyeret egy mély tálba morzsoljuk, rászórjuk az élesztőt és annyi hideg vízzel összekeverjük, hogy sűrű, kásaszerű legyen. Letakarva 2-3 napig, langyos helyen erjesztjük.

A borcs készítéséhez egy 6-8 literes edény aljára öntjük a husytját, hozzátesszük a búzakorpát és az ízesítővel előzőleg felforralt vizet langyosra hűtve ráöntjük. A keverék 3-4 órán keresztül erjed és emelkedik, ezért időnként meg kell keverni, hogy ki ne fusson. Később leülepedik, leve kitisztul. Ez a tiszta, szűrt lé a savanykás ízű borcs, ezt használják a leves savanyítására. Hűtőszekrényben ez is legalább egy hétig eltartható, de a moldvaiak szívesebben készítik frissen.

Borcson húsleves

„Összevágunk 3-4 darab csontot húsval, 5 litert víznek megfőni. Abba belevágunk mink csak hagymát, murkot, petrezselymet. Több murkot, két-három petrezselyemgyökeret, hagymát, ha kisebb, négyet. Kell a csontos borcsosnak [ha csak csontból főzik] több hagyma, több zöldség. Megtisztítsa, megtakarítsa a gyökeret, megmossa, megvágja késvel, apránd, vagy megreszeli, ahogy akarja. Miután főni kezd, leszedi a tetjét a csontnak, akkor teszi belé a zöldséget. S megfő jól a csontval a háj is. Aztán miután megfőtt jól, beleteszen a borcsot. Annyit, ahogy szereti savanyún. Még teszen hamarabb kevesebbet, megkóstolja, ha még kell, még teszen. S ha igen savanyút szeret, akkor még teszen. S aztán teszen belé laskát, mikor leveszi. Egy tojást összeverünk, s a búzalisztvel elnyújtjuk, s csinálunk laskát. Miután leveszi a tűzről, ver össze két tojást, egy kicsi tejfelet, ha van, ha nem szereti, akkor csak tojással, s kicsi delikáttal. Ez tíz embernek jó.” (Bot Klára Lábnik, 2007.)

Hozzávalók 8-10 főre: 3-4 húsos disznócsont (télén lehet füstölt is), 1 hagyma, 2-3 sárgarépa, 2-3 petrezselyemgyökér, 1-2 liter borcs, 25 dkg levesbe való metélttészta (gyufatészta-szerű).

A húsos csontokat másfél-két liter sós vízben feltesszük főni, az elején hagyjuk jól forni és a habját leszedjük. Mikor a hús majdnem jó, a hagymát és a leveszöldségeket apróra vágjuk, s a levesbe dobjuk. Mikor minden megpuhult, hozzáadunk annyi borcsot, hogy ízlésünknek megfelelően legyen savanyú. Ezután belefőzzük a tészta. Tipp: ha a hús öreg, rágós, egyből borcsos vízben tegyük fel főni, mert így hamarabb megpuhul. Újabb szokás, hogy két tojássárgát tejföllel elkevernek, s ezzel habarják be e kész levest. (Vigyázat, ezt a behabart levest már nem szabad tovább forralni, mert megtúrósodik a tojássárgája!) Ugyanígy tyúkot is lehet főzni, amelynek levesébe nyáron apróra vágott zöldfűszerek (petrezselyem, kapor, lestyán) is kerülhetnek.

Borcson tojásrántotta, rongyos borcs, szűz borcs

Ez egy szabályos tojásrántotta savanyúlevesben. Egy nagy, apróra vágott hagymát 2-3 evőkanál olajon vagy 1-2 evőkanál zsíron megdinsztelünk, egy-egy sárgarépát és petrezselyemgyökeret apróra vágva vagy reszelve hozzáadunk, belekeverünk fél evőkanálnyi sűrített paradicsomot, kicsit összepároljuk, majd jó fél liter vízzel felengedjük és megsózzuk. Apróra vágott lestyánt szórunk bele és belefőzzük egészben hagyott csombort is. A zöldség gyorsan megfő, ekkor feleresztjük borccsal. Serpenyőben a szokásos módon rántottát készítünk – nyáron újhagymával, petrezselyemzölddel, kaporral –, majd villával kockákra szaggatva a levesbe dobjuk. Néhány perc főzés után találjuk.

TÁNCBAZÁR 2015

Várkert Bazár Öntőház udvar

július 23. csütörtök 20.30

Szerelmerkert – Duna Művészegyüttes

július 24. péntek 20.30

TálaMantra – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

július 25. szombat 20.30

Tapas de Flamenco – FlamenCorazonArte

július 26. vasárnap 20.30

conTangos – Budai László – Tangó Táncszínház

július 27. hétfő 20.30

FlamenColores – FlamenCorazonArte

július 28. kedd 20.30

Tavaszi szél – Duna Művészegyüttes

július 29. szerda 20.30

Oblivion – Félédes feledés... – Momentango Tango Company

július 30. csütörtök 20.30

Prozódia – Feledi János – Feledi Project – Trio à la Kodály

július 31. péntek 20.30

Kalotaszeg – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

augusztus 1. szombat 20.30

Mur mur de la Méditerranée / Bolero – Budapest Táncszínház

augusztus 2. vasárnap 20.30

Szatmár – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

www.nemzetitanctancszinhaz.hu

Borcson pityókaleves

Ennek a levesnek csak az „adatközlői” változatát írom le, amely az eddigiek alapján könnyedén elkészíthető.

„Mevagdalják a pityókát, odateszik főzni. Árgyélt [zöldpaprika] vágni belé aprón, murkot, padlazzikát [paradicsom], hajmát megvagdálni, s olajban esszesütni! Miután elsül, eloszódik, rá kel tőteni a pityókára. Tesznek belé leostyánt és petrezselymet, apróra megvagdálva, s az utaján a borcsot. Még egy lobbantás és készen van. A sőt nem mondtuk, de tudós, hogy kell belé.” (Zsigmond Regina, Lujzikalagor, 2009.)

Rövid gasztronómiai túránkat hadd fejezzem be saját tapasztalattal! Ugyan hoztam magammal palackozott erjesztett korpalelt Lengyelországból, azonban most, hogy szerettem volna kipróbálni az ilyen módon savanyított levesek valamelyik változatát, úgy döntöttem, hogy az idén valami mesésre sikerült, első kovásos uborkám levét fogom felhasználni a levesfőzéshez, amely néhány hete már ott várt egy üvegben, a hűtőszekrényben. Azt azért el kell mondanom, hogy a kovásos uborka készítésének is megvannak a fortélyai. Én például mindig pirított rozkenyeret használok erjesztőként. A bevagdosott uborkával, kicsit szárazabb kaporral és jó sok fokhagymával (s ha van, friss csomborral, esetleg tárkonyal) megakott üvegbe literenként egy evőkanál sóval felforralt, majd langyosra hűtött vizet öntök, tetejére helyezem a kis szelet pirított, egy tányérral lefedem és meleg, de árnyékos helyen hagyom 4-5 napig érlelődni. Ha már jól beindult (úgy a harmadik-negyedik napon), akkor leveszem a megduzzadt kenyeret, pótolom a sós vizet, és úgy érlelem tovább. A kész uborkát visszatehetjük a leszűrt saját levébe is, de én új sós vizet szoktam készíteni, s ebben teszem el a hűtőszekrénybe, ahol nagyon sokáig eláll(na), ha nem falná fel pár nap alatt a család, mert annyira finom. Na, szóval a kovásos uborkám levével egy tárkonyos csirkemellkockából vegyes leveszöldségekkel, zöldborsóval készített ragulevest ízesítettem meg (3 liter leveshez jó fél liter uborkalé kellett), majd tejföllel és kevés liszttel habartam be. Mit mondjak, ez sem tartott sokáig...

Juhász Katalin

Halmos Béla vándordíj

2015-ben Lipták Dániel nyerte el a rangos kitüntetést

Immáron negyedik éve május 9-én tartjuk a Táncház ünnepét. A sokszínű, egész napos eseménysorozat betetőzése, megkoronázása idén, 2015-ben a Zeneakadémia nagyertermében az akadémisták által előadott székes népzenei est volt, amely díjátadással kezdődött. Első alkalommal került átadásra a „Halmos Béla vándordíj”, amely Béla hegedűjének egy éves használatát jelenti. A szerencsés nyertes egy év múlva, ugyanezen a napon a Hagyományok Háza – a díj kibocsátója – színpadán egy egész estét betöltő koncert után fogja továbbadni a hangszert a következő, arra érdemes muzikusnak.

A vándordíj első nyertese Lipták Dániel. Az átadáskor nem méltattam Dani életútját kellő részletességgel, ezért ezt most teszem

meg, kikerdezőtől, eddigi munkásságáról.

*

1980. szeptember 22-én születtem Szegeden, de Gyulán nőttem fel. Klasszikus hegedűtanulmányaim mellett 1993-ban kezdtem magánúton népzenei tanulni.

1999-től a Szegedi Tudományegyetemen végeztem az angol és német szakot. 2000-ben itt alapítottam a Rozsdamaró zenekart. 2004-ben elkészítettük első lemezünk, 2005-ben pedig zenekarként elnyertük a Népművészet Ifjú Mestere címet.

2002-től a Békés Banda tagjaként is muzsikálok mesterem, Barbócz Sándor mellett. A zenekar tevékenységében fontos helyet foglalnak el a magyarországi román zenei hagyományok. 2001 és 2005 közötti kutatásaim, gyűjtéseim eredménye a „Vonós tánczene az eleki románoknál” című dolgozat, amely román fordításban meg is jelent („Muzică instrumentală cordofonă de joc la românii din Aletea”. Izvorul, 2005. 14–31.).

2005-től a Mentés Másként Trióban is muzsikálok, azóta játszom, kutatom és gyűjtöm a moldvai csángók hegedűs zenéjét. 2007-től 2014-ig a Bácsi Gyurka és Barátai zenekarral is játszottam moldvai muzsikát. 2009-ben és 2010-ben Kárpátalján gyűjtöttem ruszin (hucul) hangszeres zenét, gyűjtéseimről és a ruszin hagyományokról előadásokat is tartottam Szegeden.

2005 óta tanítok népzenei a szegedi Mester Tanoda művészeti iskolában, amely 2007 óta a Dugonics András Piarista Gimnázium művészetoktatási intézményeként működik. A tanítással párhuzamosan 2008 és 2011 között

Halmos Béla emlékérem

A két éve elhunyt legendás népzeneész és kutató, Halmos Béla nevével fémjelzett vándordíj mellett a Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület emlékérmét is készíttetett Kiss B. György emléksztővel és ítélte oda idén először a táncházak szervezésében kiemelkedő munkát végzett személyiségnek. 2015-ben a Halmos Béla emlékérmét **Ötvös Györgyi** népművelő vehette át, akinek szívből gratulálunk.

elvégeztem a Nyíregyházi Főiskola ének-zene alapszakát. Jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatója vagyok népi vonós szakon.

2011-ben másodszor, egyéni hegedűsként is elnyertem a Népművészet Ifjú Mestere címet. Az ehhez készített dolgozatom – „Egy moldvai csángó hegedűs dallamkincse” – a Folkrádió honlapján olvasható (www.folkradio.hulfolk-szemle/liptak_moldvaihegedus), illetve rövidítve a folkMAGazin 2014/1–3. számaiban.

*

Igaz, nagyon keveset találkozunk a Szeged és Budapest közötti távolság miatt, de a „Népművészet Ifjú Mestere” cím versenyén jelen lehettem. Az ott hallott bogyzslói zene magas szintű, mesteri muzsikálás volt, ami nekem életre szóló élményt jelentett, nem fogom soha elfelejteni. Köszönöm!

Szívből kívánom, hogy erőben, egészséggel, töretlen hittel és munkakedvvel, valamint sok-sok eredménnyel folytassa ezt a nagyon színes és munkás életet, amely sok alázatot és áldozatot kíván. Az áldozat azonban mindig áldássá válik. Ebben segítsék őt az égiek és Béla hegedűje!

Sok szeretettel:

Virágvölgyi Márta

A folklór csapdjában?

Meglepő, provokatív címmel jelent meg nemrég egy tanulmánykötet – Drago Kunej, Ursa Sivic (Eds.) *Trapped in Folklore? Studies in Music and Dance Tradition and Their Contemporary Transformations [A folklór csapdjában? Tanulmányok a zene- és tánc hagyományokról és ezek mai átalakulásáról]* – a berlini LIT Verlag-nál, a Musikethnologie sorozat 7. darabjaként, amelyben a népzene- és néptánchagyományok megőrzési formáiról, átalakulásáról szóló tanulmányok kaptak helyet.

A szerkesztők általános bevezető esszéje mellett a kötetben öt ország kutatóinak tíz esettanulmánya olvasható, köztük Szabó Zoltán és jómagam írása magyarországi dudahagyományok felfedezéséről, kutatásáról, a zenei képzés rendszeréről és a hangszerkészítéséről.

A kötet címében megfogalmazott kérdés számomra lehetőséget nyithat a gondolkodásra és kü-

lönböző válaszokat eredményezhet. Ez a tematikus kiadvány tulajdonképpen azt a problematikát járja körül, hogy a kiválasztott zenei jelenségek a hagyomány, a folklór és a folklorizmus egyfajta megkövült formái-e, és mint ilyenek, egy múzeum-szerű kép csapdjában léteznek-e, elszigetelődve a kortárs kulturális élettől, vagy a modern társadalomba beágyazódott aktív eseményekként, változásokként és korrekciókként látjuk-e ezeket.

A kötet célja, hogy bemutassa a folklór nyitott és sokszínű felfogását, és hogy kapcsolatot teremtsen (múltbéli és jelenkori) folklór-jelenségek, a kutatók és szakterületeik között.

Érdekes, hogy a könyv címlapján egy magyar fotó szerepel, amelyen az 1982-ben szervezett dudaiskola résztvevői láthatók, mögöttük a táblán „Éljenek a magyar dudások! Kaposvár, 1982” felirattal. (*Juhász Katalin*)

KAKUK TIMIKA: RÖGZÍTVE 3.

- Fáj a lábad, mama?
- Hmm?
- Fáj a lábad?
- Ez a fájós e, emmeg megdagad, úgy megdagad, de reggelre meg lelohad. De most már nagyon soká járnak. Hun vannak, hogy nem bírják-e a teheneket? Miért nem szólt Sanyinak is?
- Nem hívtak.
- Hmm?
- Nem hívtak minket.
- Mi?
- Nem hívtak minket, mama.
- Csapos a fű, meg félsz, hogy nem esik, de azóta mégsem esik.
- Majd jönnek már.
- Majd csak beterelek őket, és nem jönnek értük. Jaj, Istenem, de sok baj van mindennel. Most végere jól sikerült volna, meglett kilenc. Osz meglettek szépen, erre nem jönnek értük.
- Majd el lesz.
- Hmm?
- Majd el lesz adva.
- Majd, majd. De ne haraguggyá, most is e, bement apád a bankba pénzért, és már vonták is le az 550 Ft-ot. Azt nem merem kérdezni, hogy ne kérdezzesek. Nem azért, hogy az enyém ott van, de hát annyit levonnak?
- Le, mama.
- Én nem tenném oda a pénzt. De te tedd le, mert jövőre lehet, hogy nem veszel egy szoknyát se. Tedd el, jó helyre. Énnekem a kanavella készletben van.
- Tudom, mama.
- Olyan helyre kell bezárni. Még ha poros a teteje, akkor se kell megtűrölgetni.

*

Ezt nem tudom végighallgatni. Egy hatperces beszélgetés, hogy hova tegyem a pénzt, mire ne költsek feleslegesen, miért vigyek tojást. Mama mindezt olyan nyugodt szeretettel magyarázza, hogy a befektetési tanácsadók elvörösödnének őt hallgatva. Ő nagyon szegény volt, ezért bánt jól aztán a pénzzel.

Nem tudom ezt a nagy szeretetet most elviselni, azt hogy a saját hangomat is hallanom kell, még rosszabbá teszi az egészet. Miért nem voltam hajlandó hangosabban beszélni? Szegény mama folyton visszakérdezett. Annyira figyelmetlen vagyok.

Egy végtelenül kicsi világban élt, egy akkorában, ami gyalog is bejárható. Egy praktikus, kiszámítható és elégedett világ volt az övé. Mama szerette azt, ahol élt, neki volt még otthona.

Soha se szeretett viszont utazni. Egyszer öt héten ke-

resztül Budapesten volt kórházban, ekkor volt a legtöb-
bet távol Vizslástól, ezt a történetet már tízévesen kívül-
ről tudtuk.

Ez a szűk kis világ préselődött neki egyre kisebbé, ebben a beszélgetésben már csak akkora volt, mint a krumpli-
val beültetett kert. Először akkor vált szorongatóan szűk-
ké, amikor elveszítette papát, aki a világ dolgairól sok-
szor tudott neki magyarázatot adni. Mama tájékozatlan-
ságából eredő bizonytalanságát papa bölcsen tudta hely-
rehozni. Ez megszűnt, és mamának a világ ijesztőbb lett. Aztán nem sokkal később a lábán lett egy fekély, ami miatt nehezebben tudott mozogni. És a végén már nagyon rossz-
szul hallott, ha többen beszélgettünk a kerti asztalnál szinte semmit se értetett belőle, csak ha kiabáltunk. A legvé-
gén mama világa már csak a teste volt, egy parányi mun-
kában elfáradt test, ami a föld alá kívánczik.

Amikor mamát eltemettük nem értettem minek a ko-
porsó, miért nem érheti testét rögtön a föld. Most már biz-
tos egybeolvadt a földdel, újra nagyobb neki a világ, bár
nem tudom, mekkora lehet pontosan a területe, de biztos
nagyobb, mint amekkora a halálakor volt.

Mama értette az életet, bár ő is félt a halált. Talán köny-
nyebben viselte az egészet, mert közelebről látta és ismerős volt neki. Lefekvés előtt még ezt meghallgatom, ha
már úgyis ez a téma. Jó kis téma. Ha itt lenne Gáborka,
eszembe se jutna ez. Félek ilyesmiket még titokban is hall-
gatni a gyerek mellett.

*

Beteg volt, de hogy mi baja volt azt nem tudni. Azt tudom, hogy
aznap sokat lement a rocskára, fel, le, mikor öt órakor meghalt.
Oszt mondta neki anyu, ő meg influenzás volt, feküdt elől, mi
meg a konyhán voltunk, én meg nagypapa, meg apu, ott ahol a
teknő szokott Erzsinnél lenni disznóvágáskor, ott volt a dikó, a
masina meg ott, ahol most van masinája Erzsinek, csak nem
olyan, Luna masina. Felkelt, lement, megint fel, megint le. Jaj, te
Feri, te Feri, de rossz beteg vagy, hát mit csinál az a lány veled,
megszakad. Öt óra körül aszongya, hogy hozzá már egy fél liter
bort, meginnám. Megkerestem az üveget, ott van a pénz, aszon-
gya anyu, nagypapa vállára ráhajtotta a fejét, ennyi volt az egész.
Igazat mondtam, megjött a busz.

*

Ez egy olyan mondás, amit szerintem csak mama hasz-
nált.

*

Anyu azt mondta másnap, na, én már nem is főzök, minek. Ne-
gyednapra vagy ötödnap vagy hogy, elkezdte a rívást. Aszon-
ta neki mama, mert ott hált velünk: Aranyos kisfiam hát mi-

ért rísz? Miért riok, majd meghalok éhen, asszongya. Aszonta anyu, hogy már nem főz többet. Oszt mint ennél kisfiam? Csikos levest. Mindjárt lehozott neki, nem tudom ő-e, nagypapa-e kolbászt, feltette megfőzte levesnek, gyúrt bele csíkot, jóllakott szegény Feri, nem bánta ő szegény, hogy meghalt. Hiába is bántuk.

Hát, meg anyósomat meg így fogtam e. Ott volt a kezembe az ajaka, fiatal asszony voltam. Mindig azt mondta ide ne hívjak senkit ha meghalok. Mert, hát ugye, parasztszoknyában én még életemben se láttam, apád 7 éves volt. 26-27 voltam mint te. Aszonta, Cilka, na gyere, felültem, te meg térdeljél a hátához. Mit beszélsz az nekem? Emil, mit csináljak? Semmi anyám, menj szépen, tedd a tenyeredbe az ajakát. Azért rossz volt, na. Úgy fogtam oszt még a kontyát meg nem csinálta, fel nem öltöztette. Bözsi meg be se tudott jönni, az udvaron hányt. Én már annyi sok mindent megéltem.

Tisztára úgy jártak a nagypapaék, még tíz órákor mentek Bözsiék haza nálunkról, mert oda fent voltak kísérték a mamát haza, náluk volt odalá. Na, visszafelé meg begyöttek, erre még egy ház se volt, oszt akkor így mentek le, haza. Ez tíz óra volt, olyan pontos, mint a sicc, a tíz óra. Aztán egyszer csak halljuk, hogy Imre bátya zörgeti az ablakot: Öcse. Mi van? aszondja. Ez Imre az Cila, mi baj van. Gyere felfelé vagy a mentőt hívni vagy az orvost, mert anyám nagyon beteg. Ő ment fel, én a Pipísbe. De hideg volt, melegkendőbe kellett menni. Bözsi meg még le se volt vetkezve, tán félig csak. Asszongya: Ne kiabáljál nagyon, ne zörögjél, mert még a lány nem is alszik. Nem lehetett sok, 2-3 éves. Na, fiam, jövünk felfelé ketten, felérünk ide a kanyarba, látom, hogy az öreg megy lefelé, kiabál nagypádnak. Emil! Mi van?-Hova mész? Telefonálni. Nem volt, akkor mindenhol telefon. Úgyis volt. De Bözsi meg azt értette, hogy már meg is van halva. Összeesett itt a paskomba.

Most kiabáljak nagypádnak, hogy jöjjön, húzzuk fel, éccaka közepén ordibáljak. Nagy nehezen oszt felállítottam, gyere már Bözsi, gyere már, az Isten áldjon meg, fel se jutunk.

Utoljára elkiáltta magát valakit: Emil, gyere vissza, meghalt anyám. Imre kiabált. Na, akkor azt Bözsi, begyött a konyhába, meglátta, többet be se tudták hozni. Négy óráig ott hányt.

*

Én mamát nem tudtam felöltöztetni, se az állát fogni, de még csak a nyitott koporsóra ránézni se. 27 éves voltam, amikor meghalt, ennek már tíz éve. Az egyik utolsó felvételünk ez, nagyon nehezen hallható, úgy suttogja mama, olyan óvatosan, mintha a halott lenne a másik szobában.

Én nem vagyok már ilyen természetes lény, nem tudok jól gyászolni, elfogadni a veszteséget. Talán még papa halálát sikerült, mert akkor ott volt mama és volt min-

tám. De, pont mama temetése után nyolc nappal, meghalt mind a négy meg nem született gyermekem.

Ez már sok volt, még ilyen idő távlatából is sok.

Én se tudtam mit csinálni, csak hánytam. A temetéskor még nem, a hír bejelentésekor se, akkor még a mamát sem tudtam felfogni.

De másnap délben, mikor a galériából kimentem enni-valót venni, már nem jutottam el a boltig. A galériavezető hazavitt kocsi-val, lefeküdtem, kilépett az ajtón és remegni kezdtem a félelemtől, hogy egyedül vagyok. Olyan köz-helyesnek éreztem a remegést, de aztán szó szerint egyedi színezetet kapott az egész bajom. Annyira hidegnek éreztem mindent, hogy szürkés-kék színben kezdtem el látni a tárgyakat. Pedig a szobám narancs volt. Közben azt éreztem, hogy bár nyitva van a szemem, látom a fagyott kék-be öltözött ágyat és szőnyeget, de valamit mégsem látok, nem érzek. Biztos az idegrendszerem befolyásolta a hő-érzetem és a látásom, erősebb volt, mint bármilyen drog. Sokáig próbáltam ezt lefesteni, de ezt az ismeretlen kéket nem tudtam visszaadni.

Aztán egyszer festettem egy kék pókot, még várandós voltam. Nem akartam semmit belefesteni, egy séta után egyszerű giccses képet akartam eladásra, tengerpart, zöld-növényzet, amikor az egyik zugba odakerült ez kék pók. Ránéztem és megijedtem. Aztán elkapott a hányinger, tudtam, hogy ez nem a szokásos első trimeszteri, az csak émelygés. De ez szúrta, és szorította, a gyomromat spárgá-val húzták egyre kisebbre. Érdekes, hogy pont a terhesség alatt sikerült.

Előtte Juttának elmeséltem, hogy elveszítettem ezt a négy szép gyermeket, ő nagyon szerette volna, ha ezt sikerül megfestenem, de Bécsben nem ment, pedig két éven keresztül többször is próbálkoztam, hol az ő unszolására, hol magam miatt. Ez volt az egyetlen dolog, ami bécsi életem során kimaradt, ezt leszámítva fantasztikus képek születtek. Meg is nézem újra az ő képeit, jó így elaludni, ha nagyon beleélem magam, érzem a nyakának apró ráncait a kezemen. Ha holnap elég bátor leszek, felhívom őt is Gáborka után.

*

Küldött el a tanárnő, el a boltba élesztőért, mert sütni akart az anyukája kalácsot. És nem akartam menni, mert messze volt. Meffogta a fülem, és felhasadt. Mindig egyet küldött, vagy engem vagy Györgyit, mert rokonok voltunk, unokatestvérek. Györgyiéknél laktak albérletben, akkor oszt visszamentek az iskolai házba, ahol most a dohánybolt van.

*

Nem ezt kellene hallgatnom. Lehet, hogy valamit tennem kellene magammal. Változtatni. Utálom, hogy semmihez nincs kitérőm. Se a futáshoz, se Gáborkához. Ehhez sincs, már most unom, pedig a fele már megvan. Néha el se tudom képzelni, hogyan tudok valamin dolgozni. Igaz, régen csináltam olyan munkát, amihez nagy energiák kelletnének. De most ebben a pillanatban azt érzem, hogy csoda az is, hogy járok egyáltalán dolgozni.

Miről is szól ez a felvétel? Ja, igen, a mama füle. Még én is láttam a forradást. Én is rángattam már meg egyszer vagy kétszer Gáborka fülét, de az nem szakadt fel. Csak a cimpáját húztam lefelé, ahhoz nagy kegyetlenség kell, hogy egy gyerek fülét szándékosan kettétépjük, mint egy papírdarabot. Szerintem én nem vagyok kegyetlen Gáborkával, csak olykor nincs hozzá már türelmem, erőm, a pókhálói pedig rettenetesekek.

Na de hallgassunk inkább egy kis háborút.

*

Megcsípte az eres lábaimat. Na.

Kimentünk a bunkerba, apu meg nem gyött be, vagy ki. Se nagyapa, egy katonatiszt meg mindig feljárt hozzájuk beszélgetni, szaloncukrot hozott, kockacukrot hozott, mi meg adtunk neki mákos csíkot, oszt hozott rá cukrot, oszt megtörtük a kockacukrot úgy ettük. Aztán meg agyonlőtték. A templomból. Felült, a kocsmadvaron alul volt a lova bekötve, felült a tetejire, a lóhátra, hogy megy le Terenyére majd, 46 nyelven beszélt, vagy 36? Nem tudom pontosan. Oszt akkor a templomból lelőtték a toronyból. Így gyött az egyik ember mindjárt felszaladt, hogy Kaputt! Kaputt! Mondta a nevit is, de magyarul is beszélt, jó ember volt, na. Ilyenek voltak, fiam.

*

Ez egy jó történet. Szeretem. Meghallgatom még egyszer.

*

...a bunkerba, apu meg nem gyött be, vagy ki. Se nagyapa, egy katonatiszt meg mindig feljárt hozzájuk beszélgetni, szaloncukrot hozott, kockacukrot hozott, mi meg adtunk neki mákos csíkot, oszt hozott rá cukrot, oszt megtörtük a kockacukrot úgy ettük. Aztán meg agyonlőtték. A templomból. Felült, a kocsmadvaron alul volt a lova bekötve, felült a tetejire, a lóhátra, hogy megy le Terenyére majd, 46 nyelven beszélt, vagy 36? Nem tudom pontosan.

*

Ez a kedvenc részem. Mama nem tudja pontosan, hogy 46 vagy 36 nyelvet beszélt a katonatiszt. Ilyenkor úgy átölelém őt, ezért a szívszorító pontatlanságért. Mama csak magyarul tudott, azt is elég egyedi dialektusban beszélt. Szerintem a szlovákon kívül más idegen nyelvet nem is hallott békeidőben. Amikor igazán kapcsolatba került nem magyarul beszélőkkel, az csak a második világháború alatt történt, de akkor még gyerek volt. Engem sose halott se angolul, se franciául beszélni, de nagyon büszke volt rám.

Nagyon sokáig nem szerettem, talán pont mama miatt, én se más nyelven megszólalni mint a magyar. Az egyetem alatt is erdélyi művészeti ösztöndíjra jelentkeztem. A diploma után csak néha-néha kellett angolul beszélnem munkaügyben, a franciát szinte el is felejtettem. De aztán jött Jutta, miatta, ha nem is 46 nyelven, de olykor 3 nyelven is kellett beszélnem. Ő magyarul annyit tudott mondani, hogy köszönöm és szép álmokat.

Gáborka apja se tud magyarul, de hála neki most már a spanyollal is egészen jól boldogulok. Szóval, ha összegez-

nem kellene, hogy melyik nyelvet és miért tanultam meg, akkor az angol és francia a gimnáziumnak köszönhető. Az angolt nagyon ritkán használom. A franciául eleinte Juttával is beszéltem, de aztán igyekeztem németül. Ha ma felhívtam volna, na, igen, biztos rossz lett volna szórend. Az elmúlt hónapokban nem beszélünk.

Gáborka apukájával kezdetben angolul beszélünk, ha Jutta is ott volt, akkor németül. Ma már spanyolul szoktunk, kivétel, ha valamit nagyon fontosnak tartok, akkor azt elmondom neki angolul is. Gáborkához én végig magyarul beszéltem, ő végig spanyolul. Lehet, emiatt a sok nyelv miatt van zűrzavar a fejemben.

Szeretek magyarul beszélni, anyuékkal vagy Linivel is azért szeretek sokszor sokáig telefonálni, mert jó hallani a mi szavainkat. Bár lényegében soha se mondanak semmi érdekeset. Ma is anya elmondta, hogy Gáborka mit evett, merre voltak, hogy nem beteg. De nagyon furcsálja, hogy engem soha egy szóval se emleget. Anya szerint elfojtja az érzéseit, mert az nem lehet, hogy semmit se hiányol.

Az elfojtást biztos tőlem tanulta. Én is hiányolok, de nem beszélek. Most is úgy bennem van, hogy beszéljek Juttával. De nem merek.

Amikor elmondtam neki, hogy Emilióval szétmentünk, mindketten nagyon sokáig sírtunk a képernyő előtt. Úgy sírtunk, mint két gyerek, alig kaptunk levegőt, azt vártuk a másik majd mond valami jót, jobbat. Aztán nem beszélünk egy hónapig, majd felhívtam megint. Dühös és feldúlt volt, azt mondta nincs erre ideje. Aztán rá egy-két napra ő keresett. Újra elkezdtünk rendszeresen beszélni, mindig csak röviden, amikor Gáborka aludt. Ő szervezte úgy a bécsi napjait, hogy az itteni idő szerint este fél tízkor mindig ráérjen velem egy félórát beszélni. Aztán egyszer, egy ilyen nagyon vidám, inspiráló beszélgetés után, úgy köszöntem el, hogy szeretlek ám. Ő meg csak nevetett és nevetett, aztán integetett. Boldog voltam, örömmel vettem fel a felébredt, síró Gáborkát, és altattam el magamon. Ugyanarra gondoltam, mint Jutta. De pár nappal később mégis ő mondta ki. Menjek vissza Bécsbe, éljünk együtt hárman. Ő szeret annyira, hogy Gáborkát is tudja szeretni. Tudja szeretni annak az embernek a fiát, aki miatt elveszített. Tudja szeretni azt a gyermeket, aki egy bűvös pók igazából. Ezt már nem ő mondta, csak én gondoltam. De a lényeg, hogy Jutta képes lenne erre, ő nem olyan, mint én.

Aztán arra gondoltam, hogyan mondjam el neki, hogy nem. Azt kellett volna mondanom, hogy amit iránta érzek, az annyira a miénk, hogy nem akarom, hogy Gáborka elrontsa. Azt kellett volna mondanom, hogy csak vele szeretnék lenni.

Ehelyett angolul és keményen azt mondtam, hogy egy gyereknek jobb egy hétvégi apuka spanyolul, mint egy újabb anyuka németül. Ő erre mondhatta volna franciául, hogy szelaví, de nem mondott semmit. Azóta nem beszélünk.

Eleinte jól viseltem, próbáltam magam meggyőzni, hogy nagyon átgondolt és felnőtt döntést hoztam. Jó anya vagyok: nem akarom, hogy a gyermekemet két örült, művész, biszexuális nő nevelje.

Most ott tartok, hogy ebben az örületben mama szavai nyugtatnak már csak meg. Azokat a történeteket még értem. Azok olyan szép történetek, nem gabalyodnak benne össze a szálak, hanem csak összefonódnak, majd szétválnak.

„Lábam termett a táncra...”

A Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes és mezőpaniti hagyományőrök műsora

*A Székely-Mezőség táncagyományai
Hagyományok Háza, 2015. április 18.*

*„Hogy a Mezőségen is lehet erdőt növelni,
hogy verőfényes oldalai pompás bort terem-
nek... hogy szorgalommal és munkássággal
itt is jóllétet lehet előidézni: azt fényesen ta-
núsítja éppen a Mezőségnek székelyek ál-
tal lakott, Marosszékhez tartozó része” – ír-
ta Orbán Balázs a Székelyföld leírása című
könyvében (Pest, 1868).*

*A Székely-Mezőség a Marosi-Mezőségbe
nyugatra benyúló dombvidék néprajzi táj-
megjelölése. A Corvinus Közgáz Néptánc-
gyűttes három falu (Panit, Madaras, Bánd)
táncos hagyományait, szokásait és dallam-
kincsét mutatta be a mezőpaniti hagyo-
mányőrökkel közös műsor keretében.*

Hagyományőrző mesterek:

Sikó Mihály – Sikó Ágnes
Máthé Dezső – Máthé Ibolya
Bartha István – Bartha Ida

Zenei szerkesztő:

Vavrincez András

Zenekar:

Papp István Gázsa, Árendás Péter,
Molnár Péter, Szabó Dániel

Koreográfusok:

Varga János „Boxos”, Popovics Márk,
Gyurka Gergely, Hajdú Flórián,
Deffend Irén

Műsorvezető:

Fazakas János

Együttes- és művészeti vezető:

Deffend Irén

fotó: Majnik Zsolt

A Csángó Fesztivál huszonöt éve

1991. augusztus harmadika szombat volt. Jászberényben mindannyian úgy éreztük, hogy történelmi pillanatot élünk át. A fenyegető esőfelhők ellenére zsúfolásig megtelt a Lehel vezér tér. A Déryné Művelődési Központ (ma Déryné Rendezvényház) előtt állítottuk fel a színpadot, szemben ültek a meghívott vendégek. A rendszerváltás utáni Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke, Antall József itt, a Csángó Fesztiválon tartotta első vidéki beszédét. Leírhatatlan érzés vett erőt rajtunk... De honnan is indult el a történet?

A Csángó Fesztivál eseményei elválaszthatatlanul egybeforrtak a Jászság Népi Együttes történetével. Papp Imre 1971-ben alapította az együttest, amely hat év múlva megnyerte az országos Ki Mít Tud? vetélkedőjét, így egy csapásra országosan ismertté, a Lehel Hűtőgépgyár mellett a Jászság másik nevezetességévé vált. A csoport a továbbiakban is számos hazai és nemzetközi díjat kapott. Timár Sándor és Martin György indíttatására kezdtek Erdélybe járni. Az első kiemelkedő, a néptánc-mozgalom szempontjából is mérföldkőnek számító gyűjtések Keménytelkén, Magyarózdán, Magyarzsombaton zajlottak.

1979-ben néprajz szakos egyetemistaként és a Bartók együttes táncosaként, első gyűjtő utunkon Papp Imrével, későbbi férjemmel a Mezőségeen jártam. Ekkor ismerkedtünk meg Kallós Zoltánnal. Lelkesedéssel hallgattuk történeteit a hihetetlenül gazdag folklórkincséről, amely ott hevert – a szó szoros értelmében – a lábaink előtt.

A nyolcvanas évek elejétől Martin György tanácsára kezdtünk gyűjteni Felcsíkban. Erdélyi barátaink, a Barozda együttes tagjai, Győrfi Erzsike, Bokor Imre, Simó Jóska, Torró Öcsi és még sokan, köztük Ferenczi Csaba, Ádám Gyula, Szép Gyula, Papp István Gáza, Pávai István, Kedves Erzsike segítettek nekünk. Csíkszentdomokosi gyűjtésünk könyv formájában is megjelent. Csíkszeredánál tovább nem merészkedtünk, mert rendszeresen ellenőriztek és sokszor vissza is fordítottak bennünket a rendőrség emberei. A nyolcvanas évtized végéig utak mellé épített rendőrállomásokon is ellenőrizték az autókat, és csak a Székelyföld keleti határáig engedték a magyar rendszámúakat. Így legtöbbször erdélyi barátaink járművel indultunk gyűjteni.

Pusztinai lányok, Csángó Fesztivál, 1993. Fotó: Baráth Károly

Kallós Zoltán és Péterbenze Anikó, Györgyfalva, 1987.
Fotó: Papp Imre

1982 telén mínusz 18-20 fok volt. Nem sikerült autót szerezni, így Csíkszeredából busszal indultunk Gyimesbe, ahol Bilibók Mária és Béla vártak bennünket. Megszervezték első gyimesi gyűjtésünket, amelyből később Zsuráfszky Zoltán készített a Jászság Népi Együttes számára nagyszerű koreográfiát. A fűtetlen gyimesközéploki művelődési ház olyan hideg volt, hogy látszott a lehelet, de egy szempillantás alatt minden nehézséget elfeledtünk, amikor a párok táncolni kezdtek Zerkula János és Regina muzsikájára. Az ezeréves magyar határon túlra nem merészkedtünk, mert nem akartuk bamba sodorni az odaát élőket.

1980 és 1984 között Romániában táncszínházalkozókat szerveztek, ezekre Kallós Zoli bácsival jártunk. Ő hívta fel figyelmünket a legarchaikusabb anyagokra. Elképedve tapasztaltuk, hogy szinte minden adatközlő név szerint ismer. A Székelyudvarhelyi Táncszínházalkozón láttunk először három pár magyarzsombateki táncost, akik elvarázsoltak bennünket és a közönséget. Az erről készült anyagot Csáki Zoltánnak köszönhetjük, aki a Román Televízió magyar adásánál dolgozott. A helyi Securitate nem akarta, hogy felvételt készítsünk, kihúzták a kábeleket a csatlakozókból, de Csáki Zoli megmentette a helyzetet.

1985-ben rendeztük meg az első Nemzetközi Néptánc és Népzenei Tábor, ahová azután minden nyáron elhoztunk néhány adatközlő táncost és zenészt Erdélyből, Felvidékről. Mindig fantasztikus élményt jelentett egy-egy ilyen találkozás, de a háttérben ott lapult az örök izgalom és kíváncsiság: vajon mit rejthet Moldva. 1989-ben, a romániai változások után úgy döntöttünk, hogy elérkezett az idő, megyünk a csángómagyarokhoz. 1990. január közepén érkezünk Kolozsvárra, ahol csatlakozott hozzánk Zoli bácsi. Együtt mentünk Klézsére.

A kilencvenes évek elején a Romániában népszámlálást rendeztek. A moldvai magyarok nem tudták elolvasni és kitölteni az ívet, ezért a számlálóbiztosok „segítettek” nekik. Római katolikus helyett a rövidített rom. catholic, vagyis román katolikus került bejegyzésre, így az akkor – Kallós Zoltán szerint – még százezres magyar kisebbség hivatalosan néhány ezerre zsugorodott. A Magyar Televízió támogatásával felkereshettük a bákói, illetve a jászvásári

Andrásfalvy Bertalan, Csoóri Sándor, Péterbencze Anikó, Halmos Béla, Virágvölgyi Márta, Timár Sándor, 1992. Fotó: Baráth Károly

Antall József miniszterelnök, I. Csángó Fesztivál, 1991. Fotó: Baráth Károly

püspököt is, akik úgy nyilatkoztak, hogy „a csángó egy román dialektust beszélő román népcsoport”.

Talán elképzelhető, hogy milyen érzés lehetett a moldvai csángók számára látni és hallani a magyar miniszterelnököt, aki méltatta bátorságukat, hogy magyar papok és magyar iskolák nélkül is, minden erőszakos politikai nyomás ellenére évszázadok óta kiállnak magyarságuk mellett és őrzik anyanyelvüket, hagyományos kultúrájukat. Ma is könnyek között emlegetik az asszonyok ezt az élményt, az első Csángó Fesztivál eseményeit.

A fesztivált megelőző évben, még 1990 nyarán, a Nemzetközi Táncház és Zenésztáborba áthoztunk Moldvából, Klézseről azokat az asszonyokat, akik a régies kultúrát őrizték. Hodorog Luca, Balán Bálint Erzsébet ismerték a *Kájoni Kódex* valamennyi énekes dallamát. Luca nénivel már találkoztunk korábban, mert Kallós Zoli bácsi mindig általunk küldte az enniválót, olajat, lisztet azoknak a családoknak, ahol nagy szegénységben éltek az emberek, gyakran éheztek. Luca néni kicsi, vézna, de igen élénk szemű asszony volt. Gyakran hetekig csak üres puliszkát evett, meg néhány szem krumplit, de arra emlékszem, hogy a tekintete mindig derűt sugárzott.

Akkor nyáron már betegen jött át Magyarországra. A Jászság Népi Együttes Víz utcai székházának színpadán még táncolt az asszonyokkal. Milyen fenséges látványt nyújtottak fehér kerpa-lepellel a fejükön, amint a *Szent István éneket*, a középkori *Mátyás kerál balladát* énekeltek, azután pedig a legrégebb csángó táncokat, a kezeset, a magyarost táncolták úgy, hogy szinte repültek a fehér fátylak a levegőben. Luca néni másnap be kellett vinnünk a jászberényi tüdőgyógyászatra, onnan mentővel a Szolnoki Kórházba szállították. Egy hét múlva a Korányi Kórház tüdőosztályára került, Budapestre. Amikor meglátogattuk, örömmel láttam, hogy jön felénk a kórház udvarán. Most is előttem van a kép, ahogyan frissen szerzett barátnőivel jön lefelé a park kövei között. Másnap telefonáltak, hogy romlott az állapota. Azonnal felkerekedtünk és irány a kórház. Az ágyában feküdt, kérte üljek le mellé, majd a következőket mondta: „azt álmodtam, hogy a temetésemre mindenhol jöttek az emberek, az utcák tele voltak népekkel, de azt is tudtam, hogy még nem haltam meg, mert ezt látom, és akkor felébredtem”. Aztán felült és azt mondta: „én most megérkeztem ide Magyarországra, és azt szeretném, hogy magyar földben nyugodjak”. Így is történt. Jászberényben temették el 1990 novemberében. A temetésre Andrásfalvy Bertalan, akkori kulturális miniszter, egyházi méltóságok, a néptánc szakma, táncosok, zenészek jöttek el az egész országból, hogy búcsút vegyenek az egyik leghíresebb moldvai csángó énekes asszonytól. Klézseről, Somoskáról, Lészpedről három autóbusszal hozattuk át a rokonokat, sirató asszonyokat, és három nap, három éjjel virrasztottunk a Jászság Népi Együttes házában.

Ekkor már tudtuk, kötelességünk és feladatunk, hogy széles tömegek számára is hozzáférhetővé és érzékelhetővé tegyük azt a kincset, amely magyar kultúránk ősi rétegét őrzi. 1991. július 28-án erre jött létre a Csángó Fesztivál.

Megható pillanat volt, amikor Jászberényben először felhangzott a *Csángó Himnusz* Petrás Mária, ma már Prima Primissima díjas, moldvai származású csángó énekes és iparművész előadásában. A jászságiak olyannyira magukénak érzik és átérzik e kultúrát, olyan kegyelettel adóznak ennek a himnusznak, mint a sajátjuknak.

A fesztivál kiemelt programja volt a *Csángó Konferencia*. 1991-ben a megnyitását Benda Kálmán akadémikus vállalta, és számos, máig egyedülállóan fontos előadás hangzott el: Hofer Tamásé, Pozsony Ferencé, Nagy Jenőé, Faragó Józsefé, Kallós Zoltáné. A későbbi években Csoóri Sándor, Timár Sándor, Halmos Béla, Virágvölgyi Márta, Makovecz Imre, Paládi-Kovács Attila, Felföldi László és számos más, kiemelkedő néprajzos, néptáncos szakember vett részt a tudományos tanácskozáson. Az első konferencia anyagát könyv formájában is megjelentettük.

A szabadtéri helyszíneken és a jászberényi Margit-szigeten felállított színpadon több száz táncos és számos zenekar lépett fel a hazai és külföldi vendégek előtt.

Az első néhány évben a Csángó Fesztiválon Klézseről, Pusztinából, Lészpedről, Trunkból, Külsőrekecsinből, Somoskáról, Forrófalváról, Bogdánfalváról, Diószénből, Lujzikalagorból és Szabófalváról érkeztek moldvai csángók.

A külső-rekecsini primás, Fehér Márton, a klézsei Hodorog András (Hodorog Luca fia), Farkas János, Legedi István, Perka Mihály Szabófalváról, Petrás Mária, Farkas János, a Benke család Somoskáról, Petrás Kati Forrófalváról, mind a gyűjtéseink segítői voltak, és most a fesztiválra is meghívást kaptak.

A kilencvenes években azután a moldvai csángók mellett a gyimesiek, a barcasági hétfalusiak táncosait, zenészeit is meghívtuk. Székelyföldről, a marosmenti Marossárpatakról, a dél-mezőségi Magyarózdáról, Magyarszentbenedekről, Dombórról, Felcsíkből Madéfalváról, Csíkjenőfalváról, Csíkszentdomokosról, a Nyáradmentéről Jobbágytelkéről, a Mezőségről Bonchidáról, Visából, Székéről, Melegföldvárról, Vajdakamarásról, Feketelakról, Magyarpalatkáról, Ördögösfüzesről, Kalotaszegről Méréből, Szucságról, a Felvidékről Martosról, Gömörből, a Délvidékről Kupuszinából hoztunk át szereplőket.

Jöttek a leghíresebb zenekarok, Zerkula János és Regina, valamint Halmágyi Mihályék Gyimesből, Fodor Sándor „Neti” Kalotaszegről, a palatkai banda, a szászcsávási zenekar, Sinka Sándor csíkszentdomokosi primás és gardonos felesége, a Barozda. Jöttek az emblematikus táncos, énekes népművészek; a teljesség igénye

Gyimesi és moldvai csángók, I. Csángó Fesztivál, 1991.
Fotó: Baráth Károly

Gyimesközéploki csángók, I. Csángó Fesztivál, 1991.
Fotó: Baráth Károly

nélkül: Kedves Árpád és felesége, Zsukás Guszti és felesége Csík-szentdomokosról, Kicsi Kóta Károly és a gyimesközéploki táncosok, Tötszegi András és Tekla Mérából, Jaskó István Pitti és Ibolya Györgyfalváról, Kicsike Feri bácsi a barátaival Magyarszentbenedekről, Balla Antal Jobbágytelkéről, Kelemen Anna, Réti János Ördögösfüzesről. Az első években természetesen mindig részt vett a fesztiválon Kallós Zoltán.

Az első évek egyik fő programja a *Hodorog Luca Énekverseny* volt. Ezen tűnt fel többek között a gyimesfelsőlöki Antal Tibor és sok más, később versenyeken nyertes énekes.

A kilencvenes évek közepétől a politikai fordulatok és a hatalmi villongások nem kedveztek a Csángó Fesztiválnak. Még arra is történt kísérlet, hogy a név megváltoztatásával, más tartalommal idegenítsék el a közönséget. Ezekben a nehéz időkben Papp Imre, a Jászság Népi Együttes és a Csángó Fesztivál alapítója úgy döntött, hogy az együttes és a Csángó Fesztivál megmaradása érdekében el kell mennünk Jászberényből. Három kicsi gyermekünkkel, hátrahagyva mindazt, ami korábban az életünket, a gondolatainkat és az érzelmeinket meghatározta, elindultunk egy másik úton. Ahogyan később Imre több alkalommal megfogalmazta: „Elmentem, hogy itt maradhassak!”.

Nem tudtuk és nem is akartuk kitörölni az életünkből mindazt, amit korábban fontosnak és felemelőnek tartottunk. Terveztettük éveken át, hogy – ha lehetőségünk lesz rá – milyen új dolgokat valósítunk majd meg.

Szerencsére Imre jó kezekbe adta a stafétabotot. Az akkor már tánckarvezető Szűcs Gábor és felesége, Szűcsné Urbán Mária kiváló pedagógiai és vezetői kvalitásokkal vették át az együttest, és egyben a Csángó Fesztivál irányítását is. Szűcs Gábor kiemelkedő koreográfusi teljesítménye és az együttes töretlen fejlődése eredményeként megnyerték a *Főszállott a páva* televíziós versenyt, 2014-ben pedig elnyerték a Prima Primissima díjat.

A Csángó Fesztivál Szűcs Gábornak és a köréje szerveződő jászsági táncosoknak köszönhetően újabb programokkal bővült. Kocsán László szervezésében újraindult a *Magyar Konferencia*, amelyre a tudományos élet képviselői mellett a kisebbségi közösségek képviselőit, vezetőit is meghívták. Számos fontos kiállítás kapott helyet a fesztiválon: Petrás Mária moldvai ihletésű kerámiai, Kóka Rozália szívszorító bukovinai székely történeti anyaga, hogy csak néhányat emeljek ki a huszonöt év távlatából.

Ma már a Kárpát-medencei magyar kisebbségek mellett sok tengerentúli együttest is vendégül látnak. Az elmúlt években a *Jászsági Műhely* hatására számos jászsági településen alakultak együttesek a korábbi és a jelenlegi együttes táncosainak vezetésével. A jászsági utánpótlás együttesekben a *Viganó Alapfokú Művészeti Iskola* kere-

tében Szűcsné Urbán Mária igazgató vezetésével hihetetlenül sok fiatal ismerkedhet meg a néptánc-hagyomány kincseivel. Ezek az együttesek méltóképpen viszik hírét annak az oktató munkának, amely a Jászságban zajlik. Dudás Dániel és Dudásné Mosóczi Lívia, Busai Norbert és Busai Zsuzsa, Péter Szilárd és Havrán Bettina, Kocsán László, Kuli Orsolya és mások áldozatos munkájának köszönhetően mára már legalább öt generáció, több ezer ember ismerkedhetett meg kultúránk valódi, tiszta forrásból való gyöngyszemeivel.

A Fesztivál évek óta a lehető legnagyobb odafigyelést és támogatást élvezi Jászberény, a Jászság és a megye vezetői részéről. 2014-ben létrehoztuk a *Csángó Fesztivál Alapítványt* annak érdekében, hogy minél szélesebb körből tudják támogatni a rendezvényt.

Tavaly a Magyar Konferencia keretében a tudományos élet számos kiváló személyiségét is meghívtuk a tudományos ülésszakra. Paládi-Kovács Attila akadémikus, Kinda István, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum főmuzeológusa, valamint az első moldvai származású néprajzi doktor, Nyisztor Tinka előadásai gazdagították a rendezvénysorozatot.

2014-ben első alkalommal rendeztük meg a *Jászsági Üzletember Fórumot*, amely a Csángó Fesztivál programjaihoz kapcsolódva arra törekszik, hogy a kultúra és a gazdaság szoros egységét új dimenzióba helyezve, konkrét programjaival, módszereivel segítséget adjon az értékalapú nemzeti összefogáshoz. Ebben az évben is hívjuk és várjuk a Kárpát-medencében és a diaszpórában élő magyar üzletembereket a vendégszerető jászok „fővárosába”, Jászberénybe. Meggyőződésünk, hogy gazdasági életünkben egyre nagyobb erőforrást jelentenek hagyományaink, nemzeti értékeink.

Valljuk, hogy a Csángó Fesztivál szimbólum. Egyrésztől a moldvai, gyimesi, barcasági csángók kultúrájának megőrzését jelenti, tágabb értelemben a történelmi viharok során elszakadt nemzetrészek és a diaszpórában élő magyar etnikum kultúrájának ápolását és gyakorlását. A Csángó Fesztivál a távoli országokban élő magyar gyökerű fiatal nemzedék nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához és megerősítéséhez is hozzájárul.

A moldvai csángókhoz hasonlóan szorongatott helyzetben élnek magyarok még többfelé a Kárpát-medencében. Generációk sorsát befolyásolhatjuk azzal, ha tudatosítjuk bennük az anyanyelv használatának, a közösségi kultúra őrzésének szükségét. Európaiságunk és életképességünk bizonyítéka lesz, ha megerősítjük a közös gyökereket, ha képesek leszünk megfogni a felénk nyúló kezeket, segítséget adni a szülőföldön való maradáshoz.

Szeretettel várunk mindenkit 2015. augusztus 4. és 9. között Jászberényben, a jubileumi, XXV. Csángó Fesztiválon!

Péterbencze Anikó

A „néptánc-tagozat” jubileuma

Kedves „negyvenévesek”, „legendás elsők”, Mesterek, Tanárok!
Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a Magyar Táncművészeti Főiskola jelenlegi néptánc-tagozata oktatóinak és hallgatóinak nevében köszönhetlek Benneteket.

Tisztelettel köszöntöm körünkben Timár Sándor évfolyamvezető néptánc-mestert, Ludmilla Petrowa-Grohe, Regős Istvánné Teresa, valamint Sterbinszky László balettmestereket. Sajnos nem lehet velünk betegség miatt Som Gizella és Gál Jenő, akik akrobatikát és emelést tanítottak. Szeretettel köszöntöm Haskó Katalint, aki osztályfőnökök volt, Horváth Károlyné Dórikát, aki a francia nyelvet próbálta veletek elsajátíttatni. Melis Hannának ezt angolból kellett teljesítenie. Demeter Zsuzsa is itt van velünk, aki a „szigorú” matematika tanár volt. Örülök, hogy megtiszteltek bennünket és Benneteket azzal, hogy eljöttek.

Legendásnak titulálunk Benneteket, hiszen ti törtetek, tapostatok utat nekünk és az utánunk következőknek. Nektek is köszönhető, hogy a mai napig van néptánc-tagozat, és ma már, mint táncművész néptánc szakirány működik.

Az Állami Balettintézetbe jelentkező ötezer gyerek közül lettetek Ti a kiválasztottak. Az első növendékei voltak annak a kísérleti oktatásnak, ami ma már bizonyítottan helyes kezdeményezése volt Rábai Miklósnak, az Állami Népi Együttes egykori vezetőjének. Ő úgy gondolta, a hivatásos együttesek utánpótlását hivatalos oktatási keretek között kell megoldani és ennek a táncművészet oktatásának fellegvárában, a Balettintézetben van a helye. Így Györgyfalvy Katalin és Timár Sándor vezetésével elkezdődött az a csodálatos munka, amelynek 2014-re már a tizenkettedik évfolyam élvezi a gyümölcsét, és círázik nap mint nap a táncművész diploma felé. A negyven év alatt kétszáznyolcvan hallgató szerzett közép-, majd felsőfokú táncművész diploma diplomát.

Negyven évvel ezelőtt végzeteket köszöntöttek a Magyar Táncművészeti Főiskola néptáncművész szakirányán 2015. május 22-én a főiskola házi színpadán. Hatalmas előrelépés volt a professzionális néptánc művészképzésben a tagozat elindítása az Állami Balettintézetben belül. Az akkori néptáncoktatók szakmai felkészítése tanfolyamai keretek között zajlott ugyan, de hivatásos táncos utánpótlás nem volt. Rábai Miklós Kossuth-díjas táncművész, koreográfus kezdeményezésére végül is 1971-ben az addig kizárólag klasszikus technikát tanító Balettintézet falain belül elindult a hazai tradicionális néptáncoktatás első évfolyama. A szakirány mesterei Timár Sándor és Györgyfalvy Katalin voltak, a balett alapokat Sterbinszky László és Szilágyi Ludmilla fektette le, az akrobatikát Som Gizella tanította.

A négyéves képzést követően 42-en kaptak középfokú képesítést jelentő oklevelet 1975-ben. A végzetek többsége azonnal leszerződött, közülük számosan a hazai néptánc meghatározó alakjaivá váltak, többek között Zórándi Mária, az MTF korábbi rektora, Zsuráfszky Zoltán, a Magyar Nemzeti Táncegyüttes művészeti vezetője, Végő Miklós, az MTF tanára, Farkas Zoltán Battyu, a Muzsikás Együttes táncosa, a Budapest Kortárs Főiskola oktatója, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és Színművészeti Egyetem óraadó tanára, az Állami Népi Együttes szólistája, a néptánc egyik megújítója.

A Magyar Táncművészeti Főiskola jogelődjében az Állami Balettintézetben 1971-ben elindult néptánc tagozat 1998-tól már felsőfokú diplomát ad, 2007-től pedig áttérve a Bolognai-rendszerre kétéves előkészítő időszak után hároméves főiskolai képzéssé változott, amely táncművész képesítést nyújt.

A negyven évvel ezelőtt végzetek főiskolai ünnepségén az intézmény rektora, Szakály György, Hortobágyi Gyöngyvér, a néptánc tanszék vezetője és a jelenlegi néptánc szakirány hallgatói köszöntöttek az első évfolyamot, díszoklevelekkel és rövid műsorral emlékeztek meg a hazai professzionális képzés elindulásáról. (Forrás: Táncélet.hu)

Legendások vagytok, mert rendkívül tehetséges osztálynak bizonyultatok, jelzi ezt az is, hogy szinte mindegyikötöket leszerződítették valamelyik hivatásos együttesbe. Hogy ki, meddig maradt a szakmában, azt már az élet formálta. De – elolvastván az életrajzokat – kiderült, hogy mindenkiben mély nyomot hagyott az a négy év, amit együtt töltöttetek, és meghatározó volt számotokra a Balettintézet.

Hiszem, hogy az utat, amit kijelöltetek, mi folytatjuk a Tíetekéhez méltó alázattal, hittel és szeretettel választott szakmánk iránt. Kijelöltétek az utat, mert segítettétek az utánaatok jövőket, minket, a második „eminens” évfolyamot, tanítottatok, felkaroltatok bennünket. Meghatároztátok a szintet, a minőséget, aminek mi is meg akartunk felelni. Drága Mari [Dr. Jakabné dr. Zórándi Mária, 2010-ben elhunyt volt tanszakvezető] jelképezte a folytonosságot a tagozataink között. Velünk kezdte pedagógiai pályáját, amikor „Mesti” [Timár Sándor] mellett ámulva néztük sudár alkatát, kedves mosolyát, mindig sugárzó tekintetét. Később átvette tőle a stafétát olyan sikerrel, hogy ő lett a vezető mester, a tanszékvezető, majd az első, nem balett-művész főiskolai rektor! Mindannyiunk fájdalomra nagyon rövid ideig volt csak köztünk. Neki köszönhetem, hogy ma itt állok, hiszen ha 1979-ben nem adják át „Batyúval” [Farkas Zoltán] a Közgáz Táncegyüttest Lévai Péternek meg nekem, és egyben nem hív tanítani bennünket a főiskolára, Pétert a pedagógusképzésre, engem Végő Miki mellé a művészképzésre, lehet, hogy ma nem lennénk sem Péter, sem én néptánc-pedagógusok és most nem én mondanám a köszöntő szavakat.

A közel húsz év során a kezünk alatt végzett táncművészek megállják a helyüket a pályán, képesek az együttesvezetők által kijelölt útra lépni és vállvetve haladni velük. Az oktatókkal, akik szinte valamennyien itt végeztek, arra törekszünk, hogy olyan szakmai alappal engedjük ki a táncművész-jelölteket az Alma Materből, hogy a művészeti vezető, mint a jó szobrász, akinek a segédjei jól előkészítették, elögyúrták az agyagot, fantasztikus szobrokat, táncművészeket formálhasson belőlük. A Ti évfolyamotokból négyen sajnos már az egek színpadáról néznek le ránk: Hete Miki, Shleer Mancsi, Bognár Laci és Zórándi Mari. Gondoljunk rájuk szeretettel, és tiszteljük meg őket egyperces néma felállással!

Az évfolyamtársaitok közül pár embert nem sikerült megtalálnunk, reméljük ők is boldogan élnek valahol a világban.

Most felkérem Rektor Urat az emléklapok és az üvegróféak átadására, amelyek számomra a művészet és a tudás állandóságát szimbolizálják. Összeállítottunk egy DVD-t is, amely a koncertvizsgátoók egy részletét és egy képgalériát tartalmaz. Remélem, örömmel nézegetitek majd családokat és szeretteiteket, esetleg tanítványaitok körében.

Hortobágyi Gyöngyvér

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Folk music collection at the Fonó – Part 1. Between September 10 and December 20 of 2014 a series of collection work and concerts were organized by the Hungarian Heritage House in memory of the Holocaust. Ten traditional Gypsy bands arrived from selected villages in Transylvania (Romania), Ukraine, Slovakia and Hungary for documentation, ethnographical interviews, recordings, and concerts. **The focus of this collection project was local Jewish and Gypsy repertoire.** These bands had specific memory of the Jewish and/or Gypsy repertoire of their area. This issue includes summaries of three of the bands – from Magyarszovát (Suatu, Romania), Tiszakóród (Hungary), Nagybánya (Baia Mare, Maramureş region, Romania). Report by Árendás Péter.

Page 7 Part II. Kóka Rozália talks with Raj Rozália (Doroszló / Doroslovo, 1950) and Nagy István (Magyaritabé / Novi Itebej, 1958) about their tireless work towards preserving local folk traditions in Hungarian communities in Northern Serbia (Bánát, Voivodina). In September of 1995 they founded the **Voivodina Hungarian Folklore Center.** Establishing the center has given them the infrastructure to organize events and workshops for preserving and passing on traditional dance, music, customs, community and handcrafts in the region.

Page 12 Folk CD spring releases – commentary and recommendations from the Hungarian blog: langologitarok.blog.hu. Recordings mentioned here are: *Szegelet – ifj.* Fodor Sándor „Neti” (son of the late elder Neti), traditional musician from the Kalotaszeg region of Transylvania. And from dance house movement bands: *Parasztűnnep;* Góbé Band's *Ez van;* Fokos Band. All Fonó releases – all Hungarian folk music. By Rácz Mihály.

Page 15 A traditional music workshop was held in the village of **Kostelek (Coşnea)** in **Transylvania's Gyimes region** (Romania). April 8-15, 2015 thirty-six local children had the opportunity to study the music of their region. The workshop was sponsored by the Hungarian National Talent Program and is part of a longer project that has been going since 2005 to help the Csángó ethnic group preserve their Hungarian heritage. Program coordinator – Németh Nóra.

Page 18 Conversation with G. Szabó Zoltán. Zoltán is an active folk musician, he started with the Vizin Band in Pécs and has performed with Vujicsics, Etnofon Zenei Társulás, Carmina Danubiana and many more. He is also a **museologist and ethnographer**, has done extensive collection and research on the

bagpipe, worked at the Hungarian Museum of Ethnography; since 2008 he has been at the **Hungarian Heritage House's Folk Industrial Arts Museum** (exhibition space at Fő utca 6 in Budapest's 1st district). By Grozdits Károly.

Page 24 The Miskolc Dance House Festival was held on April 11, 2015 at the Gárdonyi Géza Cultural Center celebrating Miskolc's 40 years of dance house history. The event included music by 10 different bands for 9 dance cycles led by 12 dance teachers and a photo exhibition. People arrived from Miskolc, Budapest, Eger, Matyóföld, Felsőzsolca and Kazincbarcika to join in the celebration. Report by Boncsér Gábor.

Page 26 Publication: Zentai Tünde: A Dél-Dunántúl hímes templomai – [Painted Churches of Hungary's Southern Danube Region]. 10th volume of the series. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, Hungary. 2014. ISBN 9789639893986. This book is the result of years of research both in the field and the archives. It provides a complete overview of 70 churches with information on history and art history with pictorial presentation of the churches, also addressing periods and styles of ornamentation. Includes also information on churches in communities in Croatia and Slavonia. In Hungarian with a summary in English. Synopsis by dr. Szirtes Gábor.

Page 34 Muharay Elemér Folk Arts Association celebrates 25 years with 3 events. A 3 day workshop was held April 24-26 in Rimóc, Varsány and Hollókő in Hungary's Nógrád County. A festival for tradition preserving children's groups was held in Bag, Hungary on May 9th. The Association's 25th anniversary celebration was on May 16th in Százhalombatta, Hungary. The event included a conference discussing aspects and importance of preserving tradition and its meaning today; a celebrational mass, awards ceremonies and gala performances by member dance groups and Masters of Folk Arts. The Muharay Association is an umbrella organization for local tradition preserving groups. The association organizes regular festivals for these groups, meetings and professional consultation on methods and problems of preserving tradition. By Antal László.

Page 42 Tradition and the Hungarian Kitchen – the art of 'sour soups'. Soup has an important place in the Hungarian diet and it has been this way for some 200 years. Here several kinds of sour soups are described along with various methods of making them sour. The Poles, for example, make a sour soup by letting rye flour and water ferment for a few days at room temperature. The resultant

sour liquid is used to make the soup sour. The Moldavian Csángó people use a similar method. Amongst soup recipes provided here are: žurek, borcs, cibere. By Juhász Katalin.

Page 45 Halmos Béla wandering trophy. The violin of the late Halmos Béla (1946–2013) has become a 'wandering prize'. Each year on May 9th – Dance House Movement Celebration Day – Béla's violin shall be given to a deserving folk musician to use for a year. One year later, the violin will be handed on to the next deserving musician, and so on. The first one to win the use of Béla's fiddle is musician, folk music teacher and researcher, Lipták Dániel. Announcement by Virágvölgyi Márta.

Page 50 Csángó Festival – Jászberény. The first Csángó Festival and conference was held in the summer of 1991. Traditional Csángó dancers, singers and musicians from 11 villages in Moldavia were invited to the first festival. The town of Jászberény is also famous in these circles for its award winning folk dance group the Jászság Ensemble (founded in 1971 by Papp Imre / present director: Szűcs Gábor), and for the folk dance and music camp hosted by the ensemble there each summer. By Péterbenze Anikó.

Sue Foy

folkMAGazin

2015/3, XXII. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Folyóirat-kiadás Kollégiuma

Hátsó borító: Kubinyi Júlia népdalénekes (fotó: Perger László)

Lantos Niculae „Niculița” és Covaci Iosif „Marcel” (Nagybánya, Máramaros, Erdély) • fotó: Farkas József

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap